

SVOBODNA BESEDA

36 / REVIJA ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE /

70 LET
ZVEZE BORCEV

oktober 2018

cena 3 eur

Letnik IV

ISSN 2463-8218

9 772463 821805

Tovarištvo in pogum

Uvodnik / dr. Tit Turnšek

**Volitve
in lokalna
demokracija**

STRAN 3

Kolumna / dr. Martin Premk

**Zgodovini
hvaležna
domovin**

STRAN 7

Aktualno / dr. Maca Jogan

**Nemci
brutalno
izganjali Slovence**

STRAN 11-12

Vsedrjavno zborovanje italijanskih neofašistov v Trstu

Napovedani obisk predsednika italijanske republike

Tržaški upravno-politični organi, politične stranke in tržaška javnost se že dalj časa mrzlično ukvarjajo z namero neofašistične stranke CasaPound (fašisti tretjega tisočletja), da 3. novembra letos priredi sredi Trsta množično vsedrjavno zborovanje svojega članstva in somišljenikov. Namen tega shoda naj bi bil počastitev stote obletnice prve svetovne vojne.

// BESEDILO: Štefan Cigoj // FOTO: arhiv Svobodna beseda

Nameravani, politično in varnostno dokaj problematični shod je zaradi negativnih posledic, ki bi jih lahko imel, močno vznemiril politične duhove. Zadeva je toliko bolj zapletena, ker je za 4. november, torej samo dan po napovedanem zborovanju neofašistov v Trstu, napovedan uradni obisk predsednika italijanske republike Sergia Mattarelle.

Tržaška prefektinja Annopaola Porzio je kot pooblaščenica predstavnic italijanske vlade na Tržaškem pohitela z načelnim soglasjem organizaciji omenjenega zborovanja. Pri tem ni pozabila poudariti, da ima v Italiji sicer vsakdo

Načrtovano zborovanje neofašistov v Trstu podpirajo skoraj vse desne in skrajno desne italijanske stranke in gibanja, čeprav so tudi med njimi radikalno nasprotna stališča. Glede sodelovanja skrajno desne stranke CasaPound se je posebej pohvalil vodja desne (vladne) stranke Lega, Matteo Salvini, kontroverzni minister za notranje zadeve Republike Italije, med svojim nedavnim obiskom v Furlaniji.

Tržaška občinska uprava in drugi organi iščejo primeren nadomestni prostor za zborovanje stranke CasaPound, vendar brez uspeha. »Gostovanje« neofašistov odločno odklanjajo skoraj vse

Predsednik italijanske republike Sergio Mattarella

Eno izmed številnih zborovanj stranke Casapound

pravico do javnega nastopanja, le da mora biti to v skladu z zakonom. Dodala pa je, da dovoljenja za zborovanje na tržaškem osrednjem trgu letošnjega 3. novembra izjemoma ne more izdati. Razlog naj bi bil tehnične in varnostne narave zaradi obiska predsednika republike v Trstu.

občinske uprave Vzhodnega in Zahodnega Krasa. Zborovanje stranke CasaPound kjerkoli na Krasu najodločneje zavračajo slovenski prebivalci.

V zvezi z nameravanim zborom neofašistov CasaPound na Tržaškem se je sicer prvo oglasilo tržaško Združenje partizanov Italije (ANPI), ki v sodelova-

nju s sorodnimi protifašističnimi organizacijami pripravlja protimanifestacijo. Ta naj bi bila velika množična protifašistična in protirasistična manifestacija članov in simpatizerjev ANPI, sindikata, levih strank in gibanj. To naj bi bil odgovor na akcijo gibanja CasaPound. V zvezi s tem naj bi se tržaško vodstvo ANPI - VZPI že posvetovalo s predstavniki tržaških oblasti in varnostnih organov. Treba je dodati, da glede načrta protimanifestacije še ni popolnega soglasja. Neredki opozarjajo na nevarnost fizičnega spopada med manifestanti. Zato je slišati predlog, da naj bi demokratična in protifašistična demonstracija bila dan pred zborovanjem gibanja CasaPound, torej 2. novembra 2018). Odločitve še ni.

Naj dodamo: napovedano zborovanje skrajne fašistične združbe CasaPound v Trstu ali njegovi okolici zagotovo ni namenjeno samo praznovanju 100. obletnice konca prve svetovne vojne. Glavni cilj omenjene fašistične organizacije je utrjevanje nekoliko zbledelga italijanskega nacionalističnega duha in iredentizma ob »krivični meji« in fojbah. ●

Volitve in lokalna demokracija

// PIŠE: Tit Turnšek, predsednik ZZZB za vrednote NOB Slovenije

Vnedeljo, 18. novembra 2018, bodo redne lokalne volitve, na katerih bodo v vseh občinah izvolili člane občinskih svetov, župane in člane svetov ožjih delov občin. V občinah, kjer prebivajo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti ter romske skupnosti, bodo volili tudi predstavnike teh skupnosti v občinski svet.

Ob osamosvojitvi je bilo v Sloveniji 62 občin, z reformo leta 1994 smo jih dobili še 85. Čez štiri leta so poslanci njihovo število povečali na 192. Leta 2002 je bila ustanovljena 193. občina, štiri leta pozneje je nastalo 17 novih, leta 2011 pa kot zadnji še Mirna in Ankarani. Največja občina je Kočevje s površino 555 kvadratnih kilometrov, najmanjša so Odranci, ki imajo le slabih sedem kvadratnih kilometrov. Največ prebivalcev – skoraj 290 tisoč – ima občina Ljubljana. Najmanj prebivalcev ima občina Hodoš – le 362.

Po eni strani so lokalne volitve eden najpomembnejših vidikov sodelovanja občanov v lokalni samoupravi, po drugi strani pa so del volilnega sistema naše države. Z vidika lokalne demokracije so volitve posredna demokracija, ki omogoča občanom vplivanje na sestavo lokalnega predstavnškega telesa. Seveda bi morala lokalna samouprava po svojem bistvu zagotavljati občanom veliko več možnosti neposrednega delovanja, kot je to mogoče na državni ravni. Zato bi morale biti lokalne volitve ena od možnosti, ne pa edina možnost vplivanja občanov na lokalno samoupravo. Ne glede na to jih je treba šteti za neločljiv in naravni del lokalne samouprave kot take, saj so v praksi praviloma še vedno najpomembnejši vpliv občanov na delovanje lokalne samouprave, zato pomenijo pomemben del in prvino lokalne demokracije.

Volitve omogočajo volivcem neposreden vpliv na sestavo predstavnškega telesa lokalne skupnosti, s tem pa tudi vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema. Z volitvami volivci podelijo čla-

nom predstavnškega telesa mandat, pooblastilo za to, da v njihovem imenu odločajo o najpomembnejših vprašanjih v lokalni skupnosti. Volitve torej dajejo legitimnost izvajanju lokalne oblasti s predstavnškim telesom. Zato imajo te odločilen pomen tudi za demokratično uresničevanje lokalne samouprave.

Pomembna je tudi integrativna funkcija volitev. Volitve namreč neposredno uvajajo občana v proces izvrševanja lokalne samouprave. Volivec glasuje za tiste politične stranke in kandidate, ki se zavzemajo za določen način reševanja lokalne problematike, ki se sklada z njegovimi pogledi. Seveda pa tudi sam akt glasovanja integrira volivca v lokalno samoupravo, saj mu daje občutek, da sodeluje v procesu političnega odločanja. Z volitvami izraža volivec pripadnost svoji lokalni skupnosti, zanimanje za njeno problematiko in aktivno sodelovanje v delovanju lokalne samouprave.

Mnogi naši člani sprašujejo, koga pa naj volimo. Ali pa, zakaj pa ne podprete SD-ja, drugi spet, podprite vendar Levico. Prihajajo pa tudi predlogi, da bi ZB morala postati politična stranka in samostojno nastopiti tako na parlamentarnih kot tudi na lokalnih volitvah.

Zveza borcev za vrednote NOB je civilnodružbena organizacija. Številni naši člani so tudi člani ali pa simpatizerji skorajda vseh političnih strank. Nekateri kandidirajo za župane, nekateri za svetnike. Povedati je tudi treba, da nas podpira velika večina županov ali pa z njimi korektno sodelujemo. Imamo nad 5000 spomenikov in ni vseeno, kakšen odnos imajo občine do njih. Vsako leto naša združenja in krajevne organizacije pripravijo več kot 400 prireditev. Za veliko od njih najdemo podporo pri županih. Tega se naše krajevne organizacije dobro zavedajo.

Pojdite na volitve, glasujte po svoji vesti in presoji predvsem za tiste, ki spoštujejo naše vrednote ne glede na svojo strankarsko pripadnost. ●

SVOBODNA BESEDA

8: Komentar

Dr. France Križanič:

Slovensko gospodarstvo sredi leta 2018

9-10: Aktualno

Cvetka Hedžet Tóth:

Ekonomija – dostojanstvo bivanja

13-14: Obletnica

Nataša Predalič: Vsi s(m)o rojeni svobodni

15: Aktualno

Anton Pozvek: Pohod za mir 2018 v Ljubljani

22-23: Spomini

Franc Godeša: Kruti vojni čas za Defarjevo Marico

26: Obletnica

Olga Knez: Upor odlikuje primorskega človeka

Fotografija na naslovnici:

Na planini Jezerca na vzhodnem delu Krvavca je bila 8. septembra osrednja slovesnost v spomin padlim Druge grupe odredov in Krvavške čete. Slavnostni govornik je bil dr. Bojan Potočnik, prebrali pa so tudi pozdravno pismo Franca Severja – Frante. Foto: Božo Janež

SVOBODNA BESEDA je revija ZZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Tit Turnšek, predsednik

Uredniški odbor: dr. Maca Jogan, Božo Kovač, Mitja Meršol, Franc Štibernik

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov: svobodna.beseda@gmail.com

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

Cena: 3 €

letna naročnina: 36 evrov,
trimesečna naročnina: 9 evrov
ISSN 2463-8218.

Transakcijski račun: SI56 0201 0001 8541 225

Davčna številka: SI 84151714

Tisk: Schwarz print, d. o. o., Ljubljana

Pobratenje borčevskih organizacij

Sporazumi med nacionalnima združenjema ZZB NOB Slovenije in ANPI - VZPI Italije, ki so bili podpisani v Gorici 8. junija 2013 in v Ogleju 28. februarja 2015 ter 3. marca 2018, se že potrjujejo v konkretnem sodelovanju med ANPI Nadiških dolin, ANPI Čedad in KO ZB Kobarid. To sodelovanje, ki poteka že vrsto let, je bilo še potrjeno v Kobaridu 29. septembra letos, s podpisom Listine o pobratenuju med organizacijami. V

Podpis listine o pobratenuju v Kobaridu

njej smo se podpisniki zavezali, da bomo še poglobljali medsebojne odnose tako, da se bomo udeleževali manifestacij, ki jih pripravljamo na obeh straneh meje v spomin na boj proti nacizmu in fašizmu, v spomin na dogodke in padle v drugi svetovni vojni, in to ne samo s prisotnostjo članstva, temveč tudi z udeležbo praporščakov, ki dajo pomembno potrditev enotnosti obeh organizacij. Proti razraščanju desnega populizma na obeh straneh meje se moramo odločno upreti, je bilo poudarjeno ob podpisu listine. Ne bomo pa pozabili sodelovanja na kulturnem in družbenem področju, četudi so med nami jezikovne in kulturne razlike. Tako bomo največ pripomogli k dobrososedskemu odnosom med Beneškimi Slovenci, Furlani, Italijani in nami v Sloveniji.

Že naslednjega dne, 30. septembra, smo se delegati s praporščaki udeležili slovesnosti v Fojdi (Faedis) v spomin na 74. obletnico bojev za osvoboditev vzhodne Furlanije. Na prireditvi je bilo še posebej poudarjeno naše sodelovanje med ANPI in ZZB, ki je bilo potrjeno s podpisom Listine o pobratenuju.

Besedilo: Vojko Hobič, foto: Občina Kobarid

Predsednik vlade sprejel Jensa Stoltenberga

Na povabilo predsednika vlade Marjana Šarca je Slovenijo obiskal generalni sekretar zveze NATO Jens Stoltenberg. Predsednik vlade je gosta z vojaškimi častmi sprejel na Brdu pri Kranju in ob tej priložnosti poudaril pomembnost članstva v

Sprejem Stoltenberga pri predsedniku vlade

zvezi NATO za Slovenijo, saj gre za družino držav članic, s katerimi nas družijo skupni interesi in vrednote. Ena izmed ključnih vrednot je prav varnost, ki je v našem vsakdanjem življenju osrednjega pomena za blaginjo državljanov in državljanek.

Predsednik Šarec je poudaril, da varnost ni brezplačna in ima svojo ceno. Delitev bremen v zavezništvu nam omogoča, da je ta cena čim nižja. Dodal je, da se zaveda, da so bile v preteklosti dane politične zaveze, da bomo obrambne izdatke vzdrževali na ravni dveh odstotkov BDP. »Povečanje izdatkov pa ni povezano le z zavezo NATU. Pomembno je, da se zavedamo, da naš obrambno-varnostni sistem potrebuje posodobitve zaradi nas samih in zaradi naše varnosti,« je dodal predsednik vlade. Sam se bo zavzemal za postopno povečevanje obrambnih izdatkov, pri tem pa pričakuje, da bomo v strateških dokumentih, ki jih izdelujemo, določili prednostne naloge, ki navorjajo sodobne varnostne izzive – na eni strani predvsem izzive kibernetnega časa in prostora, na drugi strani pa sistema zaščite in reševanja.

Vir: Kabinet predsednika vlade

Pangršica 2018 – 14. partizanski miting

Pri lovskem domu na Pangršici je ZB NOB Kranj 29. septembra pripravila tradicionalni 14. partizanski miting, ki se ga je udeležilo več kot 300 ljudi. Ob tej priložnosti so pripravili tudi vodeni pohod po gozdnih poteh, in sicer na trasi Kokrica–Pangršica, ki se ga je letos udeležilo 20 pohodnikov.

Pred začetkom mitinga je na prizorišče prikoralo 16 praporščakov, med njimi 13 iz vrst članic ZB NOB Kranj, praporščak OZVVS Kranj in praporščak Spominskega parka tovarništva Davovec, za njimi pa še pohodniki s Kokrice.

V kulturno-umetniškem delu programa so sodelovali učenke in učenci Osnovne šole Naklo pod vodstvom mentorjev Karle Tušek, Stanke Kolenko, Nataše Zaletelj in Marka Kavčiča ter MePZ Kokrškega odreda iz Preddvora. Pozdravni nagovor je imel predsednik ZB NOB Kranj Božidar Jožef Janež. Poudaril

Partizanski miting na Pangršici pri lovski koči

je pomen partizanskega mitinga na Pangršici, eni od točk v osrčju Udin boršta, ki je sinonim za zibelko gorenjskega partizanstva. Nagovor je sklenil z željo in zavezo mlajšim generacijam o ohranjanju vrednot NOB. Poseben pozdrav je namenil častnemu predsedniku ZB NOB Kranj Andreju Babiču, kateremu je mestni svet MO Kranj pred dnevi podelil letošnje priznanje častnega meščana. Osrednji govornik je bil predsednik ZZB NOB Slovenije dr. Tit Turnšek in požel je glasen aplavz navzočih.

Za dolgoletno in prizadevno delo v okviru ZB NOB Kranj sta dr. Tit Turnšek in predsednik ZB NOB Kranj Božidar Jožef Janež najprej slovesno podelila posebna priznanja ZZB NOB Slovenije najbolj zaslužnim trinajstim posameznikom ob

70-letnici delovanja ZZB NOB Slovenije: Cvetki Koželj, Dušanu Šemrovu, Vladimirju Kavčiču, Erazmi Stevanović, Ivu Miklavčiču, Jožetu Bohincu, Jožetu Zorcu, Francu Leskovcu, Slavki Pavlin, Milanu Vidicu, Štefki Kovač, Janezu Šiferju in Andreju Babiču, sledila pa je še podelitev srebrnih plaket, ki so jih prejeli Ivanka Medved, Ladislav Nikšič in Damjan Renko. Zaključni del mitinga je izzvenel s pevskim nastopom MePZ Kokrškega odreda iz Preddvora, ki je družno skupaj s stoječimi poslušalci zapel »Internacionalo«.

Besedilo: Damjan Renko, foto: Lado Nikšič

70. obletnica postavitve spomenika v Gropadi

V tem kraju so se 7. oktobra spomnili 70. obletnice postavitve spomenika padlim v NOB. Slovesnosti so se udeležili številni obiskovalci, tudi vidne osebnosti iz družbenega in političnega življenja, še živeči borci kot tudi najmlajši.

Na prireditvi, ki so jo pripravili tamkajšnje Kulturno društvo Skala in vaške organizacije v sodelovanju z odbori VZPI - ANPI Gropada, Padriče in Bazovica, je slavnostni govornik, zgodovinar in publicist dr. Aleksej Kalc, po rodu iz Gropade, orisal takratno zgodovinsko obdobje in poudaril, da moramo

Slavnostni govornik na slovesnosti je bil dr. Aleksej Kalc.

prav zaradi skrb vzbujajočega sedanjega položaja v svetu še vedno negovati spomin na veličastna dejanja med NOB. Predstavniki organizacij so položili vence k spomeniku, na katerem je vklesanih 12 imen padlih borcev in treh umrlih v nemških nacističnih taboriščih Dachau in Auschwitz. Vas, ki je takrat štela 86 družin, je med NOB dala 40 partizanskih borcev in 55 ljudi, ki so na raznovrstne načine prispevali k NOB. Kalc je med drugim povedal, da sta med vojno v Gropadi delovala tudi glasbenik Ubald Vrabc in pesnik Ciril Zlobec.

Senatorica Tatjana Rojc, ki se ni mogla udeležiti prireditve, je organizatorjem poslala pismo, v katerem poudarja, da je vaški spomenik postal pomemben pomnik upora celotne Primorske in da je treba ohranjati spomin, s katerim je bila tlakovana naša pot v Evropo, in da naše žrtve niso bile zaman. Na spomeniku je bil že pred 70 leti vklesan slovenski grb, le brez dveh zvezd.

V kulturnem programu, ki sta ga spremljala tudi pokrajinski predsednik VZPI - ANPI Fabio Valon in podpredsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman, so nastopili učenci Osnovne šole Trubar-Kajuh, godba na pihala Viktor Parma iz Trebč, skupina Ovce in združeni zbori Skala - Slovan, Vokalna skupina Ana Krousis in Moški zbor Lipa. Slovesnost se je po dobri stari navadi končala s pesmijo Vstajenje Primorske, ki so jo zapeli vsi nastopajoči.

Besedilo in foto: Olga Knez

Madžarski predsednik v Kobariškem muzeju

Madžarski predsednik Janos Ader, ki je bil na povabilo predsednika republike Boruta Pahorja na dvodnevem uradnem obisku v Sloveniji, je 20. oktobra obisk sklenil v Posočju. Predsednika sta na tradicionalni dan Kobariškega muzeja prve svetovne vojne obiskala ta vodilni slovenski muzej, ki

Predsednika med ogledom razstave v Kobariškem muzeju. (Foto: Tamino Petelinšek/STA)

skrbi za ohranjanje in predstavitev premične dediščine soške fronte. Predsednika sta si ogledala tudi novo občasno razstavo »Sosedova zgodba – pripoved vojaka in kronista Josefa Pailerja«. Z obiskom muzeja sta zaznamovala letošnjo 100. obletnico konca prve svetovne vojne. Pred obiskom muzeja je madžarski predsednik položil venec na avstro-ogrsko pokopališče vojakov, padlih v prvi svetovni vojni, v Ločah ter obiskal spominsko cerkvico sv. Duha na Javorci.

Vir: Urad predsednika Republike Slovenije

Mednarodni dan miru na Cerju

Predsednik Vlade Republike Slovenije Marjan Šarec se je 22. septembra 2018 udeležil srečanja ob mednarodnem dnevu miru na Cerju. Ob pomniku miru, postavljenem braniteljem slovenske zemlje, se je poklonil vsem, ki so dali življenje, da lahko danes svobodno in v miru živimo v lastni državi.

V svojem nagovoru je spomnil na prvo svetovno vojno, ki je zahtevala ogromno žrtev in se je začela, ker so takratni politiki stvari ušle iz rok. Prva svetovna vojna pa je bila priložnost za generala Rudolfa Maistra, da je Sloveniji priboril severovzhodni del Slovenije. Takrat se je začela trnova pot, da Slovenija postane republika, ki jo imamo danes. Spomnil je tudi na drugo svetovno vojno, saj je več generacijam vzela prihodnost. Bila je vojna za osvoboditev, vojna za obstoj Slovenije, in tudi takrat se je zgodil velik del slovenske državnosti. Ob tem je predsednik vlade dodal, da ne moremo soditi takratnih dejanj, saj nismo bili del njih. Hvaležni smo le lahko vsem, ki so imeli pogum in so se bojevali za svojo domovino. Prav tako smo lahko hvaležni vsem, ki so se leta 1991 bojevali v vojni za neodvisno in samostojno Slovenijo, kakršno poznamo danes. Ob tem je še dodal, da dandanes politika nikakor ne sme ločevati ljudi, ne sme biti razlog za ustvarjanje slabe volje in preprirov med ljudmi. Poleg številnih zbranih so bili na vseslovenskem zborovanju za mir navzoči tudi praporščaki Zveze društev general Maister, Društva TIGR Primorske, Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Zveze policijskih veteranskih društev Sever, Zveze društev vojnih invalidov Slovenije, Zveze društev in klubov MORIS ter Zveze slovenskih častnikov.

Jože Poglajen

Na smrt skregana opozicija

Na strankarskem prizorišču ni nič posebno novega oziroma povedano drugače: vse teče po ustaljenih tirih. Koalicijsko vladni stroj se, čeprav so od volitev pretekli že dobri štirje meseci, še vedno ogreva. Število zasedanj državnega zbora ter njegovih odborov in komisij sicer kaže dokaj živahno sliko. Poslanci so se namreč do zdaj sešli že desetkrat, vendar so bile to bolj ali manj formalne seje, na katerih se je odločalo predvsem o že prej odločenem. Dodaten videz delavnosti kaže tudi statistika, da je bilo vseh deset zasedanj parlamenta izrednih. Bog si ga vedi zakaj je bilo treba dvakrat o predsedniku parlamenta, pa enkrat o predsedniku vlade, o ministrih in tako naprej odločati na izrednih sejah. Zaradi vtisa dramatičnosti? Edina pogojno vsebinska, tudi izredna, seja parlamenta je potekala na precej čudnaško temo »pripočila v zvezi s problematiko škodljivih in uničujočih ukrepov zoper slovenske podjetnike, ki so dogovorjeni v koalicijski pogodbi, ter napadov oziroma ogrožanja slovenskega gospodarstva in s tem blaginje vseh državljanov«. Zahteval jo je seveda radikalni del neučakane opozicije. Zasedanje, ki se je sprevrglo v politično obračunavanje s stranko Levica, se je vlekló kar deset ur. Na koncu niso sprejeli nobenega priporočila.

Na vsebinske odločitve v obliki zakonov, denimo o socialno varstvenih prejemkih, o davkih na dodano vrednost in od dohodkov pravnih oseb, bo torej treba še počakati še nekaj mesecev. Čaka pa poslance oziroma njihove strankarske štabe kar nekaj pomembnih kadrovskih odločitev, s katerimi zaradi zakonskih rokov ne morejo odlašati. Najprej bodo morali skupaj s predsednikom republike ponoviti vajo o imenovanju novega guvernerja Banke Slovenija, kajti prvi poskus je pričakovano klavrno spodletel. Še težje delo jih čaka pri imenovanju nove varuhinje oziroma varuha človekovih pravic, kjer ima skoraj vsaka stranka svojega kandidata, a med njimi ni nobenega tako izrazitega, da bi prepričal dve tretjini poslancev, kolikor jih potrebuje za izvolitev. Še letos bo treba imenovati tudi devetega ustavnega sodnika. Tu morda ni toliko težava v doseganju predpisane absolutne večine glasov, bolj očitna je težava v prijavljenih kandidatih. Predsedniku Pahorju so se prijavili le

trije, za vse tri pa bi težko rekli, da so avtoritete na področju ustavnega prava. Andraž Teršek, na primer, ki naj bi imel največ možnosti za imenovanje, je učitelj na Evropski pravni fakulteti Nove univerze v Novi Gorici, ki ni ravno znana kot zakladnica ustavnega znanja. Kakorkoli že, ta imenovanja bodo prvi preizkusni kamen sposobnosti Šarčeve koalicije, da se partnerji med seboj lahko tudi kaj dogovorijo.

Na opozicijski strani ni dosti drugače. Na veliko se zatika že pri vprašanju, katera od strank je opozicijska. Čeprav je bilo ob tem morje modrovanj, je to bolj kot ne vprašanje za Butalce. Če odštujemo poslovniška pravila, da opozicijske stranke morajo v komisijah za nadzor tajnih služb in za nadzor javnih financ imeti večino (in predsednika), da opozicija predlaga enega podpredsednika parlamenta, in pravilo, da imajo poslanci opozicije prednost pri postavljanju vprašanj predsedniku vlade, je za vse drugo popolnoma nepomembno, katere stranke sestavljajo parlamentarno opozicijo. Levica ni podpisala koalicijske pogodbe in zdaj noče podpisati tudi protokola o sodelovanju z vlado pri posameznih projektih. Je torej opozicijska stranka, je pa res, da si je težko zamisliti, da bi denimo Grims, Janša, Mahnič, Beznik in drugi iz SDS delovali s Kordišem, Tomičevo, Mescem, Trčkom kot tako enotna opozicijska fronta, kot je satelitska naveza SDS in NSi.

Bolj ali manj razdvojena opozicija tudi ni nič posebno novega. Tudi v prejšnjih mandatih so posamezne opozicijske stranke vsaj pri posameznih vprašanjih kolaborirale z vladnim zavezništvom. Jelinčičevi nacionalisti so najbolj znani primer trgovanja z glasovi v parlamentu. In tudi zdaj ne bo nič drugače. Bolj pomembno je to, da so pogledi SDS in Levice svetlobna leta narazen. Poleg tega gre pri privržencih obeh strank za veliko osebne antipatije, če ne že kar sovraštva, tako da je vsako sodelovanje ne samo v opoziciji, ampak tudi v morebitni desni vladi vnaprej izključeno. Še več, ob taktičnem cincanju Toninove NSI, ali naj gre v Šarčevo vlado ali k Janši v opozicijo, je Levica s stisnjenimi zobmi glasovala za Šarca samo zato, da bi preprečila morebitno oblikovanje Janševe desne vlade. Tako imamo precej interesno raznovrstno vladno koalicijo in na smrt skregano opozicijo. S tem bodo morali oboji (pre)živeti, vprašanje je le, koliko časa.

Bolj ali manj razdvojena opozicija tudi ni nič posebno novega. Tudi v prejšnjih mandatih so posamezne opozicijske stranke vsaj pri posameznih vprašanjih kolaborirale z vladnim zavezništvom.

Martin Premk

Zgodovini hvaležna domovina

Čeprav se pri nas skoraj prav vse, od otroških risank do kuharskih receptov, zlorabi v politične namene, zgodovina vendarle ostaja najslajša tema za »politični boj« oziroma širjenje sovraštva in strahu. Zadnje tedne smo tako imeli vihar v kozarcu vode okoli slovenske Teritorialne obrambe oziroma Slovenske vojske. Ali sta stari petdeset ali osemindvajset let, in ali je vojska naslednica Teritorialne obrambe ali ne. Zanimivo, da se nihče ni obregnil ob drugo oboroženo silo, ki je delovala v času osamosvojitvene vojne, v milico oziroma policijo. Nihče ni postavljaj pod vprašaj, ali je naša policija naslednica naše milice ali ne.

Narodna zaščita oziroma bodoča milica je bila namreč ustanovljena sredi »krvave revolucije« in je nato leta 1946 s prvo slovensko ustavo postala Narodna milica Ljudske republike Slovenije, kasneje Ljudska milica. Nihče si ni upal trditi, da naša Policija ni naslednica Ljudske milice, saj je to vsem samoumevno. Kot je vsem samoumevno, da če je gasilsko društvo nastalo že v Avstro-Ogski in vmes zamenjalo par držav in par vodstev, je to še vedno eno in isto gasilsko društvo. Razen tistim pravovernim osamosvojiteljem, v glavnem spreobrnjenim zadržim komunistom, ki bodo verjetno trdili, da so se naša policija in gasilci kar od nekje pojavili šele leta 1991. Vsi ti, ki klobasajo o nastanku slovenske vojske šele pred osemindvajsetimi leti, so v glavnem bivši zadržti komunisti. Zadržti v smislu, da so v partijo stopili iz koristoljublja in častihlepnosti, podprtih s hinavščino, in zaradi tega bili najbolj zadržti partijci. Tudi danes imajo iste vzorce obnašanja, le da v drugih strankah, največ jih seveda najdemo v »najbolj pošteni stranki«. In kot se je bilo tem spreobrnjencem včasih »leto nič« v letu 1945, jim je danes »leto nič« v letu 1991. Volk pač menja dlako, narave nikoli. Žal se s takim početjem, predvsem mešetarnjenjem z zgodovino, dela dolgoročna škoda. Kot v trenutni družbi ni kažipotna vrednot, oziroma ga ljudje od politike in politkov na dobijo, ga seveda ni tudi v zgodovini, saj je ta v javnosti praviloma le zlorabljen v politične namene. Zato smo prišli do tega, da se v Posočju postavljajo spominske plošče nacističnim generalom, katerih enote so jeseni leta 1943 požigale in pobojale po Primorskem. Sedaj pa naj bi bili mi vsi generalu Rommlu hvaležni, ker je med prvo svetovno vojno »osvobajal« naše ozemlje. Med tisto prvo svetovno vojno, v kateri so kralji, cesarji in bankirji zaradi svojih dobičkov v nesmiselno smrt poslali na milijone ljudi. Največ slovenskih fantov je

padlo prav na bojišu proti Italiji, kjer so bili »najboljša« topovska hrana, a kljub njihovim žrtvam je Primorska padla pod Italijane. Zato najbrž Erwin Rommer ni ravno »osvobajal« našega ozemlja, ampak je k nam prišel le kot častnik z nalogo, ki jo je moral izpolniti. Če smo že pri prvi svetovni vojni, prav tako feldmaršal Svetozar Borojevič ni bil »naš« ampak avstrijski častnik, ki je branil predvsem avstrijsko cesarstvo in ne slovenskega ozemlja, saj je tudi bojna črta proti Italiji ni tekla samo po slovenskem ozemlju. Pred nedavnim so celo slovenski fantje, ki so za »vero, dom in cesarja« umirali v Karpatih, dobili spominsko obeležje. Kar bi

bilo pohvalno, če ne bi na obeležju pisalo, da jim »domovina večno hvaležna«. Katera domovina naj jim bo hvaležna in za kaj? Morda republika Avstrija, da so v brezsmešni klavnici prve svetovne vojne umirali za avstrijskega cesarja daleč od doma. Seveda je prav, da se ohranja spomin na vse slovenske vojake, ki so se borili v vseh

Kot v trenutni družbi ni kažipotna vrednot oziroma ga ljudje od politike in politkov na dobijo, ga seveda ni tudi v zgodovini, saj je ta v javnosti praviloma le zlorabljen v politične namene.

vojnah in vojskah. A kot ne moremo postaviti obeležja slovenskim fantom, ki so v Wehrmachtu padli, recimo pred Stalingardom, z napisom »domovina vam bo hvaležna«, naša domovina nima biti kaj hvaležna tudi padlim slovenskim fantom v prvi svetovni vojni, saj se niso borili za svojo domovino. Danes, ko se zaradi političnih zlorab zgodovine niti ne ve več, kaj sploh je naša zgodovina in na kaj moramo biti ponosni. Očitno bomo kmalu hvaležni tudi za to, ča so nas lahko med drugo svetovno vojno okupirali, in se bomo morali morda še opravičiti, ker so nam morali streljati kot talce, če se bo sprevačanje zgodovine nadaljevalo.

Včasih je bilo točno znano in samoumevno, oziroma je bilo ljudem jasno povedano, kaj je slovenska zgodovina, ki je naša, in na katero smo lahko ponosni: karantanska država, kmečku upori, boji za severno mejo 1918/19 in seveda narodno osvobodilni boj partizanov, sedaj tudi osamosvojitvena vojna. Nikoli ni bilo »naše« ne avstrijsko cesarstvo, niti ne Kraljevina Jugoslavija, čeprav smo se vanjo vključili prostovoljno, ker ni bilo drugega izhoda. Danes pa v mešetarnjenju z vsemi vrednotami, predvsem pa z zgodovino, ljudem to ni več jasno. Seveda od naših oblastnikov, ki so v službi politike in vladajoče ideologije, ne moremo pričakovati, da bodo to jasno povedali. Trenutno smo »del Evrope«, zato moramo z njo deliti tudi zgodovino, in biti »ponosni«, da smo bili podložniki franskovskemu kralju, Napoleonu in avstrijskemu cesarju, ter da smo lahko umirali za njihove koristi. Žal je tako in bo tako, če se naši trenutni oblastniki prerekajo že o čisto preprostih zgodovinskih dejstvih, kot koliko je stara Teritorialna obramba.

KOMENTAR

Gospodarska politika in zaposlenost

dr. France Križanič

Brezposelnost se v danem narodnem gospodarstvu pojavi takrat, ko povpraševanje po dobrinah (gospodinjev za osebno porabo, podjetij za investicijsko porabo, države za njeno porabo ter subjektov na svetovnem trgu za izvoz) ne zadošča za zaposlitev obstoječih gospodarskih zmogljivosti.

Država lahko neravnotežje na trgu dela odpravi z monetarno politiko povečanega obsega kreditov, s fiskalno politiko povečanega javnofinančnega primanjkljaja ter z zunanjetrgovinsko politiko znižanja vrednosti svoje valute na deviznem trgu. Če je vzrok nezaposlenosti v slabi konkurenčnosti danega narodnega gospodarstva, mora država voditi tudi intenzivno razvojno politiko. Kadar se narodno gospodarstvo srečuje z visoko naravno stopnjo brezposelnosti, na katero gospodarska rast ali raven plač ne vpliva, lahko država uporabi aktivno politiko zaposlovanja. Vsaka od omenjenih politik odpravljanja brezposelnosti ima svoje značilnosti in omejitve, ki jih je treba upoštevati.

Monetarna politika z vplivom centralne banke na znižanje obrestnih mer spodbuja povpraševanje po dobrinah in z rastjo proizvodnje tudi na povečevanje zaposlenosti. Vendar ekspanzivna monetarna politika povečuje količino denarja v obtoku, kar lahko povzroči višjo inflacijo. Pri vodenju te politike nastaja dilema med spodbujanjem zaposlovanja in zaviranjem inflacije. Povezavo med višjo inflacijo in manjšo brezposelnostjo prikazuje kratkoročna Phillipsova krivulja. Če se rast cen ne prenese v povečevanje plač, dolgoročno tega razmerja ni. V nasprotnem primeru sledi inflacijska spirala rasti plač, obresti, rent in cen dobrin, ekspanzivna monetarna politika pa je pri odpravljanju nezaposlenosti neučinkovita (primer je jugoslovanska in z njo slovenska stagflacija v letih od 1987 do 1991). Kadar so v danem narodnem gospodarstvu (ali monetarni uniji) inflacijska pričakovanja majhna ter ni povezave med rastjo plač in inflacijo, lahko vendarle tudi ekspanzivna monetarna politika učinkovito vpliva na zmanjševanje brezposelnosti. Takšen je bil na primer učinek kreditne politike Evropske centralne banke od junija 2014 naprej.

Fiskalna politika je z znižanjem davčnih stopenj in /ali povečanjem porabe javnega sektorja pri preprečevanju krize brezposelnosti učinkovita zlasti v velikih narodnih gospodarstvih, kjer v manjši meri spodbuja uvozno povpraševanje in v večji meri povpraševanje po dobrinah domačega gospodarstva. Omejitvi te politike sta višina javnega dolga in njegovo financiranje. Sčasoma se država pri vodenju fiskalne politike zaradi tega znajde v isti dilemi med inflacijo in zaposlenostjo kot pri vodenju monetarne politike, saj je slej ko prej prisiljena najemati kredite pri centralni banki in tako povečevati količino denarja v obtoku. Ima pa sodobna fiskalna politika z večjim deležem javnega sektorja v strukturi bruto domačega produkta ter odgovornostjo za

zagotavljanje minimalnega življenjskega standarda s sistemom zavarovanj za primer brezposelnosti in socialnih transferjev pomembno vlogo tako imenovanega »avtomatičnega stabilizatorja«. Izdatki države in njihov pozitiven vpliv na povpraševanje se samodejno povečujejo, ko se začeta zmanjševanje zaposlenosti in recesija. Tako jo omejuje brez posebnega ukrepanja.

Zunanjetrgovinska politika z zniževanjem tečaja domače valute na deviznem trgu vpliva na povečan izvoz ter posledično na rast proizvodnje in zaposlenosti. Omejena je s privoljenjem zunanjetrgovinskih partnerjev (gre za »beggar thy neighbor policy«) ter z vplivom padajočega tečaja domače valute na inflacijo in neto odliv kapitala iz države. V to politiko spada tudi manj učinkovito določanje carinskih stopenj, kvot ...

Razvojna politika z državnimi subvencijami, davčnimi olajšavami na izdatke podjetij za raziskave in razvoj ter s selektivnimi poceni krediti državnih razvojnih bank vpliva na povečevanje produktivnosti dela in konkurenčnost narodnega gospodarstva, z njo pa tudi na povpraševanje po dobrinah, proizvedenih v tem narodnem gospodarstvu. Uspešna razvojna politika omogoča rast zaposlovanja ob višjih plačah in celo višjem tečaju domače

Kadar se narodno gospodarstvo srečuje z visoko naravno stopnjo brezposelnosti, na katero gospodarska rast ali raven plač ne vpliva, lahko država uporabi aktivno politiko zaposlovanja.

valute na svetovnem deviznem trgu (Kaldorjev paradoks). Razvojno politiko omejuje mednarodna regulacija državnih pomoči oziroma kdaj zunanjetrgovinski partnerji ukrepe razvojne politike pojmujejo kot damping (prodaja dobrin pod njihovo proizvodno ceno). Pravila EU na tem področju vendarle omogočajo vodenje učinkovite razvojne politike oziroma trajno državno pospeševanje tehnološkega napredka.

Aktivna politika zaposlovanja je na meji med državnim posredovanjem na socialnem področju, delovanjem avtomatičnega stabilizatorja ter razvojno politiko. Za razliko od slednje je s specifičnimi ukrepi za izboljšanje produktivnosti težje zaposljivih oseb manj učinkovita pri dolgoročnem spodbujanju rasti zaposlovanja. Kadar se nezaposlenost poveča zaradi upada povpraševanja, aktivna politika zaposlovanja ne more nadomestiti vloge ekspanzivne fiskalne in intenzivne razvojne politike.

Knjižica Karla Gržana razkriva mehanizme delovanja hrematizma

Ekonomija – dostojanstvo bivanja

Karel Gržan nas je navdušil z drobceno knjižico z naslovom »Ob 500. obletnici reformacije 95 TEZ, pribitih na vrata svetišča kapitalizma za osvoboditev od zajedavskega hrematizma«. Te teze so zelo zgovorne in skrajno občuteno nastopajo proti izkoriščevalskemu in ponižujočemu izkoriščanju ljudi v zdajšnji globalizacijski dobi. Gržan v tretji tezi skoraj pesniško pove, da se je »v pojme dobrega vtihotapilo zlo. Pogoltna zver se je preoblekla v kožuh jagnjeta.« Torej, kdo je ta pogoltna zver?

// BESEDILO: **Cvetka Hedžet Tóth** // FOTO: **arhiv Svobodna beseda**

To je hrematizem, izrojena ekonomija, ki temelji na kopičenju in bogatenju posameznikov. Takšno pogoltno bogatenje nima meja in Gržanova knjižica nelegitimni hrematizem upravičeno obtožuje zaradi njegove zločinskosti, ki so jo obsojali že antični misleci, na primer Aristotel. »Hrematizem potrebuje negotovost, strah in zato udejanja negotove oblike zaposlovanja in minimalne dohodke, s katerimi komaj živijo tako redko zaposleni kot upokojeni.«

Ekonomija pomeni izvorno nekaj povsem nasprotnega: urejeno domovanje v skupnosti kot varno bivanje v domu, skupnem domu, v sožitju vseh članov, saj »je poskrbljeno za vse v pravičnosti, spoštljivosti in odgovornosti tako za ljudi kot za živali, rastline pa tudi za zemljo«. To sicer »ne pomeni, da imamo vsi enako, pomeni pa, da imamo vsi dovolj – vsem je zagotovljeno dostojanstvo v (so)bivanju.« Ekonomija kot dostojanstvo bivanja je kot rdeča nit, ki poteka skozi vseh 95 Gržanovih tez, s katerimi je nagovoril celo mednarodno skupnost; na policah knjigarn namreč že vidimo angleško izdajo omenjene knjižice.

Razlika med ekonomijo in hrematizmom zahteva jasno prepoznavanje med dobrim in hudim, slabim, to je zlom najširših družbenih razsežnosti. Zahteva tudi soočenje z ekskluzivnostjo drugačnosti, tako zelo značilno za religije, in zgodovina dokazuje, »da se v monoteističnih religijah dogaja najbolj grobo zanikanje legitimnosti drugih kot drugačnih. V pojmovanju sebe – svoje religiozne identitete kot edine ustrezne za predstavljanje in zastopanje 'edino pravega Boga' – korenini nevarnost

podcenjevanja, celo izničevanja vseh preostalih religijskih oblik.« Imperij hrematizma je od religioznih institucij prevzel ravno to plat in s tem obvladuje svet in manipulira z njim tudi v času globalizacije.

Religiozni, globoko poduhovljeni kristjan Gržan nas v 23. tezi naravnost sooči s temle: »Imperij hrematizma, ki vsiljuje sedanje globalno delovanje, je prevzel od religioznih ustanov, ki so

izprosnega obvladovanja sveta, ki nas »obvezuje k poslanstvu osvobajanja v sedanjosti«. Gržanova knjižica je tukaj odločna in s svojo humano naravnostjo zahteva takšno revolucijo duha, da bo pripeljala do spremembe svetovne ureditve, in to je pot »od hrematizma nazaj k ekonomiji kot skrbi za skupno dobro«.

Ekonomija kot skrb za skupno rabo

Že izraz sam ekonomija kot skrb za skupno dobro je privlačen, simpatičen in Gržanova knjižica raziskuje kar nekaj področij družbenega življenja, kjer bi bila takšna – kot jo sam imenuje – eksistencialna revolucija več kot potrebna. Gre za pravičnost, ki mora biti politično udejanjena v vseh konceptih družbenega delovanja, na narodni in tudi na mednarodni ravni.

Knjižica Karla Gržana razkriva mehanizme delovanja hrematizma kot siste-

Pater Karel Gržan

Ob 500. letnici reformacije

95
TEZ

*pribitih na vrata svetišča
neoliberalnega kapitalizma
za osvoboditev
od zajedavskega hrematizma*

pater Karel Gržan

vladale pred njim, preverjeno učinkovite in nedopustne modele vodenja, obvladovanja in manipuliranja. Ker religiozna zavest sega subtilno najgloblje, so tudi manipulacije religioznih ustanov prodrle izjemno globoko in so še vedno simbolno močno zakoreninjene tudi pri nereligioznih ljudeh.« To seveda ni več logika evangelija, ampak logika ne-

ma, ki si ljudi podreja kot izkoriščevalska ekonomija na prav vseh področjih življenja. To je vidno na političnem področju in posega celo na področje izobraževanja in vzgoje. Gre za zelo svojevrstno interakcijo med ekonomijo in kulturo in zajedavski kapitalizem, to je hrematizem, zelo dobro ve, kako si mora podrediti ljudi, na kratko poveda-

no tako, da okupira njihove duše in se v njih naseli kot notranji zajedavec, kjer parazitira. K temu je treba dodati popularni slogan: ne sprašuj, kaj lahko država stori zate, ampak kaj ti lahko storiš za državo. To, da si potrpežljiv, priden in ponižen? Recimo vsakokrat takrat, ko politika prenaša probleme javnih proračunov z države na tržišča, ki jim posamezniki nismo kos?

Vse je naravnano v tekmovalnost, ki se retorično obeša na dialoškost, vendar je to samo mehanizem toleriranega sproščanja agresivnosti, s popularno tujko rečeno permisivnost. To vidimo celo med politiki, dejansko tu celo v najbolj skrajni podobi. Zanimivo je, da Gržan sodobno demokracijo dešifrira v skrajnostih, in to kot pridnost-poslušnost-tekmovalnost-retorično spodbijanje. V vsem tem je nekaj zelo represivnega in dejansko bistvo represivne družbe je to, da sta nesramnost in svoboda pobratima.

Tako kot se je hrematizem preoblekel v ovčjo kožo ekonomije, se nekritična in zaslužnjena predanost uteleša v besedi priden. Ena najbolj sporočilnih tez Gržanove knjižice se glasi, da naj se beseda priden umakne skupaj s hrematizmom: »Pridnost v slepi poslušni predanosti naj nadomesti (tudi v izrazu) odgovornost – odgovornost za lastna ravnanja, soodgovornost za dobro bližnjih, stvarstva.« Tako bi vrednota odgovornosti lahko predstavljala zmožnost za osvobajanje, za dejansko spremembo obstoječega. Samo ponosni smo lahko na knjižico, ki je upravičeno prejela mednarodni odziv in priznanje. Biti priden danes je kot nekakšna sveta resnica, isto kot slepo predan, poslušen, pohleven, brez lastne volje, iniciative, skratka, pomeni »biti zaslužjen«. Gržan pove naravnost kot britev ostro, da je hrematizem s pomočjo manipulativnih religioznih prijemov neverjetno učinkovit in kot vladar sveta posedovalno prisega na edino zveličavne resnice in rešitve.

Kako je z zapovedano pridnostjo na področju izobraževanja? Vsi zelo dobro poznamo tole: biti priden pomeni dobro se naučiti, pravilno ponoviti, dobiti odlično oceno. Celo na univerzitetni ravni poznamo delovanje takega hrematističnega mehanizma, saj ta »vzdržuje predvsem strokovnjake, ki podpirajo hrematistični razvoj in delovanje. Z razpisi, s točkovanjem se ne slepi, z njim se usmerja le misel kupcev v prodajalnah, s točkami se vzdržuje tudi znanstveno raziskovanje, in tako se lažje manipulira z njim ('prodaja' in usmerja 'edino resnico'). Znanost se spreminja v podjetje,

kjer izgublajo predvsem humanistične vede, saj so za hrematistično manipulacijo potencialno nevarne.« Vsi dosežki se tehtajo, in če manjka stotinka miligrama, potem se to sankcionira. Vse v izobraževalnem procesu je usmerjeno v uporabnost in storilnost. Konkurenca, tekmovalnost sta prednostni in zato vrednote kot »sočutje do ljudi in stvarstva, usposobljenost za pravičnost, spoštljivost, odgovornost niso cenjene in zato ne ocenjene«. Skratka, to je industrija izobraževanja tako po bolonjsko, ki meri s koristnostjo in ponavljalščino.

Vsak človek je vreden spoštovanja

Zamislimo se, ko Gržan opozarja na zlate maturante – skoraj nas je sram, ker z njimi mnogim delamo krivico. Tekmovalno-izločevalni izobraževalni sistem ne more ovrednotiti posameznika v njegovi enkratni izvornosti in nadarjenosti, kar bi bila uspešna pot za vzgojo nečesa prijateljsko-sožitnega in dopolnjujočega. Kako lahko sploh sprejema-

»Pridnost v slepi poslušni predanosti naj nadomesti (tudi v izrazu) odgovornost – odgovornost za lastna ravnanja, soodgovornost za dobro bližnjih, stvarstva.«

mo sistem, ki večino ljudi že v sistemu osnovnega šolskega izobraževanja »podcenjuje v naši posebni vrednosti«? Vsak človek je dragocen, prav vsak je vreden upoštevanja in spoštovanja, in Gržan zato poudarja: »Izobraževanje bi moralo biti dopolnjujoč in ne izključujoč sistem; učence bi moralo uvajati v dopolnjujoče sodelovanje. V prepoznani vrednosti vsakega posameznika kot dopolnjujočega člana družbe je temeljna pedagogika za družbeno sožitje.«

Hmm, zdaj razumemo, zakaj hrematizem po šolah sproža čedalje več agresivnosti – kljub vsej liberalizaciji. Merilo odličnosti izloča nad 98 odstotkov učencev, kar sproža nemi krik, ki opozarja na potrebo upoštevanja vseh in njihove enkratne odličnosti še na kakšnem področju in ne samo na tem,

uradno uveljavljenem in veljavnem. Vsekakor ni humanizem to, da dosežene točke jemljemo kot objektivne, te pa naj bi pomenile pravičnost; tako mnogim že na začetku študija zapiramo vrata pred možnostjo za študij tega, kar bi želeli – pač nima zadosti točk.

»Ponavljalščina« utrjuje in ohranja hrematizem, prav tako sposobnost za skladiščenje podatkov. Mišljenje se spreminja v nemišljenje in okrnjena je naša svoboda. Deklarirano svobodni svet pozablja, da svoboda zahteva varnost in da je ni tam, kjer vse obvladuje logika »najšibkejši člen – marš ven«. Zato duh svobode »potrebuje tudi čas, ko je navidezno brezdelje sveto«. Čas je, da hrematizmu vendarle že povzročimo težave; čas je, da sredi popolnoma izrojenega sistema prebudimo 'nove vetrove', ki jih neoliberalni kapitalizem – hrematizem – ne bo mogel omejiti in ga bodo zato zadušili v njem samem.«

Dozorel čas za nov protest

Petsto let po protestnem nastopu Martina Lutra je namreč »v skrajnost dozorel čas za nov protest«. Za kakšen protest gre? Za »protest proti sistemu, ki si je prevzel celo religiozne oblike, saj goji dogmatizem 'edinih možnih resnic', s katerimi obvladuje družbena razmerja. Čas je, da se temeljni koncepti tako ekonomije kot hrematizma ozaveštvijo z jasnimi medsebojnimi razlikovanjem. Tudi na znanstveni ravni bo treba ekonomijo osvoboditi hrematizma in v družbi začeti vzpostavljati ekonomske odnose, ki se od sedanjih hrematističnih bistveno razlikujejo. Dozorel je čas osvoboditve izpod krivičnega (očitno zločinskega) hrematizma.« Tej drobni Gržanovi knjižici je v nekaterih vidikih uspelo zelo dobro pojasniti zdajšnje dogajanje, ki ga sicer opisujemo z izrazom neoliberalizem, kar je isto kot kobiličarski kapitalizem. Kobilice so požrešne, in kamor pridejo, vse opustošijo in uničijo, nato pa spet gredo naprej pustošit, tako kot kapitalizem s svojim pohlepom. Zavest o razliki med hrematizmom in ekonomijo je nadvse pomembna in ni odveč vprašanje, koliko ljudi se te različne sploh zaveda.

In kdo je Karel Gržan (roj. 1958)? Je menih v frančiškanskem redu kapucinov in je magistriral iz teologije in doktoriral iz literarnih ved, njegova ustvarjalnost je veličastna, iz njegovega opusa izstopa kar nekaj del s široko problematiko medčloveškosti. Živi sredi pragozdne narave na kmetiji na Konjskem Vrhu blizu kraja Luče pri Savinji. ●

Kočevski Nemci in slovenski izgnanci (1941–1945)

Nemci brutalno izganjali Slovence

Usodi kočevskih Nemcev ni mogoče govoriti, ne da bi spregovorili o izgonu slovenskega prebivalstva v času nemške okupacije v letih od 1941 do 1945. Večina pripadnikov prav te etnične skupnosti je namreč odigrala pomembno vlogo v uresničevanju načrtnega iztrebljenja Slovencev in utrjevanju nemštva na slovenskem ozemlju. V javnem sporočanju (predvsem v zadnjem desetletju) je pogosto prav bistvena razlika med njima premalo ali sploh nevidna. To značilnost je mogoče odkriti tudi v obsežnem prispevku o kočevskih Nemcih »Jezika nam ne bo uspelo

razumevanje in opredeljevanje do tega pojava je vsekakor treba vsaj v temeljnih razsežnostih predstaviti odgovore na vprašanja, zakaj in kako sta nastala »zanikanje« in »pozaba«.

Nemške oblasti so po zasedbi z bliskovito naglico začele uresničevati različne raznarodovalne ukrepe po natančnih načrtih, ki so bili izdelani že pred okupacijo, in ob izredno močni organizacijski podpori Švabsko-nemške kulturne zveze na slovenskem ozemlju (D. Biber: *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941, 1966*). Tako so bila takoj odpravljena vsa slovenska krajevna imena, uničenih in zažganih je bilo na tisoče knjig iz šol-

ljudi (okoli 10 %) v primerjavi z drugimi zasedenimi pokrajinami v Evropi, na primer v Franciji in na Poljskem.

Množično so bili »Nemcem nevarni« Slovinci do sredine julija izgnani v Srbijo, pozneje na Hrvaško in v Bosno, jeseni pa v Nemčijo, najprej prebivalci iz Posavja in Obsotelja. S tega območja je največ ljudi (približno 23.000) moralo zapustiti domove od 24. oktobra do 17. novembra 1941 glede na Razglas o državnopolitičnih ukrepih na obmejnem ozemlju vodje civilne oblasti za spodnjo Štajersko (*Kundmachung über staatspolitische Maßnahmen im Grenzgebiet. Marburg an der Drau, den 20. Oktober 1941*). Izga-

Slovenski izseljenci (iz Bizeljske vasi, Orešja, Globokega in ...), Libau, lager številka 44

Iz Slovenije je bilo izgnanih okoli 80.000 ljudi.

ohraniti« (v Delu v petek, 21. septembra 2018, stran 8), ki se začinja s trditvijo: »Po vojni zanikani in načrtno pozabljene ...« Čeprav avtorica njihovo usodo povezuje tudi s slovenskimi izgnanci, pa manjka ustrezna umestitev te zveze v celovito predhodno dogajanje. Tako zastavljeno besedilo, zlasti pa poudarjeno izpisane številke, ki ponazarjajo izgubo kočevarske etnične skupnosti na Slovenskem, lahko spodbujajo sedanje bralstvo k obtožujočemu in obžalujočemu razmišljanju o tragični usodi kočevskih Nemcev. Za globlje in večplastno

skih knjižnic, strogo je bila zapovedana raba samo nemškega jezika, slovenske šole so bile razpuščene in uvedena je bila še vrsta drugih ukrepov.

Kot ugotavlja T. Ferenc (1993: *Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno*), so si nemški nacisti za popolno ponemčenje postavili »nerazumno kratek rok« – le nekaj let. Pomemben ukrep v tej smeri je bil množičen izgon Slovencev, po načrtih naj bi jih bilo izgnanih od 220 do 260 tisoč. Dejansko so izgnali približno 80.000 prebivalcev, kar predstavlja največji odstotek izgnanih

njanje Slovencev je potekalo zelo brutalno. Navajam konkreten primer z Bizeljskega, od koder je bilo v enem dnevu, 11. novembra 1941, izgnanih 3.011 ljudi. Skrajno surovo so jih nemški vojaki zgodaj zjutraj tistega dne spodili z domačij. V pol ure so morali zapustiti vse: domačije, živino, ves pridelek; s sabo so smeli vzeti le to, kar so lahko nesli. Kot živino so jih najprej odpeljali v Rajhenburg (Brestanico), kjer so dobili številke (in postali zgolj številke), potem pa v živinskih vagonih v različna nemška taborišča. Vse imetje, ki so ga slovenski

izgnanci morali pustiti v domovini, je bilo zaplenjeno v korist nemške države.

»Najhujše zlo je zadelo območje ob Savi in Sotli, ki je postalo strnjeno nemško naseljitveno območje« (T. Ferenc: *Raznarodovanje, 2010, 207*). Na to območje so preseljevali predvsem Nemce s Kočevskega, da bi »osvežili nemško kri« in utrdili meje nemštva. Kočevski Nemci so se že pred nemško zasedbo slovenskega ozemlja organizirali kot peta kolona in se za to vlogo vsestransko pripravljali, celo z vojaškim usposabljanjem in vzpostavljanjem vojaških enot. Tako so izničevali obstoj in status države, katere državljani so bili. Po zasedbi so skoraj v celoti prisluhnili sporočilu, da jih Hitler kliče »nazaj v rajh«. Na obisku v Mariboru 26. aprila 1941 se je Hitler srečal tudi s kočevskimi Nemci in jim obljubil, da se bodo že jeseni 1941 preselili na izpraznjeno območje ob Sotli in Savi.

Takoj po izgonu večine slovenskega prebivalstva so se v izpraznjena naselja začeli skrbno organizirati naseljevati kočevski Nemci v skladu s sporazumom med Hitlerjem in Mussolinijem.

Takoj po izgonu večine slovenskega prebivalstva so se v izpraznjena naselja v skladu s sporazumom med Hitlerjem in Mussolinijem začeli skrbno organizirati naseljevati kočevski Nemci. Že 15. novembra 1941 je iz Kočevja odpeljal prvi od 135 vlakov, ki so do 22. januarja 1942 omogočili prostovoljno preselitev več kot 95 odstotkov kočevskih Nemcev (od skupno 12.498). Ta preselitev ni bila niti približno primerljiva s predhodnim izgonom Slovencev, saj so bile za preseljevanje Nemcev zagotovljene zelo ugodne možnosti: svoje nepremičninsko imetje so prodali italijanski družbi Emona, s preselitvijo so počakali, da so lahko pobrali letino in pospravili svoje pridelke ter jih skupaj s pohištvom, orodjem in opremo pripravili za prevoz na nove domove. Vsaka nemška družina je dobila na voljo zemljišča in stavbe treh slovenskih družin. Njihova kulturna dediščina je bila pred odselitvijo skrbno popisana in delno tudi zbrana. Da se ne bi izgubila sled za njihovim večstoletnim bivanjem na Kočevskem, je bila predvidena ustanovitev muzeja nemške kulture in življenja Nemcev na Slovenskem (v Brežicah). K dejanski izgubi sledi za Nemci na Kočevskem pa je pripomogla predvsem italijanska vojska, ki je poleti in jeseni leta 1942 požgala in porušila večino kočevarskih vasi, da

ne bi v njih našli zatočišča partizanski borci. Cilj novih naseljencev je bil utrjevati nemštvo in zagotavljati trdnost nemške meje. Na domačije slovenskih izgnancev so se Nemci namreč naseljevali kot na svoje pod geslom »heim ins Reich« (domov v rajh). V času okupacije so se številni tudi bojevali proti »partizanskim banditom« kot pripadniki polvojaških formacij vermanshafta in tudi v esesovskih vojaških enotah.

Proti koncu vojne so se nemški naseljenci z vsem premičnim premoženjem z vozovi in vlaki umaknili proti Avstriji. Vendar so še prej poskrbeli za dodatno tragiko slovenskih izgnancev, saj so pred odhodom namerno uničevali njihovo nepremično premoženje (posekali so npr. vinograde, rušili stanovanjska poslopja itd.). Slovenski izgnanci (okoli 1.300 jih je umrlo v taboriščih v Nemčiji) so se po dolgotrajnih in napornih poteh vračali na izropane domove s tem, kar

so nosili v rokah. Tako so bili slovenski izgnanci dvakratno oropani: izgnani, oropani človeškega dostojanstva in vseh dobrin so se vrnili na izropane in opustošene domačije. Več kot sedemdeset let po koncu druge svetovne vojne slovenski izgnanci še niso dobili povrnjene vojne škode (I. Žnidaršič: *Nemčija še ni plačala vojne škode, 2015*).

Čeprav se status množične civilne žrtve nacistične nemške okupacije nanaša tako na kočevske Nemce kot na slovenske izgnance, pa njunega izrazito neenakega položaja in obravnavanja ni mogoče enačiti. Naj dodam, da prikrito ali odkrito izenačevanje ni (čisto) naključno, temveč je prej eden od odtenkov zgodovinskega revizionizma. Ob upoštevanju celovitega zgodovinskega poteka je torej tragika slovenskih izgnancev v tem, da so bili dvojno prizadeti – tako materialno kot moralno. Tragika kočevskih Nemcev pa je zgolj stranska posledica neuresničenih sistematičnih teženj nacistične Nemčije, da dokončno iztrebi slovensko prebivalstvo in s tem razširi svoj življenjski prostor (»Lebensraum«). To je treba vedno znova poudarjati, kajti v sedanosti se ta pomembna razlika pogosto pozablja. ●

Dr. Maca Jogan

Srečanje taboriščnic, političnih

Vsi s(m)o

V Portorožu je bilo tradicionalno srečanje taboriščnic, političnih zapornic, izgnank in ukradenih otrok. Na osrednji slovesnosti, ki so se je udeležili tudi številni potomci žrtev vojnega nasilja, je bila slavnostna govornica varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer. Častni pokrovitelj srečanja, ki ga je organiziral Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja pri Zvezi borcev Slovenije – Taboriščni odbor Ravensbrück, je bil predsednik Republike Slovenije Borut Pahor.

// BESEDILO:

Nataša Predalič, TV Medvode

// FOTO: Iztok Pipan

Tradicionalno srečanje je letos potekalo od petka, 14. septembra, do ponedeljka, 17. septembra, rdeča nit prireditve pa je bila povezava s 70-letnico Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, ki nadaljuje tradicijo Osvobodilne fronte in se je zavezala k spoštovanju vrednot partizanstva, ter s 70-letnico Splošne deklaracije človekovih pravic. Obe temeljita na tragičnih izkušnjah druge svetovne vojne in obe imata vlogo opomnika o vzrokih in posledicah, da se kaj takega ne bi nikoli več ponovilo. Poleg predsednika Republike Slovenije so se slovesnosti udeležili še številni drugi gostje, med njimi evropska poslanka **Tanja Fajon**, novi minister za Slovence v zamejstvu in po svetu **Peter Česnik** in podpredsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije **Marjan Križman**.

V Portorožu se na vsakoletnem srečanju spominjajo 63.000 ljudi, ki so bili iz Slovenije izseljeni v različna koncentracijska in delovna taborišča, in več kot 12.000 slovenskih domoljubov, katerih življenja so ugasnila v krematorijih ali pa so umrli od lakote in bolezni. Osrednja prireditve je posvečena predvsem

rojeni svobodni

taborišnicam, ki so del svojega življenja preživele samo kot številke, v hudi bedi, pomanjkanju in nasilju. Grozote taborišč so preživele in ohranile slovenstvo in slovenski rod tudi v najtežjih dneh svojega življenja, ko je bilo celo »teško biti človek in ko se je smrt utrudila od smrti«.

Vrednote taboriščnic in taboriščnikov na preizkušnji

Zbrane je v nagovoru pozdravil **Martjaž Špat**, predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück, in poudaril, kako pomembno je, da se srečujejo v Portorožu v tako velikem številu, saj je v tem času, ko svet preplavljajo kolone beguncev, ko prevladuje občutek, da se nekateri iz zgodovine niso prav nič

bezen do sočloveka, do rodne grude in jezika, solidarnost, sočutje, tovarištvo, pravičnost in enotnost – na preizkušnji, in verjame, da so tem vrednotam zavezani tudi vsi zbrani na portoroški slovesnosti v upanju, da najbolj težki trenutki iz preteklosti nekdanjih taboriščnic in taboriščnikov nikoli ne bodo postali sestavni del sedanjosti in prihodnosti njihovih zanamcev.

Ohranjanje temeljnih človekovih pravic je bilo rdeča nit prireditve in tudi Vlasta Nussdorfer je v slavnostnem govoru poudarila, kako pomembno je, da jih spoštujemo: »Vsi lahko storimo več za uveljavljanje človekovih pravic doma in v svetu. Človekove pravice namreč niso izbojevane enkrat za vselej in v vseh okoliščinah. Zanje se moramo bojevati

Reke beguncev in migrantov

»Vi ste se po drugi svetovni vojni vrnili iz taborišč smrti. Ste živ spomin na najhujše grozote in prav je, da vam izkažemo vse spoštovanje in vam sledimo v neizmerni želji, ki vam je pomagala preživeti: biti in ostati človek, celo v najtežjih preizkušnjah. Vaše preživetje gorje mora opominjati nas in prihodnje rodove, predvsem te mlade, nedolžne otroke, ki šele prihajajo v pravo življenje. Bodimo jim vzor. Da ne izgubimo zgodovinskega spomina, da nam ga ne zamaglijo drugačne zgodbe, ki poskušajo zmanjšati pomembnost upora našega in evropskih narodov zoper razčlovečenje. Interniranke in interniranci, taboriščnice in taboriščniki ste živ dokaz tega, kar se je tam dogajalo. Kdor ne verjame,

V kulturnem programu je nastopilo tudi veliko mladih

naučili, naša zaveza, zaveza vseh tukaj zbranih, da morda še bolj kot kdarkoli do zdaj ohranjamo vaš spomin in opominjamo. S svojo udeležbo znova dokazujemo, kako ponosen je naš zmagoviti spomin, kako globoko je naše spoštovanje do velikega prispevka narodnoosvobodilnega boja k naši državnosti in kako trdna je naša privrženost izročilu in vrednotam. Spomnil je, da so vrednote generacije slovenskih taboriščnic in taboriščnikov – lju-

vsakodnevno – zase, a ne le zase, tudi za druge. To je med drugim tudi sporočilo Splošne deklaracije človekovih pravic, ki kot rečeno letos obeležuje 70-letnico. Bila je torej sprejeta, a ne zaradi papirja. In vse je tako lepo zapisano, živeti jo je treba. Nikoli več se človeštvo ne sme znajti med vojno in mirom, ko se sprašujemo, ali je mir res pomembnejši, med dobrim in zlim ter med barbarstvom in človečnostjo. Tudi zato ne, ker smo ljudje.«

spreobrača zgodovinska dejstva. Kdor zmanjšuje njihov pomen, počne to tudi z namero prikrivanja mogočih posledic svoje današnje nestrpne politike,« je še povedala Vlasta Nussdorfer.

In spomnila je na moč besede, saj je ta na samem začetku vodilo vsem nosilcem zla in krvnikom nedolžnih ljudi: »Zato se je treba upreti vsem besedam, s katerimi tudi danes nekateri sejejo sovraštvo in nestrpnost ter žal rasistično ideologijo. Nosilec etičnega ravnanja ▶

je posameznik. Humanost naše družbe je odvisna od etične države vsakogar izmed nas. Zdi se, da spoštovanje temeljnih etičnih norm ni več vodilo življenja nekaterih posameznikov, temveč zgolj stremenje k moči in materialnemu bogastvu. To pa ni vrlina humane družbe, ki visoko ceni skrb in odgovornost za sočloveka in skupno blaginjo.«

Vsaka vojna je nesmiselna

Njenim besedam se je s prošnjo pridružil tudi **Borut Pahor**: »Končujem svoj pozdrav z željo in prošnjo kot vaš predsednik, tistim, ki se z mano strinjate, in tistim, ki se ne, da vedno ko rečemo zlasti javno besedo, premislimo, ali bomo morda z načinom povedanega ali vsebino koga prizadeli. Če bomo, potem je mogoče dostikrat dobro, da jo zadržimo zase. Pri čemer pa moram reči, da sem bil in vedno bom, morda celo zdaj v teh časih toliko bolj, velik zagovornik svobode govora.«

Temeljno sporočilo avtorice slovesnosti **Silvane Knok** pod naslovom »Vsi s(m)o rojeni svobodni« in s podnaslovom Za svobodo, dostojanstvo in mir je, da je vsaka vojna nesmiselna, razen če poteka v luči svobode in dostojanstva za vse in v bran temeljnih človekovih pravic. Prav vsem, predvsem pa mladim, so nastopajoči želeli obuditi ljubezen do sočloveka, do rodne grude in jezika ter vrednot generacije slovenskih taboriščnic in taboriščnikov, kot so tovarištvo, solidarnost, sočutje, pravičnost in enotnost.

V kulturnem programu, sestavljenem kot opomin iz spominov žrtev nesmiselnih vojn in pravičnega upora, so sodelovali orkester Slovenske vojske pod vodstvom Andreje Šolar, Partizanski pevski zbor pod vodstvom profesorja Iztoka Kocna, pevka Tinkara Kovač, tenorist Žiga Kasagić, balerine Baletne šole Stevens, pevski zbor OŠ Koper z zborovodkinjo Ingrid Poropat, na klavirju jih je spremljala Tina Falkner, na violini pa Nika Lucija Frank ter ljudska godca Marino Kranjac in Peter Kaligarič. Prireditve sta vodila dramski igravec Domen Valič in Lina Potočki Vozny, kot običajno pa so sodelovali tudi ekipa Televizije Medvede in recitatorji. Temeljna zaveza vseh, tako nastopajočih, organizatorjev kot tudi gostov prireditve, je, da bodo ohranjali spomin tudi potem, ko pričevalcev ne bo več med nami. ●

Spominska ekskurzija v Oglej in Gonars

Kostnica s 453 krstami

Dan pred obletnico kapitulacije Italije in osvoboditve ujetnikov iz fašističnih koncentracijskih taborišč so se člani ljubljanske KO ZB Zadobrova - Sneberje odpravili na strokovno ekskurzijo v Oglej in Gonars. Med več kot 60 potniki je bilo precejšnje število potomcev ljudi, ki so bili med drugo svetovno vojno internirani v Gonars ali na otok Rab, saj je bil Gonars po letu 1942 namenjen predvsem internaciji civilnega prebivalstva iz tako imenovane Ljubljanske pokrajine. Številni med njimi se niso nikoli več vrnili, številni so se vrnili bolni in onemogli ter duševno in telesno uničeni.

Na poti se nam je pridružil Bojan Pahor, predsednik ZZB za vrednote NOB Sežana, ki je bil ta dan naš vodnik in prevajalec. V obeh krajih smo se srečali z vodstvi krajevnih organizacij ANPI

viša v spomin internirancem postavila Jugoslavija, v kostnico pa so postavili 453 malih krst s posmrtnimi ostanki jugoslovanskih taboriščnikov. Na krstah so imena umrlih in krajev, od koder so bili. Po osamosvojitvi sta Hrvaška in Slovenija k spomeniku dodali vsaka svojo tablo z napisom v slovenskem in hrvaškem jeziku. V to taborišče je bilo prepeljanih več kot 10 tisoč Slovencev in Hrvatov, približno 500 jih je umrlo, med njimi tudi okoli 70 otrok. Sem so prepeljali tudi veliko taboriščnikov z otoka Rab, to so bili v glavnem ljudje iz Gorskega kotarja in Loške doline, zelo veliko je bilo med njimi mater z otroki. Taborišče so osvobodili ob kapitulaciji Italije, septembra leta 1943.

Polaganja venca sta se udeležila tudi člana tamkajšnje organizacije ANPI, oba sta tudi občinska svetnika. Spremljala sta nas tudi do travnika, kjer so nekaj

Pred spomenikom v Gonarsu

(Vsedržavno združenje partizanov Italije), v Ogleju nas je pozdravil tudi tamkajšnji župan Gabriele Spanghero. Ves čas pa so nas ob obisku spremljali predsednik krajevnice organizacije ANPI Luka Moimas, član Nevio Puntin, ki je šel z nami tudi v Gonars, in sekretar Flavio Baneli. V Ogleju smo položili venec k veličastnemu spomeniku padlim italijanskim partizanom, ki stoji sredi mesta, z gostitelji pa smo se zadržali tudi v prijateljskem druženju.

V Gonarsu ostankov taborišča ni več, na trpljenje ljudi spominjata na tamkajšnjem pokopališču veličasten spomenik in kostnica, ki ju je leta 1973 po načrtih beograjskega arhitekta Miodraga Živko-

stale barake, danes pa na to spominjajo štirje mozaiki z motivi iz taborišča ter zastave Evropske unije, Italije, Furlanije - Julijske krajine ter Slovenije in Hrvaške. V nagovoru sta povedala, da ta simbolni kraj vsako leto v okviru pouka zgodovine obiše zelo veliko italijanskih dijakov in učencev. Aktivisti ANPI si prizadevajo, da spomin na te hude stvari ostane živ tudi med mladimi, posebno v časih, ko se ideje fašizma znova oživljajo. Predsednik ZB NOB Zadobrova - Sneberje Lado Sluga in ljubljanski mestni svetnik Tone Podobnik sta ob iskreni zahvali naše gostitelje iz Ogleja in Gonarsa povabila na obisk v Ljubljano. ●

Jožica Hribar

Na Mestnem trgu prebrali poslanico generalnega sekretarja OZN

Pohod za mir 2018 v Ljubljani

Zbrane je pred mestno hišo nagovoril tudi ljubljanski župan Zoran Jankovič. Foto: Janez Alič

Letos mineva 37 let, odkar je Generalna skupščina Združenih narodov razglasila 21. september za svetovni dan miru. S tem je skupščina OZN povabila narode in ljudi, naj na ta dan spoštujejo prekinitve sovražnosti. Skupščina je prav tako pozvala države članice, organe ZN ter regionalne in nevladne organizacije, naj praznujejo ta dan in sodelujejo z ZN pri vzpostavljanju svetovnega premirja.

Zavzemanje za mir je tudi ena izmed pomembnih dejavnosti Svetovne federacije veteranov (WVF), saj – kot so v svoj kredo statuta povzeli besede Nobelovega nagrajenca Ralpa Bunchea – »nihče ne more pričati o vojni bolj zgovorno kot tisti, ki so se v njej bojevali«. In mir ni samo odsotnost vojne, je mnogo več, vendar je svet še poln pravih vojn.

Slovenske članice Svetovne federacije veteranov (Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo in Zveza policijskih veteranskih društev Sever) so v počastitev svetovnega dneva miru letos že tretjič organizirale simbolni pohod za mir, ki je potekal 21. septembra 2018 v Ljubljani.

Letos so se udeleženci zbrali na ploščadi pred Moderno galerijo, kjer je zaigral Orkester slovenske policije. Prijezdila je policijska konjenica, ki je pohod

za mir spremljala po Cankarjevi, Čopovi ulici, Prešernovem trgu in Stritarjevi ulici vse do Mestnega trga, ki se je do dobra napolnil. Pohodniki so nosili balončke z odtisnjanim znakom OZN, kar je bila variacija na temo »goloba« kot simbola miru, ter zastavice in replike praporov OZN in WVF.

Osrednji govornik, pisatelj Tone Partljič, je opozoril, da se dogodka ni udeležil nihče z vrha slovenske politike. »Menda je tu samo ena poslanka novega državnega zbora, pričakoval bi tudi bolj zveneča politična imena, a verjetno nimajo časa, ker se pogajajo, koliko oklepnikov bodo kupili,« se je pošalil.

»Če se ne bomo mi, ki mislimo, da je mir edina možnost za človeštvo, oglašali in množili, da nas bo vedno več, da nas bo za pol Ljubljane tukaj, bodo zmagali tisti, ki potrebujejo vojno, se vsak dan bolj oborožujejo in preizkušajo orožje. Mi pa mislimo, da živimo v mirnem času in ni treba narediti nič – nasprotno!« je opozoril Partljič in dodal, da ankete kažejo, da 90 odstotkov prebivalstva odgovarja, da se počutijo varne, če je država dobro oborožena. »No comment, ne bom komentiral, hočem reči le to, da je mir v nevarnosti. V parlamentu bi morali več govoriti o miru, manj pa o odstotkih za oboroževanje, pa mi je jasno, da ga potrebuje mo,« je sklenil misel, ki jo je pospremil aplavz prisotnih.

»Človeštvo ima krasna obdobja, ko se gradijo katedrale, se gradijo mostovi, je naslikana Mona Lisa, se sklada Oda radosti, ampak kaj je v nas, da potem vedno začnemo uničevati in rušiti? Če gledam današnji čas, me je malo strah. Sovražni govor, ki smo mu priče zadnje čase, ni prav nič nedolžen, z njim se je še pred vsako vojno začelo,« je Partljič opozoril na temno plat človeštva. Mir in red po njegovih besedah ne prideta »kar tako«, saj je treba »vsak dan čistiti, pomivati, za mir pa je treba biti vsak dan glasen«.

Spregovoril je tudi ljubljanski župan **Zoran Jankovič**. Dejal je, da je Ljubljana lahko vzor za ves svet, saj »nima nobenih ograj v glavah ali pa okoli mesta, ampak sprejema vse ljudi in spoštuje različnosti«. Svetovni dan miru bi moral trajati 365 dni na leto, si je zaželel ljubljanski župan.

Na Mestnem trgu v Ljubljani so prebrali tudi poslanico ob dnevu miru generalnega sekretarja OZN **Antonia Guterresa**. Točno ob 12. uri je sledila minuta molka za žrtve vseh vojn na svetu, dogodek pa sta sklenila Orkester slovenske policije in Mešani mladinski pevski zbor Veter s priredbami skladb Pismo za Mary Brown, Imagine, Dan ljubezni, Heal the world, Aquarius in Maček v žaklju. ●

Anton Pozvek, PVD Sever

Odpor proti okupatorju so spodbujali tudi duhovniki

Med kladivom in nakovalom

Znano je, da so bili slovenski duhovniki del civilne družbe, ki so ga nacisti in fašisti najbolj preganjali. Gestapo je tik pred vojno v svojih študijah o pasteh, ki čakajo Nemce ob napadu na naše ozemlje, zapisal, da je duhovščina na Slovenskem najnevarnejši del civilne družbe. Zato so takoj po zasedbi zaprli in izgnali v taborišča vse duhovnike mariborske škofije. Za nekatere od njih pa se je končalo najhuje. Prva žrtev je bil župnik **Martin Gabrc** iz Gornje Radgone, ki so ga nacisti 6. aprila ustrelili v župnišču, ker je bil protinacist in zaveden Slovenec.

Naj spomnimo! 12. novembra leta 1920 sta Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev in Kraljevina Italija podpisali pogodbo (Rapalska pogodba) in takrat je Primorska prešla pod Italijo. Začelo se je preganjanje govorjenja in petja v slovenskem jeziku. Narodnjake so fašisti kruto mučili po zaporih, otroke v šolah so zaradi izgovorjene slovenske besede kaznovali, duhovnike zaradi opravljanja obredov v slovenskem jeziku preganjali in podobno. O tem so pisali France Bevk, častitljivi tržaški pisatelj Boris Pahor in številni drugi.

Poznavalce razmer čudi odnos Rimskokatoliške cerkve (RKC) v Sloveniji do njenih duhovnikov, žrtev nacizma in fašizma. Ne čudi pa odnos te Cerkve do italijanskih okupatorjev, saj je povezan z odnosom med Vatikanom in fašistično Italijo. Položaj Vatikana in papeštva je bil namreč vse od ustanovitve italijanske republike neurejen, papež pa v hišnem priporu. Šele konkordat med RKC in fašistično Italijo je te odnose uredil z ustanovitvijo države Vatikan, kot jo poznamo danes, Cerkev pa se je oddolžila s podporo fašističnemu režimu. V tej luči lažje razumemo podporo Vatikana raznarodovalni politiki Italije do primorskih Slovencev in težak položaj duhovnikov pod fašizmom.

Razumljiv je odpor naših ljudi ob okupaciji, razumeli so ga tudi tedanji duhovniki. Naj ob tem poudarim, da so bili partizani verni ljudje, zato jim je bila podpora duhovnikov v boju proti okupatorju pomembna. Ko so Nemci 15. februarja 1944 požgali vas Komen, prebivalce pa odgnali v taborišče, sta dekan Viktor Kos, po rodu iz Baške grape, in kaplan odšla z njimi. »To so

moje ovčice in pastir gre z njimi,« so bile njune besede. Ker nista imela statuta taboriščnika, sta imela več svobode, da sta lahko pomagala bolnim jetnikom in marsikomu rešila življenje. O tem sta napisani dve knjigi, »Iz požganih

Razumljiv je bil odpor naših ljudi ob okupaciji, razumeli so ga tudi tedanji duhovniki

domov v ujetništvo«, »In gnojili boste nemško zemljo«.

Še veliko je bilo naših duhovnikov, ki so med NOB dajali zatočišče ranjenim partizanom ali so s svojim znanjem tujih jezikov in avtoriteto reševali vernike pred najhujšim, tudi smrtjo. Znano je, da so se nacisti za vsako žrtev iz svojih vrst maščevali civilistom. To se je skoraj zgodilo tudi v Dolenji Trebuši. Nemci so zbrali šestnajst mladih fantov in jih postavili pred zid, da jih ustrelijo. Poveljujoči je dal poklicati vaškega duhovnika (pisal se je Sok), da bi jim dal zadnji zakrament. Duhovnik je začel prepričevati poveljujočega, da so fantje nedolžni in nepotrebne žrtve, in uspelo mu je.

Tolmincem skoraj nepoznan je domačin, duhovnik Anton Bajt, rojen leta 1913 v Klancu v Tolminu. Že med študijem na učiteljski v Tolminu je bil zapostavljen, ker je bil domoljub, saj mu niso dovolili maturirati v domačem kraju. Maturo je opravil v Vidmu. Po končanem študiju teologije je bil kaplan v Furlaniji, pozneje pa je bil premeščen v vas Šmarje na Vipavskem. Tam ga je zalotila druga svetovna vojna. Ko se je začel partizanski odpor, se mu je zdelo samoumevno, da se mu pridruži. Postal je partizanski kurat.

Po končani vojni so se nekateri duhovniki združevali v Ciril-Methodovem društvu. Bajt je bil organizator in predsednik tega društva na Primorskem. Iz Vatikana je takrat prišlo opozorilo, da mora prenehati z delovanjem. V to ni privolil, saj se mu je zdelo delovanje nesporno. Nasploh je nerazumljiv od-

nos RKC do tega društva, sploh ob dejstvu, da je ob tisoči obletnici smrti sv. Metoda papež Leon XIII. napisal pismo vsem predstojnikom v Cerкви, naj nikar ne pozabijo dveh dobrotnikov, ki sta dokazala čisto, nepopačeno vero ter pridobila pravico, da se sme služba božja opravljati v razumljivem jeziku in ne zgolj v latinščini.

Bajta je upor stal izobčenja in ni smel več maševati. Začel je službovati kot knjižničar v NUK-u. Nekaj let pred smrtjo (umrl je leta 1998) je dočkal odvezo cerkvene kazni in mu je bilo dovoljeno somaševati v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Pokopan je skupaj z bratom in sestro v grobu v Tolminu. Končam lahko, da sta sprenevedanje cerkvenih

Mladina Zgornje Branice je 6. decembra 1944 predala zastavo 18. brigadi, duhovnik Anton Bajt iz Tolmina pa je takrat blagoslovil Bazoviško brigado. Desno od njega je zastavo držala sestra Janka Premrla - Vojka.

dostojanstvenikov in njihov odnos do NOB nerazumljiva, odpustki izdajalcem naroda pa še toliko bolj. Ravno ob primeru Bajta se navadnemu smrtniku nehote vsiljuje vprašanje, zakaj niso bile odvzete pravice do maševanja tistim duhovnikom, ki so jim bili dokazani izdajstvo in posledično žrtve med verniki. Zakaj cerkveni dostojanstveniki v govorih pri maši za domovino na Sveti gori omenjajo soško fronto, preskočijo NOB in končajo z desetdnevno vojno za domovino? Vse žrtve v vseh vojnah so nepotrebne, prav tako vojne same. Je pa dejstvo, da brez NOB tudi samostojne države Slovenije ne bi bilo. O tem sem vsaj jaz prepričana. ●

Nasta Leban,

predsednica ZB Tolmin

(napisano odraža moje osebno mnenje o polpretekli zgodovini)

V Rožankovem gozdu v Podgori na pobočju Uršlje gore

Obnovljena partizanska bolnišnica Mirta

VRožankovem gozdu v Podgori na vzhodnem pobočju Uršlje gore so 15. septembra letos s skromno prireditvijo in kratkim kulturnim programom odprli prenovljeno partizansko bolnišnico Mirta. Objekt, ki simbolizira zasilno bolnišnico v obliki zemljanke iz obdobja druge svetovne vojne, so obnovili člani Krajevnega odbora ZB NOB Kotlje, prisotnost predstavnikov Zveze borcev in drugih veteranskih organizacij iz celotne Mežiške doline in predstavnikov Občine Ravne na Koroškem pa je dogodku dala poseben pomen.

Predsednik KO ZB NOB Kotlje **Karol Polanc** se je v nagovoru posebej zahvalil županu **dr. Tomažu Roženu** za pomoč pri obnovi bolnišnice, saj je prevzel pokroviteljstvo nad obnovo, in kustosu dr. Marjanu Linasiju iz Koroškega pokrajinskega muzeja za prispevek k vsebinski opremitvi objekta. Gospod Linasi je ob odprtju prenovljene bolnišnice tudi predstavil pomen partizanske sanitete in skrbi za ranjence.

Zasilna partizanska bolnišnica Mirta je bila zgrajena poleti leta 1944 v Rožankovem gozdu na nadmorski višini 800–900 metrov. Majhno leseno stav-

Obnovljena partizanska bolnišnica Mirta

Besedilo in foto: Vojko Močnik

bo je po sistemu zemljanke (bunkerja) zgradil **Feliks Zdovc - Fika**, po domače Rožankov. Decembra leta 1944 so v bolnišnico pripeljali njegovo sestro Ano Zdovc - Mirto, ki je bila hudo ranjena v nogo. Po njej je bolnišnica tudi dobila ime. V njej so se od konca decembra leta 1944 do konca druge svetovne vojne zdravili partizani, ki jih je negoval in zdravil sam graditelj Feliks Zdovc - Fika. V obliki brunarice postavljeno bolnišnico so tokrat obnovili že tretjič. Prvič je bila obnovljena leta 1975 in drugič leta

odprl župan dr. Tomaž Rožen.

Spomenik predstavlja spomin na humanitarno delovanje v času druge svetovne vojne na tem območju. Ob pomembnosti same partizanske sanitetne oskrbe pa je treba poudariti zaslugo okoliškega prebivalstva, zlasti pri pravočasnem obveščanju o nevarnostih oziroma sami zaščitni lokacij partizanskih bolnišnic, je bilo povedano tudi na slovesnosti v Rožankovem gozdu. ●

BESEDILO

Partizansko šolstvo na Primorskem

Procesi globalizacije ogrožajo slovenski jezik

Vkoči Lovske družine Jelenk se je 22. septembra kljub izredno slabemu vremenu zbrala velika množica ljudi, ki si želijo, da se spomin na dogodke med drugo svetovno vojno, še posebno na delovanje partizanskega šolstva na Primorskem in tudi v Idrijskih Krnicah, ohranja in oživlja.

Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Krnice - Masore v sodelovanju z Območnim združenjem ZB za vrednote NOB Idrija - Cerklje je namreč pripravila spominsko slovesnost ob 74. oble-

Kljub slabemu vremenu se je pri lovski koči zbralo veliko ljudi.

tnici delovanja partizanskih osnovnih šol v Masorah in Krnicah ter v spomin padlim partizanom lovčem in umrlim v taboriščih. Med udeleženci so bili nekateri preživeli borci NOB ter številni krajanje in ljudje iz idrijsko-cerkljanske regije in celo iz Ljubljane in Nove Gorice. V slavnostnem govoru je minister za izobraževanje, znanost in šport ter

podpredsednik Vlade Republike Slovenije **dr. Jernej Pikalo** poudaril, da je partizansko šolstvo pomenilo osnovo za poznejši razvoj šolstva. To se tudi zdaj sooča z izzivi ohranitve slovensčine. Vzvod groženj ni vojna, ampak so to procesi globalizacije, je poudaril minister, ki je prepričan, da bo šolstvo dobilo bitko.

Podpisani (**Aldo Carli**, op. uredništva) sem kot nekdanji učenec partizanske osnovne šole v Masorah zbranim spregovoril o spominih na obiskovanje in učenje v tej šoli. Spomnil sem, da smo otroci šolo zelo radi imeli in smo jo tudi skrbno varovali. Čeprav je nenehno obstajala nevarnost, da šolo odkrijejo nemški okupator ali domobranci, ki so imeli svoje gnezdo v Idriji, se za čuda otroci niti nismo preveč bali. V šolo smo hodili sami, brez spremstva staršev, in to celo malčki iz najbolj oddaljenih hiš, ki so prvič prestopili šolski prag. Od kod smo otroci imeli toliko poguma, se sprašujemo danes. Pogum so nam vlivali naši starši, ki so bili silno veseli, da je napočil čas, ko sta v šoli po toliko letih pouka v italijanskem jeziku zadoneli slovenska beseda in slovenska pesem. Opo-gumljala nas je naša partizanska učiteljica, tovarišica Fanika Kacin, ki smo jo otroci zelo spoštovali in smo jo nadvse radi imeli. Vso skrb je posvečala našemu učenju, še posebej pa je skrbela za našo varnost.

Poudaril sem, da sem globoko prepričan, da je otrokom partizanska šola zelo veliko dala. Vcepljala nam je ljubezen in občutek pripadnosti slovenskemu narodu, narodnoosvobodilni boj pa smo sprejeli kot svoj lastni boj za svobodo. Vse to nam je vse do danes ostalo v zavesti. Vsi učenci nekdanje partizanske šole v Masorah smo dočakali težko pričakovano svobodo, le najboljši učenec Pavle Močnik je svoje življenje daroval kot nedolžna žrtev. Kot žrtev podlega izdajstva so ga tako rekoč na pragu svobode skupaj z njegovo materjo in teto umorili v eni izmed masorskih vrtač. Ponosni smo tudi, da je naša vas imela v partizanskih učiteljskih vrstah rojakinjo iz naše vasi, zato se ne bojimo, da bo spomin na partizansko šolstvo kmalu zbledel.

V kulturnem programu so sodelovali moški pevski zbor iz Šempetra pri Novi Gorici, izolska pevka Marjetka Popovski in osnovnošolci iz Osnovne šole Spodnja Idrija. ●

Besedilo: Aldo Carli, foto: Boris Carli

Nova stotnja popisanih obeležij

»Očiščeni partizanski madež«

Največ zaslug za novo stotino obeležij v zbirki Partizanski spomeniki na Geopediji ima v zadnjem času Dušan Škodič, ki se je lotil ljubljanske Poti spominov in tovarštva. Sicer pa je sveža novica, da je bil Aljažev stolp na Triglavu očiščen partizanskega madeža. Renata Pamič s kranjskega ZVKD je uresničila napoved in snela partizansko ploščo s stolpa. V medijih smo prebrali, da jo bodo »obravnali v prihodnjih letih«, kar ne zveni prav obetavno.

Aljažev stolp na Triglavu (na fotografiji) je bil postavljen kot zmagovalni prapor slovenstva nad Nemci (Brvar 1995). Med obema vojnama je bila na Triglavu meja med Jugoslavijo in Italijo in Aljažev stolp točka merjenja moči z Italijani. Simbolna nacionalna točka slovensko-nemškega tekmovanja (popolnoma v duhu Aljaževega stolpa) je bil stolp tudi med drugo svetovno vojno:

18. ali 19. julija 1986 so ob prvem spominskem pohodu borcev na Triglav v spomin na dogodke leta 1944 udeleženci na stolp montirali bronasto ploščo. Izdelala jo je Livarna Železarne Jesenice, odkrili so jo borci 7. SNOUB Franceta Prešerna in borci Jeseniško-bohinjskega odreda. Partizanska spominska plošča, ki je nadomestila veliko šesterokotno ploščo, ki je bila od 1958 pritrjena na stolp in je proslavljala imena prvopristopnikov iz leta 1778; mavčni odlitek plošče hrani Slovenski planinski muzej v Mojstrani, kje je original, mi ni uspelo izvedeti. Zvezdo so na vrh stolpa montirali namesto prvotne zastave z letnico že kmalu po vojni, vidna je namreč na fotografiji Jožeta Malija 20. maja 1949. Zvezda se

je polomila, leta 1983 so jo ob snemanju filma o Juliusu Kugyju nadomestili s kopijo prvotnega znamenja. Tone Urbas iz TNP-ja jo je odnesel na Planiko in tam deponiral, kje je danes, ni znano.

Najbrž so ob 6. spominskem pohodu na Triglav leta 1991 udeleženci opazili, da plošče o razvitju slovenske zastave med drugo svetovno vojno in o strmoglavljenju mejnika med Nemčijo in Italijo ni več. Obveljalo je, da je končala v prepadu. Sumničenja, da bi to stori-li vremenarji na Kredarici, je zavrnil Franci Zupančič, ki je poleti pomagal prepleskati stolp in je zatrdil, da so po obnovi ploščo privili nazaj.

Odstranitev bi mogoče lahko razumeli v kontekstu težav z graditvijo Aljaževe kapelice na Kredarici, ki pa so bile majhne glede na to, da je gradnja potekala v TNP in da je bil novi objekt precej večji od predhodnega. Gradnja je imela najvišjo politično podporo, vsa potrebna dovoljenja so bila pridobljena tik pred blagoslovom objekta 18. avgusta 1992.

Borci so v zvezi z izginulo ploščo pisali načelniku GRS Mojstrana Janezu Brojanu. Ta je odgovoril, da nima s tem nič, da pa je osebno proti postavljanju plošč na mestih, ki imajo »vseslovenski pomen«. Marjan Černivec iz Kranja je dodal, naj stolp ostane brez plošče NOV, ker »spominja le na delček – štiri leta – tisočletne slovenske zgodovine«, novinarka pa je primer zaključila s pozivom: »na Aljažev stolp nobenih obeležij več« (Sedej 1992), kar ustreza zahtevi po »avtentičnem« Aljaževem stolpu, ki jo je dve leti prej izrekel Janez Bizjak. ●

Besedilo: Miran Hladnik, foto: Oto Žan

V okupirani Sloveniji na vrhu Triglava slovenska zastava

Smer odhoda: »V svobodo!«

Jeseni leta 1944 je bil Jeseniško-bohinjski odred na Uskovnici nad Bohinjem. Tam so borci izvedeli, da potekajo zadnji boji za osvoboditev Beograda. Komandant Milče (Franc Jernejc) je skupaj s štabom sklenil, da je treba ta dogodek slovesno proslaviti.

Sklenjeno je bilo, da se izbere skupina, ki naj na vrh Triglava odnese slovensko zastavo in jo tam slovesno razvije v počastitev osvoboditve mesta. »Za to nalogo smo bili izbrani politkomisar štabne čete **Jože Rožman** z Bleda, sekre-

našli pastirski stan. V njem so bila drva in zakurili smo ogenj ter se pogreli. Na toplem smo se pogovarjali o vzponu in šele tedaj smo prišli do spoznanja, da nihče izmed nas še nikoli ni bil na vrhu Triglava. Okoli ene ure zjutraj smo okoli stanu zaslišali korake. Mislili smo, da so nas obkolili nemški vojaki, in pripravljene smo bili na najhujše. Stisnilo nas je pri srcu in pomislili smo, da naloge, ki so jo nam zaupali, ne bomo izpolnili,« se živo spominja Tavčar.

Vendar se je vse dobro končalo. »Niso bili Nemci, ampak kurirja **Jaka Ber-**

la Zaupali smo jima, saj sta bila izkušena planinca.«

Tavčar se spominja, da se je megla res kmalu začela dvigovati, z zmeraj bolj umitega temnomodrega neba je posijalo sonce, odprli so se izjemni razgledi. »Bili smo prepričani, da zdaj ni več ovire, ki bi nas lahko zadrževala. Hitro smo bili na Kredarici. Medtem smo začeli tuhtati, na kaj naj zastavo sploh obesimo. V koči smo na srečo našli nosila za ranjence, iz njih smo izrezali lesen ročaj in drog je bil nared. Začel se je naporen in nevaren vzpon. Klini so bili zasneženi, poledeneli, nekateri razmajani, za povrh je neusmiljeno bril veter, mi pa opremljeni po partizansko – skromno, še čevljev nismo imeli kaj prida. Ko smo se pretolkli na vrh, nas je obšlo neizmerno veselje. Bil je sijajen, lep dan, pogled je potoval čez vso Slovenijo. Bilo je kot naročeno za zgodovinski dogodek. Anton Pretnar se je že na Kredarici oskrbel s sekirico in z njo v strešico Aljaževega stolpa izsekal odprtino. Vanjo smo vtaknili in privezali drog s šest metrov dolgo zastavo, da je slovesno zaplapolala z najvišjega, svetega slovenskega vrha. Oznanjala je, da se bliža naša veličastna, s krvjo izboje-

Posnetki nastali 19. in 20. oktobra 1944 po razvitu slovenske zastave na Triglavu in na Kredarici. (Foto: Bogo Tavčar in Ivan Gradišek)

tar Skojevega odreda **Ivan Gradišek** iz Limbuša in jaz kot sekretar Skojevega I. bataljona odreda,« se spominja **Bogo Tavčar** z Bleda. »Komisar Miha je predlagal, naj se naši skupini pridruži tudi nekaj aktivistov iz jeseniško-bohinjskega okraja. Odločili so se za aktivistki **Angelco Vidic - Vlasto** iz Sela pri Žirovnici in **Ivanko Stare** s Koprivnika.«

Seveda je bilo treba poskrbeti tudi za zastavo. »Dobil sem nalogo, da poskrbim zanjo. Naročil sem jo pri aktivistki Ivanki Gracelj - Tanji, in to kolikor mogoče dolgo. Naredila jo je čez noč iz več zastav, ki jih je dobila od gospodarske komisije OF Koprivnik. Tako nam je omogočila, da smo zastavo razobesili na vrhu Triglava.« Kakšen dan pred 20. oktobrom 1944 se je peterica borcev in aktivistov odpravila proti Velemu polju. Vso pot je strahovito deževalo. Vrata koč, v kateri naj bi prenočili in se vsaj malo posušili, so bila zaprta. »Vdreti nismo hoteli. Bilo smo malo slabe volje, vendar pa smo zatem hitro

nard in **Anton Pretnar** z Bleda, ki sta skrbela za kurirsko zvezo prek Velega polja in Jesenic s Primorskim. Na Velem polju sta se skoraj vedno ustavljala in počivala. Ni mogoče popisati, kako nam je odleglo! Ko smo jima povedali za našo nalogo, smo zaskrbljeno potožili, da še nihče izmed nas ni bil na vrhu Triglava. Povedala sta nam, da sta že bila na vrhu, in takoj smo ju začeli prositi, naj gresta z nami. Najprej sta zelo oklevala, ker bi to pomenilo, da zanemarjata ukaz, ki sta ga dobila, in bi v tem primeru lahko bila celo kaznovana. Kar nekaj časa smo ju prepričevali, čeprav ju je očitno zelo mikalo. Na koncu sta se le vdala.«

Ko so zjutraj odprli vrata, je skupino obšla groza: ponoči je zapadel sneg in megla se je spustila do tal. Markacije so bile pod snegom. »Mislili smo, da se je naš pohod končal na Velem polju. Toda Blejca, kurirja, se nista predala. Predlagala sta, da poskusimo. Megla mogoče ne bo tako visoko segala, sta nas hrabri-

Na srečo sem imel s seboj fotoaparater in sem ta zgodovinski dogodek za vedno ovekovečil. Ob stolpu je bila znamenita železna mizica s knjigo za vpis planincev. Vpisali smo se vsi in kot smer odhoda zapisali: »V svobodo!«

vana zmaga nad okupatorjem.« Na srečo je imel pisec tega prispevka s seboj fotoaparater in ta zgodovinski dogodek je za vedno ovekovečil. »Ob stolpu je bila znamenita železna mizica s knjigo za vpis planincev. Vpisali smo se vsi in kot smer odhoda zapisali: »V svobodo!« Naenkrat so nas obšli neprijetni občutki. Ugotovili smo, da je bil samo en dan poprej na vrhu 319. lovski polk, nastanjen na Bledu, namenjen za boj proti

partizanom na gorenjskem območju. Vpisali so se v knjigo. Rožman je naštel 142 podpisov. Če bi se odpravili samo en dan prej, bi se precej drugače končalo.«

Vreme se je hitro začelo slabšati in treba je bilo sestopiti. Sestop je postal nevaren. Veter se je okrepil in divjal vso pot. Ko pa so se vsi srečno vrnili okrog Tožca v odred, so lahko s ponosom raportirali, da je naloga uspešno izvršena. Zastava je zmagoslavno in praznično zaplapolala na vrhu Triglava.

»Bili smo pohvaljeni, pohvaljena sta bila tudi oba kurirja, čeprav se je redko zgodilo, da je bil kdo pohvaljen, kadar ni izpolnil ukaza. Toda zdaj je bil drugi ukaz močnejši od prvega, bil je ukaz svobode. Prav takrat je bil v resnici osvobojen Beograd, glavno mesto nekdanje skupne Jugoslavije.«

Kmalu po vojni je bil Bogo Tavčar premeščen na novo nalogo v tovarni letal Ikarus v Zemunu. »Po naključju sem se pogovarjal z direktorjem tovarne o naši počastitvi osvoboditve mesta Beograd. Bil je navdušen. Povedal je, da bo o tem obvestil politični komite tega mesta. Dobil sem poziv, jim ves ta dogodek opisal in pokazal tudi fotografije. Sklenili so, da je to velika stvar in da bomo vsi pohodniki dobili priznanja: plakete mesta Beograd in plakete častnega meščana Beograda. Toda ni vrag, da so zadnji hip na fotografijah opazili, da na Triglavu ni zaplapolala jugoslovanska zastava, ampak slovenska! In obljubljeni priznanja so padla v vodo.«

Ko danes Tavčar ob državnih praznikih na televiziji gleda alpiniste z razvito slovensko zastavo na vrhu Triglava, vedno pomisli, kako lepo in upravičeno bi bilo, da bi pokazali tudi njihove zgodovinske slike iz časov okupirane Slovenije. Z velikim ponosom in odgovornostjo so takrat sredi vojne vihre le malo manj kot goli in boski poskrbeli za enako slovesno označitev, da je tu »svobodna Slovenija«.

»Ob koncu moram dodati: če ne bi Ivanki Gracelj uspelo sešiti zastave, če ne bi bilo kurirjev, Blejceva Antona Pretnarja in Jaka Bernarda, na vrhu Triglava v tistem času ne bi zaplapolala slovenska zastava. Spomine pa sem zapisal zato, da ne bi odšli v pozabo. Danes sva živa še dva udeleženca tega zgodovinskega dogodka, poleg mene še Vlasta.« ●

Besedilo: Bogo Tavčar, Lesce

50-letnica Teritorialne brigade Slovenije

Nastanek, razvoj in vloga

Slovenci smo pri obravnavi svoje vojaške zgodovine in vojaške tradicije zadržani in skromni, čeprav nas zgodovina uči, da so se prav s sijajnimi vojaškimi zmagami številnih narodov razvile najbolj demokratične države zdajšnjega sveta. Slovenija je s svojo Teritorialno obrambo (TO) in narodno zaščito (pozneje poimenovano manevrska struktura narodne zaščite – MSNZ) prav gotovo med takšnimi demokratičnimi državami.

// BESEDILO: Ladislav Lipič,
upokojeni generalmajor in predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo

TO je bila ustanovljena 20. novembra 1968 in najpogosteje jo povezujemo z intervencijo takratne Sovjetske zveze na Češkoslovaškem v avgustu istega leta. Seveda pa so pri sprejemu tako pomembne odločitve v zapletenih mednarodnih okoliščinah obstajali tudi drugi razlogi, kot sta bili negotovost na Bližnjem vzhodu in celotna politika uporabe sile v mednarodni skupnosti. Vse te in tudi nekatere druge okoliščine so pomembno vplivale na vsebino in razvoj takratne obrambne politike ter na razvoj in vlogo JLA. Gotovo so bili dogodki na Češkoslovaškem politično ocenjevani v tistem obdobju tudi priložnost za krepitev notranje enotnosti in za preusmeritev pozornosti z mednarodnih napetosti po brionskem partijskem plenumu na krepitev obrambne sposobnosti takratne države. Prav gotovo pa se je takrat začel rušiti mit o obrambni samozadostnosti JLA in uveljavljanje koncepta splošnega ljudskega odpora (SLO) je bilo odgovor z daljnosežnimi posledicami. Še posebno smo te pozitivne posledice znali izkoristiti v Sloveniji na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Z novo doktrino SLO je zgodovina republikam ponudila priložnost za lastno organiziranost na obrambnem področju in v Sloveniji je bila ta priložnost najbolj izkoriščena. V njej so odgovorni videli priložnost za vnovični zametek slovenske vojske, ki jo je republika izgubila leta 1945. Tako se je TO ne glede na njen celotni razvoj, vzpone in padce, prepodrejanje in številne organizacijske spremembe razvila v spoštovanja vredno oboroženo silo. Med samimi pripadniki TO in med prebivalstvom je vse bolj postajala slovenska narodna vojska in le kot taka tudi del oboroženih sil Ju-

Ladislav Lipič, upokojeni generalmajor

goslavije. V celotnem obdobju svojega obstoja je dosegala največje uspehe in njene brigade so bile velikokrat razglašene za najboljše v takratni skupni državi Jugoslaviji.

Ob zelo splošnem pregledu nastanka in vloge TO pa je treba posebej poudariti pomen izkušnje slovenske partizanske vojske, pridobljenih med krvavimi boji z enotami okupatorske vojske. Številne izkušnje so pozneje v procesu formiranja narekemale marsikatero odločitev, ki so bile temelj bodisi za organizacijsko-formacijske rešitve, usposabljanje in urjenje v načinu partizanskega načina vojskovanja bodisi za rešitve pri zagotavljanju materialne oskrbe štabov in enot TO republike Slovenije.

S tem opisom nastanka slovenske TO sem želel že v uvodu poudariti pomen in vlogo TO v procesu osamosvajanja Slovenije. Zakaj? Predvsem zato, ker brez oborožene podpore tako pomembnim političnim odločitvam, kot je osamosvojitve od nekdanje skupne države, to dejanje ne bi bilo mogoče. In to oboroženo podporo sta zagotavljali TO in slovenska milica. V nadaljevanju želim prav tako podati splošen pregled vojaš-

TO v procesu osamosvajanja Slovenije

ko-političnih razmer pred osamosvojitvijo v nekdanji skupni državi. Pri tem opisu se seveda nisem mogel izogniti takratnim mednarodnim razmeram, ki so pomembno vplivale na sam proces osamosvajanja. Osebnostno menim, da je končno osamosvojitve Slovenije treba obravnavati v daljšem časovnem obdobju in ne samo v obdobju ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je ta zgodovinski proces za slovenski narod uspešno končal. Res pa je, da so takrat potekali pomembni demokratični procesi v celotni Jugoslaviji, vendar so bili najbolj izraziti v naši republiki. Tudi takratne mednarodne razmere so bile ugodne, saj je padel berlinski zid in sta se Nemška demokratična republika in Zvezna republika Nemčija združili v skupno državo. Napovedovala se je osamosvojitve treh baltskih držav, začela se je notranja kriza v takratni Sovjetski zvezi. Enote Rdeče armade se niso umikale samo iz Vzhodne Nemčije, ampak tudi iz drugih držav Varšavskega pakta. Nihče pa si ni upal napovedati, kako daleč bo šla Sovjetska zveza s politiko preestrojke in glasnosti. V tej luči so številni videli razpadanje Jugoslavije kot nevarno žarišče v povojni Evropi in temu primerni so bili tudi prvi odzivi ZDA in nekaterih evropskih voditeljev.

Vse to nam narekuje, da pri obravnavi tako pomembnih zgodovinskih dogodkov, kot sta nastanek in oblikovanje nove, samostojne države Slovenije, ne prezremo tako domačih kot mednarodnih okoliščin. Tudi ob koncu tega procesa so posebno vlogo imele meje Slovenije, zato ne preseneča, da je prvi cilj JLA bilo zavarovati meje naše države predvsem proti zahodu.

Boji za slovenske meje

Zaradi boljšega razumevanja celotnega procesa oblikovanja slovenskega nacionalnega ozemlja v samostojno državo je nujno zapisati vsaj najpomembnejše zgodovinske dogodke, ki so vplivali na osamosvojitve in jo tudi omogočili. Teritorialno oblikovanje ozemlja Republike Slovenije je potekalo od druge polovice 19. stoletja, od tako imenovane pomladi narodov leta 1848, in še celo 20. stoletje (Grabnar, 2000).

S politično vztrajnostjo je sloven-

skemu narodu uspelo na za Evropo pomembnem geopolitičnem območju postopoma izoblikovati upravno-politično teritorialno enoto, ki od druge svetovne vojne naprej vključuje večji del s Slovenci poseljenega območja. Ko si je Slovenija ob razpadu Avstro-Ogrske pridobila delno suverenost kot federalna enota v okviru Države SHS, je bila njena prva naloga, da jo uveljavi na narodnostnem ozemlju, ki pa ni bilo v nobenem pravnem aktu nedvoumno določeno, zato je morala ozemeljske zahteve proti Italiji, Avstriji in Madžarski šele uveljavljati. Težavna pogajanja z Italijo so se končala z Rapalsko pogodbo. Pogajanja z Avstrijo so bila v znamenju plebiscita na Koroškem leta 1920, podlaga za določitev meje z Madžarsko pa je bila Trianonska pogodba, podpisana 4. junija 1920 (prav tam).

Jugoslavija je kot članica zmagovalne koalicije v drugi svetovni vojni upravičeno terjala pravico, da sodeluje pri povojnem urejanju meja, zlasti tistih, ki so ostale sporne od nastanka prve svetovne vojne. Ugodno rešitev je lahko pričakovala, ker so bile države z

Ob zelo splošnem pregledu nastanka in vloge TO pa je treba posebej poudariti pomen izkušenj slovenske partizanske vojske, pridobljenih med krvavimi boji z enotami okupatorske vojske.

narodnostno spornimi mejami na strani premaganih, pa tudi zato, ker so enote jugoslovanske vojske zasedle ozemlja, ki naj bi pripadla Jugoslaviji. Tako sta avstrijsko-jugoslovanska in madžarsko-jugoslovanska meja ostali nespremenjeni, medtem ko je bila italijansko-jugoslovanska meja določena z Osimskimi sporazumi. Meja s Hrvaško je postala republiška (prav tam).

Današnje slovensko državno ozemlje je identično z ozemljem Republike Slovenije v okviru SFRJ. Danes je že očitno, da za Slovenijo dokončna zaokrožitve slovenskega nacionalnega ozemlja,

določena na mednarodnem sodišču v Haagu, ne bo v celoti uresničena in v skladu z odločitvijo sodišča, čeprav bi pri uresnitvi takšne odločitve naša država morala vztrajati. Hkrati pa je tudi Evropa pokazala, da ne spoštuje svojih lastnih predpisov.

Dogodki, ki so olajšali osamosvojitve Slovenije

Ustanovitev TO Slovenije, modernizacija in ustanovitev kadetske šole za miličnike so bila konkretna dejanja slovenskih oblasti na področju nacionalne varnosti, ki so imela daljnosežne pozitivne posledice z rezultati v osamosvojitveni vojni leta 1991. Tudi preprečitev mitinga resnice leta 1989, nato pa še javni prikaz oborožene enote TO v Kočevski Reki decembra leta 1990 sta odločno pokazala, da bo Slovenija svojo namero postati samostojna država branila z orožjem.

Najpomembnejše dogodke, ki so vplivali na razmere v Jugoslaviji in tudi v Sloveniji, sem omenil v uvodu tega besedila. V mednarodnem prostoru so bili to razpad Varšavskega pakta, umik njegovih enot iz Vzhodne Nemčije in pozneje tudi iz drugih držav članic, konec hladne vojne in intenziviranje procesa demokratizacije, ki je zajel nekdanje države celotnega vzhodnega bloka in tudi Jugoslavijo. Omenjeni proces se je v Jugoslaviji najprej in tudi najvidneje začel v Sloveniji, enako kot vsi drugi pozitivni procesi na različnih področjih, ne samo na političnem. S pomočjo različnih virov in pričevanj pa lahko že danes z gotovostjo trdimo, da so bile mednarodne okoliščine za slovensko osamosvojitve neugodne, čeprav je vtis zaradi opisanih dogodkov v Evropi lahko drugačen. Neugodne predvsem zato, ker se je na dogodke v Jugoslaviji gledalo tudi kot na morebitno žarišče oboroženih konfliktov, kar je bilo takrat še nepredstavljivo. Vendar pa se je prvič po drugi svetovni vojni v srcu moderne Evrope zgodilo prav to.

Milan Kučan, takratni predsednik predsedstva Republike Slovenije, je na posvetu, ki ga je junija 2013 pripravila Zveza veteranov vojne za Slovenijo, o vlogi TO pri vzpostavljanju in zavarovanju osamosvojitve dejal: ●

Nadaljevanje v novembrski številki

Primorska begunska družina v Višnji Gori

Kruti vojni čas za Defarjevo Marico

Po razpadu Avstro-ogrske monarhije leta 1918 in po delitvi njenega ozemlja so v letu 1919 Goriška, Primorska in Istra pripadle Italiji. To je povzročilo množično selitev Slovencev v takratno državo SHS, pozneje Kraljevino Jugoslavijo. Med zavednimi Slovenci, ki so se odločili oditi v begunstvo, je bila tudi družina Defar, mati Pavla iz Pazina, oče Milan iz Tinjana, oba iz Istre, in šest otrok, med njimi tudi deklica Marica. Danes leži v grobu na višnjegorskem pokopališču, na spomeniku je napis Škedelj, roj. Defar Marica, 1909–2009. Kljub vsem težavam v življenju, predvsem v času druge svetovne vojne, je dočakala sto let.

Defarjeva družina, katere oče je bil železničarski kretničar v Repentaboru, je pridobila železniški vagon za selitev. Z njim so se po dolgotrajni vožnji pripeljali v Višnjo Goro ter se tam nastanili v gradu Podsmreka. Oče Milan je v Višnji Gori in pozneje še na Rakovniku v Ljubljani dobil zaposlitev kot kretničar na železnici. Družina se je nato še večkrat preselila v razne hiše v Višnji Gori, dokler ni končno pristala v samem središču mesta. Narastla je še za dva člana, tako da je postala desetčlanska družina. V tem kraju so se otroci šolali, sin Milan pa je pozneje celo študiral na Teološki fakulteti v Ljubljani in je imel 23. julija 1933 v Višnji Gori novo mašo – postal je duhovnik. Marica pa se je po takrat šestletni osnovni šoli izučila za šiviljo.

V tem kraju je bila v času pred drugo svetovno vojno zelo razvita trgovsko-obrtniška dejavnost, skoraj v vsaki hiši je delovala kakšna obrt. V mestu je bil tedaj sedež okrajnega sodišča, davčnega urada, žandarmerije, odvetništva in notariata. Uradniki, obrtniki in njihovi otroci so bili vključeni v Sokolsko društvo, ki ga je ustanovil sodnik dr. Jože Rus, poznejši soustanovitelj OF. Razvoj v Višnji Gori je potekal v liberalnem duhu, za razliko od okoliških vasi, kjer se je mladina udejstvovala v društvu Orel in pozneje v katoliškem prosvetnem društvu, kar je že takrat povzročalo razdvojenost med ljudmi in je med drugo svetovno vojno privedlo do šte-

vilnih žrtev (v KS Višnja Gora je življenje izgubilo 160 občanov).

Marica, ki je bila vesele narave, se je udeleževala telovadnih nastopov pri Sokolu, še bolj pa je sodelovala kot igralka v dramskih igrah. Preživljala se je s šiviljstvom in strežbo v Omahnovi gostilni in trgovini. Malo pred drugo svetovno vojno se je poročila s Francem Zavodnikom - Nanetom (roj. 5. julija 1905) iz stare višnjegorske trgovske družine.

Ustanovili odbor OF

6. aprila 1941 pa so se nad Kraljevino Jugoslavijo zgrnili črni oblaki, začel se je napad Nemčije, Italije in Madžarske na državo, ki so jo okupirale sovražne vojske. Kot zanimivost naj navedem,

in odvetniški uslužbenec Ive Krevs (kot atlet je bil tudi udeleženec olimpijskih iger leta 1936 v Berlinu) že v drugi polovici leta 1941 ustanovili odbor Osvobodilne fronte, v katero so se vključili številni Višnjani, tudi člani družine Defar in med njimi tudi Marica. 15. julija 1941 je bilo na Polževem tudi srečanje aktivistov Stiško-grosupeljskega območja, ki so se ga med drugimi udeležili Boris in Zdenka Kidrič in Boris Ziherl.

Maja leta 1942 so prvi Višnjani, med njimi tudi Maričin mož Franc Zavodnik - Nane, odšli v partizane. Sicer pa so se spomladi leta 1942, ki jo Radko Polič v svoji trilogiji imenuje »čudežna pomlad«, na našem območju začeli prvi bojni spopadi z italijansko vojsko. Tako je Simonova četa II. štajerskega bataljona, ki je tedaj prezimoval na Pugledu, deset kilometrov vzhodno od Ljubljane, 13. marca 1942 napadla na cesti Višnja Gora–Grosuplje, na Peščeniku, osebni avtomobil ter ustrelila italijanskega majorja in karabinerja v njem. Italijani so se zato maščevali nad civilnim prebivalstvom vasi Spodnje Brezovo pri Višnji Gori, kjer so požgali več hiš. II. štajerski bataljon se je spomladi leta 1942 premaknil na Dolenjsko, kjer je bila na

Prostovoljna protikomunistična milica leta 1942

da je 13. aprila 1941 na mestni hiši v Višnji Gori zaplapolala nemška zastava s kljukastim križem, kar pomeni, da si takrat nemški in italijanski okupator še nista dokončno razmejila višnjegorskega ozemlja. V naslednjih dneh, ko so kraj zasedli Italijani, pa je okupacijska mejna črta vse do konca vojne potekala med Italijo in Nemčijo na severu za vasjo Leskovec. V okupirani Višnji Gori so sodnik dr. Jože Rus, učitelj Edo Turnher

Kremenjeku (gozdnato gričevje med Temeniško in Krško dolino) 4. aprila 1942 ustanovljena I. štajerska brigada, pozneje na ukaz Glavnega poveljstva NOV in POS, preimenovana v II. grupo odredov, ki je ob ustanovitvi štela že več kot 300 borcev. Šiškov bataljon II. grupe odredov je v noči s 3. na 4. junij 1942 ob pomoči 450 članov narodne zaščite iz središča Višnje Gore izvedel prehrabno akcijo iz preskrbovalnega

Dramska skupina Kulturnega društva Višnja gora okoli leta 1930

skladišča »Prevoda«, iz katerega so odnesli približno 17 ton živil – moke, riža, makaronov, sladkorja in drugih prehranskih izdelkov.

Po prihodu Dakijevega I. slovenskega proletarskega udarnega bataljona 15. junija 1942 na Polževo se je zvrstilo več oboroženih napadov na Italijane. Borci tega bataljona so 17. junija 1942 napadli italijansko vojaško vozilo na cesti pri vasi Pristava nad Višnjo Goro, pri tem sta bila ubita italijanski oficir in podoficir. Italijani so iz maščevanja tedaj požgali domačije na Pristavi. Naslednji dan, 18. junija 1942, se je italijanska vojska, ki je želela doseči kraj spopada iz prejšnjega dne, spopadla s partizani na Peščeniku in pri tem požgala nekaj stavb. 7. julija pa so Italijani v ofenzivnem napadu na Dakijev bataljon požgali Dom na Polževem.

Marica odpeljana v internacijo

Kot posledica oboroženih spopadov med partizani in Italijani so sledile italijanske represalije, poleg že omenjenih požigov vasi tudi aretacije družinskih članov partizanov in njihova odvedba v internacijo.

Iz pisma, ki mi ga je Marica poslala 3. februarja 1977, ko sem opravljal funkcijo sekretarja Krajevne organizacije Zveze borcev Višnja Gora, povzemam določene podatke o njeni medvojni usodi. Marico so 6. avgusta 1942 Italijani aretirali in odpeljali v Ljubljano v tako imenovano Belgijsko vojašnico, od koder so jo septembra 1942 odpeljali v Italijo v taborišče Monigo v italijanskem Trevisu, januarja 1943 pa so jo premestili v taborišče Visco. Po padcu fašizma po

26. juliju 1943 in ko se je že bližala kapitulacija Italije, so začeli žene, otroke, bolnike in starejše osebe vračati iz internacije. V tem času so vrnili tudi Marico, s tem da so jo spet privedli v Belgijsko vojašnico v Ljubljani, od koder je končno izčrpana in bolna prišla v Višnjo Goro. Šele po vrnitvi domov je Marica izvedela, da so njenega moža Naneta že septembra 1942 ustrelili Italijani pod vasjo Krka, v Farovski loki, kjer stoji danes spomenik petnajstim tam ustreljenim borcem. To se je zgodilo med italijansko ofenzivo, imenovano tudi roška ofenziva. Začela se je 16. julija 1942 in je trajala do 4. novembra 1942. Zvrstilo se je enajst faz, v katerih je sodelovalo približno 80.000 vojakov, poleg pešadije tudi topništvo, tanki in letala. Četrta faza ofenzive je potekala od 24. do 30. avgusta 1942 od Roga in čez osrednjo Suho krajino proti izviru Krke in Grosuplju, peta faza pa v nadaljevanju do 5. septembra 1942 na ozemlju med železniško progo Ljubljana–Trebneje in na severu do razmejitvene črte z Nemci. Edvard Kocbek je v svoji knjigi *Tovarišija* zapisal: »Italijanska ofenziva je zapustila strašne posledice. Ljudje so v takem stanju in razpoloženju, kakor tega naša zgodovina od turških časov sem ne pomni. Vasi gorijo, sovražnik je pomendral žitna polja in sadovnjake, skoraj v vsaki vasi streljajo talce, stotinam ljudi grozijo z internacijo.«

Nastanek vaških straž v Suhi krajini

Krivdo za vse te nesreče so Italijani zvrnili na partizane, ki so se uprli in bojevali proti njim. V takšnih razmerah so

začele nastajati vaške straže, ki naj bi varovale vasi pred partizanskimi enotami. Italijani so jih oborožili s puškami in bombami, s tem da so morale dokazati lojalnost do njih z lovom na partizanske kurirje, osamljene borce, manjše patrulje in z vodenjem Italijanov po skrivnih gozdnih poteh in s postavljanjem zased. S tem pa se je začel krvav bratomorni boj med Slovenci, ki je trajal ves čas vojne in še povojni čas z maščevalnimi poboji premagancev.

Marica je po vrnitvi v Višnjo Goro čakala kapitulacijo Italije 8. septembra 1943 ter se nato vključila v delo na osvobojenem višnjegorskem ozemlju. To je z občasnimi nemškimi in domobranskimi vpadi trajalo vse do 28. maja 1944, ko je mesto zasedel domobranski udarni bataljon M (Mitte) in se tu zadržal vse do 6. maja 1945. V času, ko je bilo v Višnji Gori osvobojeno ozemlje, je Marica za partizane predvsem šivala perilo in kape titovke ter se udeleževala mitingov in drugih zborovanj. Na začetku septembra 1944 pa so jo domobranci aretirali in odpeljali v Ljubljano v stavbo Šentjakobske šole. Tam so jo zasliševali tudi tako, da so jo postavili k steni, ki je bila preluknjana od strelcev, ter streljali mimo njene glave. Konec septembra leta 1944 so jo izročili Nemcem, ki so jo odpeljali v nemško taborišče Wurzen. Tam je delala v tovarni železa, in to ob nenehnem zavezniskem bombardiranju podnevi in ponoči. Februarja leta 1945 so jo odpeljali še v hujše taborišče v Englessdorfu. Po prodoru sovjetske armade je aprila leta 1945 pobegnila iz taborišča in se peš in včasih s kakšnim prevoznim sredstvom prebila do Kranja, kjer je dočkala svobodo.

Ko je Marica iz Kranja končno prišla v Višnjo Goro, je izvedela žalostno novico, da so dan pred osvoboditvijo Višnje Gore, bilo je to 5. maja 1945, domobranci neznanu kam odpeljali njenega očeta Milana (roj. 24. oktobra 1880). Po vojni ga nikoli niso našli ne živega ne mrtvega. To je žalostna zgodba o Marici in družini Defar, od katerih sta bila sinova Boris in Branko v partizanih, hčere Marica, Vera in Klara pa v italijanski in nemški internaciji. V partizanah na Javorovici je 16. marca 1944 padel tudi Klarin mož Marjan Štemberger. ●

Franc Godeša iz Višnje Gore

Viri: pismo Marice Defar z dne 3. 2. 1977, knjiga *Pomniki NOB* v občini Grosuplje, Edvard Kocbek, *Tovarišija*, dr. Vida Deželak Barič, *Projekt Žrtve druge svetovne vojne na Slovenskem* in zaradi nje.

75. obletnica ustanovitve Levstikove brigade

Ilegalna radijska postaja na Fabjanovi domačiji

VDolenjskih Toplicah je potekal 16. tradicionalni pohod po poti Levstikove brigade. Brigada je bila ustanovljena leta 1943 na trgu pred hotelom Kristal, kjer je tudi njej posvečena spominska plošča. Ploščo je po drugi svetovni vojni postavil odbor Levstikove brigade.

Organizatorji pohoda (Občina Dolenjske Toplice, Območno združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto in Občinsko združenje borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice) so zasnovali pešpot Levstikove brigade od hotela Kristal do Velikega Riglja, kjer je potekala proslava.

Sobotno jutro 1. septembra je bilo v Dolenjskih Toplicah oblačno s plohami, vendar zagrehtih pohodnikov slabo vreme ni oviralo, da se ne bi udeležili po-

trebuješ od 2,5 do tri ure hoda. Zastavljena je kot krožna pot, ki vodi po kolovozih in gozdnih poteh. Od izhodišča pot vodi po gozdnem območju Dobrave, nato do manjše vasi Bušinec, v kateri se je velikokrat zadrževal Levstikov bataljon. V vasi stoji tudi osamljena Fabjanova domačija, na kateri so od maja leta 1943 do poletja 1944 imeli skrivno radijsko postajo. Pot se nadaljuje do najvišje točke Hrib, kjer je panoramski razgled na topliško dolino in Podgorje. Nato se vije mimo Malega Riglja, v katerem so do leta 1941 živeli Kočvarji. V vasi stoji kočevarska domačija Plahutnikovih, na njej je pritrjena spominska plošča, posvečena ustanovitvi Levstikovega bataljona 13. junija leta 1943. Pri spominski plošči je Toni Strniša povedal nekaj besed o Levstikovem

sar Levstikove brigade Janez Perovšek Pelko. Slavnostni govornik na obletnici Levstikovega bataljona je bil predsednik koordinacije veteranskih in domoljubnih organizacij Slovenije, generalmajor Ladislav Lipič. V svojem govoru nas je opomnil na obletnico ustanovitve Levstikove brigade, na roško ofenzivo, ki je med drugim sprožila začetke ustanavljanja prvih partizanskih brigad in okrepila narodnoosvobodilni boj, na 70-letnico delovanja domoljubne organizacije Zveze borcev NOB in na 50-letnico slovenske Teritorialne obrambe. Opomnil nas je na pomen Teritorialne obrambe v vojni za slovensko osamosvojitve, ki je potekala junija in julija leta 1991. Končal je z mislijo, da so se partizani in tudi pripadniki Teritorialne obrambe kljub žrtvam bojevali za domovino in za boljši svet. Pozval nas je, da si prizadevamo za boljši svet, da krepimo svojo modrost, pogum in odločnost, in kadar se nam zazdi, da nam teh lastnosti primanjkuje, naj se spomnimo, da smo bili v preteklosti sposobni velikih dejanj in da nam tudi danes ne manjka teh sposobnosti.

Proslavo je občinski odbor ZB Dolenjske Toplice izkoristil, da je omenil vse dobitnike jubilejnih priznanj ob 70-letnici Zveze borcev NOB Slovenije. Ta so si prislužili najaktivnejši tovariši in tovarišice OO ZB Dolenjske Toplice. Posebno pohvalo in darilo je dobila tovarišica Helena Kulovec - Miša, ki je za predano delo za skupnost v tem letu prejela tudi najvišje priznanje občine Dolenjske Toplice – občinski grb. Ker se njeno delo vidi tudi v ZZB Novo mesto, ji je predsednica Tilka Bogovič poklonila knjigo in se zahvalila za njeno aktivno delovanje in sodelovanje.

Ker je letos 100. obletnica rojstva partizanke, tovarišice Mare Rupena Osolnik, smo minuto posvetili njenemu delovanju med vojno in po njej. Posvečena ji je bila pesem »Na oknu glej obrazek bled«. Med obiskovalci na Riglju je bila tudi njena hči, tovarišica Vera Klopčič. Proslava je privabila več kot 250 obiskovalcev. ●

Besedilo in foto: Petra Šinkovec

hoda. Štartna točka je bila kot že omenjeno pred hotelom Kristal, Pred začetkom so organizatorji pripravili program s pevskim zborom Tonakord, predstavitevjo Levstikove brigade in pozdravnim nagovorom topliškega predsednika občinskega odbora Zveze borcev, tovariša Avgusta Bradača. Venec k spominski plošči ustanovitve Levstikove brigade so položili predsednik občinskega odbora Zveze borcev Avgust Bradač, župan Občine Dolenjske Toplice Jože Muhič in borka Levstikove brigade Ivanka Voje.

Prenehalo je deževati in ob deveti uri so se pohodniki podali na pot. Desetkilometrsko pešpot je markirana in zanjo

bataljonu. K spominski plošči so položili tudi venec. Pot so pohodniki nadaljevali do Velikega Riglja.

Na Velikem Riglju so se ob 12. uri zbrali praporščaki občinskih odborov in krajevnih organizacij, člani Novomeške čete, pohodniki in drugi obiskovalci. Program sta popestrili pesem Jožeta Muhiča »Topliška dolina«, ki jo je recitirala Janja Bučar, in pesem Franca Kosmača »Če zapojemo veselo«, ki jo je recitirala članica Novomeške čete, tovarišica Silva Kužnik. Glasbeni vložek je prispeval pevski zbor Tonakord, ki je med drugimi zapel tudi pesem »Kranjski Janez«, napisal jo je politični komi-

Festival za tretje življenjsko obdobje

Potovanje po rdeči niti

Poleg običajnega razstavnega prostora, kjer smo letos poudarili 70-letnico naše organizacije, smo za izobraževalni program festivala pripravili okroglo mizo z naslovom Potovanje po rdeči niti zgodovine v prihodnost.

Pogovor smo zasnovali kot »skrito moč Slovenije«. Nakazal naj bi, čemu mora Slovenija kot družba posvetiti pozornost in kam usmeriti svoje načrte, dejanja in prizadevanja, da bodo tudi prihodnji rodovi živeli v samostojni, učinkoviti, sodobni, solidarni in ljudem prijazni državi ter da bo vsakdo lahko svoje naravne sposobnosti in znanje izkoristil v dobro vseh. Pri tem smo želeli opozoriti na vrednote, ki so bile poleg osvobodilnega boja temelj delovanja OF: to so solidarnost in socialna pravičnost, skrb za človeka, kultura v najširšem smislu in skrb za naš jezik, izobraževanje pa tudi znanost.

Okroglo mizo je vodil generalni sekretar ZZB NOB Slovenije Aljaž Verhovnik.

»Narodnoosvobodilni boj je zgodovinsko gledano eden najtežjih in prelomnih trenutkov slovenstva. Bil je boj za obstanek, za preživetje in bil je boj, ki je predstavljal upanje. Slovenski narod je bil obsojen na uničenje, edina rešitev pa je bil upor. Boj ne bi bil uspešen, če ga ne bi ljudstvo večinsko podprlo. Z današnjega vidika je to nepredstavljivo. Ljudje danes načeloma živimo nepredstavljivo bolje kot v času druge svetovne vojne. Težave, s katerimi se ukvarjamo, so drugačne narave. V večini primerov gre za vprašanje vrednot, ki jih je današnja družba izgubila,« je med drugim povedal Verhovnik in dodal, da so borci z oblikovanjem slovenskega narodnega, osvobodilnega in odporiškega gibanja v obdobju 1941–1945 izoblikovali sistem vrednot, za katerega je prepričan, da so jim bile glavno vodilo k uspehu v NOB. Vrednote, kot so solidarnost, tovarištvo, požrtvovalnost, pogum, odločnost, vzajemnost in podobne, so danes pod velikim vprašanjem. V ospredje prihajajo vrednote pretiranega kapitalizma, v katerem se sreča meri z materializmom. »Čedalje večje kopičenje materialnih dobrin povečuje nezadovoljstvo med ljudmi. Socialne razlike med ljudmi so vse večje,« je prepričan Verhovnik. In zakaj je problem v vrednotah? Verhovnik odgovar-

Stojnica ZZB NOB Slovenije je bila zanimiva za obiskovalce festivala. (Foto: Janez Alič)

ja: »Zato, ker se mi ob srečanju borcev vedno znova postavlja vprašanje, kaj je partizane vodilo k odporu. Zakaj se je človek mojih letih ali pa še mlajši leta 1941 odločil stopiti v partizane in se upreti takrat najbrž najmočnejši vojaški velesili, Nemčiji? Nihče ni vedel, koliko časa bo trajala vojna, uspeh ni bil zagotovljen. Vstopiti v partizane je bilo neke vrste samomor, obsodba na smrt.

V času vojne ni bilo pomembno, koliko materialnih dobrin imaš, saj ti niso omogočale nobene koristi. Borci so življenje v času NOB preživljali v zavetju gozdov, v naravi, v težkih razmerah. Kvečjemu so si od materialnih dobrin želeli toplih oblačil in dovolj hrane, prav gotovo tudi dobro oborožitev in opremo. Do zmage nad nacizmom in fašizmom je borce vodila goreča želja po življenju v svobodni državi, ki bo pravična za vse deležnike.

In kaj je bil smisel življenja borcev, se je še vprašal Verhovnik. »Preprosto povedano, izbojevati svobodno domovino, ki bo omogočila pravično družbo in upanje za vsakega posameznika.«

Izjemno zanimiv je bil prispevek dr. Andreja Kirna o okolju. Med drugim je poudaril, da smo v krizi odnosa človeka do narave in medsebojnih odnosov. V Sloveniji imamo le manj kot tretjino obdelovalne kmetijske zemlje na prebivalca (884 kvadratnih metrov), kot bi je potrebovali za prehransko samooskrbo (3000 kvadratnih metrov). Že Roosevelt pa je rekel, da narod, ki uničuje tla, uničuje sebe. Tudi naša politika se ne zaveda pomena obdelovalne zemlje,

strateški pomen naravnih virov in zemlje je namreč večji od pomena delovnih mest. Za izhod iz te krize so štiri možnosti, ki so vse potrebne: blaženje posledic, prilagajanje na spremenjene razmere, sprejetje tega, kar je, medtem ko nasprotovanje in družbenoekonomska kritika nista smiselna, če jima ne sledijo prilagajanja in spremembe – kmetijstva, podjetništva, bančnega sistema. Politično neizkoriščen potencial, ki se pri nas ne upošteva, je tudi odnos Slovencev do narave kot vrednote. Po anketah jih je namreč kar 95 odstotkov za sožitje z naravo in ne za gospodarjenje nad njo.

Primož Siter je poskušal podati kritičen pogled na položaj mladih v današnjem času. Jošt Vadnjal, ki prihaja iz študentske organizacije ISKRA, je opozoril na vpliv Bolonjske deklaracije na študij. V šolah je poudarjeno podjetništvo, manjka inovativnosti, postopno se izriva izobrazba in poudarja finančni učinek. Za zaposlovalce so osebnostne lastnosti pomembnejše od znanja. Tudi mednarodno vplivi niso dobri. Potrebna je namreč mednarodna primerljivost študijskih programov v okviru EU. V Sloveniji tako menda ne moremo uvajati novih programov, če jih niso uvedli že drugje. Omenil je tudi odtujevanje znanosti v domačem okolju, ugotovitev, da raven pridobljenega znanja pada, ter poudaril pomen vzgoje, s katero se prenašajo vrednote na nove generacije. Od izobraževanja bi torej morali zahtevati in pričakovati znanje, vzgojo in prenos vrednot. ●

Meta Mencej in Aljaž Verhovnik

71. obletnica priključitve Primorske matični domovini

Upor odlikuje primorskega človeka

Slavnostni govornik je bil Dušan Jelinčič.

Letošnja slovesnost ob državnem prazniku Priključitev Primorske k matični domovini 15. septembra je potekala v Komnu na travniku, kjer se je pred natanko 40 leti zbrala velika množica ljudi, ki je počastila spomin na 35 let od sprejetja avnojskega sklepa, da se primorska zemlja priključi matični domovini.

Letos se je okrog pet tisoč udeležencev spomnilo tistih pomembnih trenutkov primorske zgodovine, o katerih je spregovoril slavnostni govornik, tržaški pisatelj, novinar in alpinist Dušan Jelinčič, sin enega od ustanoviteljev TIGR-a Zorka Jelinčiča, doma s Tolminskega. »Brez upora Primorci ne bi imeli svoje-

Praznik je spomin na uveljavitev pariške mirovne pogodbe 15. septembra 1947, ki je takratni Jugoslaviji prinesla velik del Primorske, Istro južno od Mirne, Reko, Zadar in jadranske otoke. S tem se je večina Primorcev, ki so pred tem več kot 20 let trpeli pod fašizmom in od septembra 1943 pod nacistično okupacijo, pridružila matičnemu narodu.

Mirovna pogodba je sicer pod Italijo umestila Benečijo, Rezijo, Gorico in Kanalsko dolino. Tako je zunaj slovenskih meja, v Italiji, ostalo še 140.000 Slovencev. Končna določitev meje med Jugoslavijo in Italijo je bila sprejeta 10. novembra 1975 z Osimskimi sporazumi.

ga jezika, bili bi izbrisani kot narod. Ponosni smo na boj, ker se je tedaj slovenski narod izoblikoval kot zgodovinska osebnost. Prej smo bili v Evropi malo poznani in cenjeni, z NOB pa smo postali mednarodni subjekt,« je poudaril Jelinčič. Prireditve se je udeležil celoten slovenski državni vrh s predsednikom Borutom Pahorjem na čelu. Zbrane sta pozdravila še nekdanji župan občine Komen Marko Bandelli in podpredsednica ZZB za vrednote NOB Slovenije dr. Ljubica Jelušič.

V bogatem kulturnem programu je nastopilo okrog 200 pevcev, glasbenikov in recitatorjev. Kot vedno so tudi tokrat Primorci zaključili s primorsko himno »Vstajenje Primorske«, ki jo je napisal partizan Lev Svetek - Zorin, uglasbil pa Rado Simoniti. Prav tako so 50. obletnico uglasbitve pesmi »Vstajenje Primorske«, ki jo je pred 40 leti primorsko ljudstvo spontano sprejelo za svojo himno, počastile tudi članice Ženskega pevskega zbora Kombinat s samostojnim koncertom, ki je sledil osrednji primorski proslavi.

Ob koncu prireditve se je predstavil tudi Konjenski klub Štjak, ki obeležuje 10-letnico svojega uspešnega delovanja. Društvo bo v Komnu organiziralo konjenski krožek za osnovnošolce. ●

Besedilo in foto: Olga Knez

70. obletnica rojstva Ljube

Domobranci

Nedaleč od Logatca, na poti čez Pusto polje proti Cestam, stoji v gozdu spominsko obeležje in nas opominja, da so v vojnih časih tu domači belogardistični nasilneži storili zločin nad mlado poštarico iz Hotedršice, Ljubo Bavdek. Na spomeniku je vpisana kot učiteljica, kajti to vlogo je imela od dneva, ko je odšla v partizane.

Ljuba (Vekoslava) Bavdek se je rodila 20. decembra 1910 v Voloskem pri Opatiji očetu Alojzu in materi Heleni Bavdek. Imela je brata Svetka in sestro Jelko (Jelisavo). Po italijanski zasedbi Opatije so se Bavdkovi preselili v Jugoslavijo. Ljuba je z veseljem študirala, da bi si pridobila možnost za zaposlitev. Po končanem študiju in pripravniški dobi je 28. decembra 1931 dobila službo na

Poštarica, aktivistka in partizanska učiteljica Ljuba Bavdek

pošti v Petrovčah. Kot pripravnica je službo opravljala v Ljubljani, Polju in drugih krajih. Med svojim službovanjem je tudi občutila gorje tedanjega režima. Ker so bili državni uradniki razvrščeni v razrede, je bila takrat uradnica II. razreda in dvakrat v III. razredu. Leta 1942 je bila začasno premeščena v Horjul kot upravnica pošte, nato spet začasno kot poštarica v Hotedršico. Razvrščena je bila za poštarico števil. 12478 od 7. septembra 1943, ker bi morala nastopiti nižje mesto s 1. oktobrom 1943, vendar ni nastopila – neopravičeno je izostala. Prejemki so ji bili ustavljeni, ta čas pa je Ljuba že bila učiteljica v partizanih.

Željni krvi in zločinov

Večkrat oskrunjeni spomenik Ljubi Bavdek nedaleč od Rovt

Njeni domači so stanovali na Mirju v Ljubljani, le brat Svetko z ženo je stanoval na drugem koncu Ljubljane. Zaradi policijskega pritiska na družino Bavdek (ker so pri neki preiskavi zahtevali njegovo sliko) se je Svetko umaknil v partizane. Očeta so odgnali v Dachau, mati pa je skoraj oslepela in je zanjo skrbel Jelka. V tem času je bil sovražno nastrojen tudi lastnik hiše. Imel je prijatelje na policiji in je bil osebni Rupnikov prijatelj. Ob neki priliki je stanovanje Bavdkovih ponudil neki nemški družini. Ko so ti Nemci prišli, so videli, da se v tem stanovanju ni mogoče namestiti, in so odšli na policijo. Lastnik hiše je imel več prostorov in je moral odstopiti drugo sobo za nemškega podoficirja. Ljuba je italijanske vojaške kroge v Hotedršici nenehno prepričevala, da obstoj bele garde na tem območju nima smisla. Nasedli so ji in predčasno razpustili belo gardo. S tem je Bavdkova veliko prispevala in kot članica rajonskega odbora OF za Logatec častno izpolnila dano nalogo. Delo Ljube Bavdek je postalo vse bolj javno, zato je morala zapustiti pošto, čeprav bi bila tam močno potrebna. Partizani so bili namreč obveščeni o vsem, kar je preko pošte Hotedršica šlo za italijansko vojsko ali belogardiste. Kapitulacija Italije je prinesla nove razsežnosti in razmah partizanstva je zahteval nove razporedi-

tve in naloge. Ljuba Bavdek je odšla v partizane in bila imenovana za narodno učiteljico v Lomah. 20. novembra 1943 so vnovič ustanovili domobransko postojanko. Željni krvi in zločinov so domobranci začeli iskati Ljubo. »Slovenski dom« je leta 1944 zapisal, da sta spletkarja raznih domačih činiteljev in zvihta igra savojske cesarske vojske storili svoje. Protikomunistični nastopi niso bili več dovoljeni in mesec dni pred 8. septembrom 1943 je bila posadka v Hotedršici razpuščena.

Ljuba je v roke domobrancev padla po mnogih grožnjah in dolgem iskanju. Privlekli so jo v Hotedršico, pretepli in brcali in zveste žene nekaterih domobrancev so jo pljuvale in zasramovale. Napol živo so jo izročili logaškemu domobrancem, ki so jo 20. februarja 1944 odgnali na zadnjo pot v gozd pod zaselek Ceste. Tudi ti niso prizanašali z udarci in mučenjem, znesli so se nad njeno ženskostjo in jo ubili. Sestra Jelka jo je prepeljala in pokopala v Ljubljani. Krajevna organizacija ZZB NOV Logatec je 9. maja 1975 postavila spominsko obeležje, ki je delo kamnoseka Alojza Mileka. ●

Viri: Službeni list, Slovenski dom, Arhiv ZZB NOV Logatec, Anton Šparemblek

Otok

*Otok, ti vas prelepa belokranjska,
kjer Koupa zelena te napaja,
kjer polje zlato te obdaja,
Belokranjec tvoj ti rod ohranja.*

*Tvoja lega ti pomen je dala,
da že rimska doba je spoznala,
ti peči za lončevino je pustila,
da bi ljudi svoje nasitila in napojila.*

*Letalska krila so pristala,
prijateljev v vojni vihri,
ranjence, nemočne in prijateljske letalce
odpeljala
v Bari k angleški zaledni pisti.*

*Zavezništvu pomen si dala,
se v zgodovino zapisala,
da sedaj že mladi rod,
pomen poudarja tvoj povsod.*

Vinko Gorenc

Odločili ste, gospod

*Odločili ste, gospod,
naj dokončno ugasne stenj,
naj se stopinje izgube
v zaraščeni travi,
naj veter prevrne
vse kamnite spomine
na tiste dni!*

*Zato letos k tebi,
moj mali junak,
ne bo toplih lučk,
ne belih krizantem,
ne tisoče drobcenih korakov
kot kroglic v molitveniku!*

*Tako ste odločili, veliki gospod!
Tega vam ne oprostim!*

Jože Sevljak

(pesmi jeze in upora II.)

Murska Sobota:

V prostorih hotela Zvezda v Murski Soboti so 3. avgusta pripravili simpozij ob svetovnem dnevu spomina na romske žrtve genocida v drugi svetovni vojni (2. avgust). Na njem so svoje poglede na posledice genocida predstavili: podpredsednik Evropske romske zveze mag. Orhan Galjus, član hrvaškega sabora (parlamenta) Veljko Kajtazi ter predsednik Evropske romske zveze in predsednik Zveze Romov Slovenije mag. Jožek Horvat Muc. Simpozij so skupaj pripravili Evropska romska zveza, Zveza Romov Slovenije, Rom-

ska društvo Romani Union Murska Sobota, Mestna občina Murska Sobota, Inštitut za romološke študije, izobraževanje in kulturo Murska Sobota ter Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija.

O položaju Romov v EU danes je predsednik Zveze Romov Slovenije mag. Jožek Horvat Muc dejal, da *se romske skupnosti v Evropi še vedno soočajo z diskriminacijo, nestrpnostjo, rasizmom in segregacijo. Po širitvi Evropske unije leta 2004 romske skupnosti danes predstavljajo eno največjih etničnih manjšin v EU. Ta naj bi štela od 12 do 15 milijonov prebivalstva. Genocid nad Romi pa se nadaljuje tudi po drugi svetovni vojni in obstaja še danes, je dejal Horvat Muc.*

Po simpoziju so se vsi zbrali na dvorišču nekdanje ekonomske šole ob Slovenski cesti. Tam so k spominski plošči položili venca, v kulturnem programu pa je sodelovala romska vokalna skupina SMD Reunion iz Ljubljane. Ta skupina je imela tudi uvodni nastop na začetku simpozija. Spominu so se poklonili tudi gostje simpozija: župan Mestne občine Murska Sobota dr. Aleksander Jevšek, takratni podpredsednik vlade RS in minister mag. Dejan Židan ter podpredsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije dr. France Križanič.

Besedilo in foto: Filip Matko Ficko

Kočevje:

V Parku narodnih herojev v Kočevju smo 1. oktobra letos odkrili doprnski kip narodnemu heroju Jožetu Ožboltu - Stanku. Na krajši slovesnosti je kustosinja v Pokrajinskem muzeju Kočevje Nadja Kovačič opisala najpomembnejša obeležja in spomenike, ki spominjajo na slavne čase med NOB. Za njo je spregovoril župan kočevske občine dr. Vladimir Prebilič, ki je tudi v spremstvu sorodnikov narodnega heroja odkril doprnski kip. Kočevska je

V Parku narodnih herojev je odslej tudi doprnski kip Jožeta Ožbolta - Stanka.

poleg pomembnih dogodkov, med katerimi je najpomembnejši gotovo zbor odposlancev slovenskega naroda od 1. do 3. oktobra 1943, dala tudi osem narodnih herojev. Vsi doprnski kipi razen enega so delo kočevskega akademskega kiparja Staneta Jarma in stojijo v Parku herojev. Postavitve kipov je v celoti financirala občina Kočevje, s sredstvi občine pa se končuje tudi obnova celotnega parka.

Narodni heroji, katerih kipi so postavljeni v parku, so Ivan Omerza - Johan (padel leta 1943), Anton Marincelj - Janko (umrl zaradi ran leta 1943), Jože Šeško (ustreljen kot talec leta 1942), Dušan Remih - Duško (padel leta 1944), Evgen Matejka - Premc (padel leta 1945), Jože Boldan - Silni (umrl leta 1994), Andrej Cetinski - Lev (umrl leta 1998) in Jože Ožbolt - Stanko (umrl leta 2018).

Besedilo: Matija Jerbič, foto: arhiv Svobodne besede

Radovljica:

V organizaciji KO ZB NOB Radovljica so 7. septembra 2018 v radovljiškem Grajskem parku ob spomeniku padlim tako kot vsako leto ob tem času pripravili slovesnost v spomin na žrtve krvavega spopada. 9. septembra 1942 je narodni heroj Jože Gregorčič skupaj s soborci Selške čete na območju med Lipniško in Mošenjsko planino padel v nemško zasedo. V hudem neenakovrednem boju je padlo 29 borcev, vključno s poveljnikom Gregorčičem. Slavnostni govornik **dr. Matjaž Kmecl** je poudaril pogum,

Spominska slovesnost v radovljiškem Grajskem parku

herojstvo in neverjetno pokončnost partizanov, z grenkobo pa je omenil in obsodil aktualno sprevačanje zgodovinske resnice. Povezovalci Suzana Adžič, Andraž Pavlič in Andrej Kokot so izmenično v zelo občutenem recitatorskem slogu podajali dogajanje tistega surovega časa na Jelovici. Govorne nastope je z ubrano pesmijo prekinjal Moški pevski zbor Triglav pod vodstvom Mateje Praprotnik.

Predstavniki krajevnih odborov ZB NOB so se še posebej poklonili spominu na padle in položili vence. Ves čas je ob spominskem obelisku, delu arhitekta Eda Ravnikarja, spoštljivo mirno stala vrsta praporščakov iz okoliških krajevnih odborov.

Scenarij in vezno besedilo za prireditev je sestavila novinarka Vlasta Felc. Veseli nas, da je bila slovesnost kljub kislemu vremenu dobro obiskana, saj je tako marsikomu na novo priklicala pekel, kakršnemu se moramo za vsako ceno izogniti, in to za vedno.

Besedilo in foto: Mira Hladnik

Uskovnica:

V lepem okolju Pokljuške planote, točneje pri koči na Uskovnici, je bilo 1. septembra slovesno. ZB za vrednote NOB Jesenice in KO ZB NOB Bohinjska Bistrica sta tako kot vsako leto pripravili srečanje s kulturnim programom v spomin na ustanovitev Jeseniško-bohinjskega odreda. Zbrane je najprej pozdravil začasni predsednik ZB NOB Jesenice Izidor Podgornik. Danica Mandelc, predsednica ZB NOB Radovljica, pa je spregovorila o pomenu tega srečanja, o vrednotah NOB in predvsem o ustanavljanju Jeseniško-bohinjskega odreda. Po odredbi glavnega štaba NOV in POS je štab IX. korpusa NOV z odlokom 4. septembra 1944

na sektorju Gorenjska ustanovil Jeseniško-bohinjski odred. V oktobru je imel odred 579 borcev. Za prvega komandanta odreda je štab IX. korpusa imenoval Franca Jernejca - Milčeta, za politkomisarja pa Miho Šušteršiča.

V kulturnem programu sta v besedi (recital) in glasbi (harmonika) nastopila Stanka Kaplan Mrak in gospod Spacal. Moram omeniti, da je gospod Spacal sin znanega slikarja Lojzeta Spacala s Primorskega. Zdaj večino časa preživi na Pokljuki in z ženo Marto skrbita za spomenik padlim borcem na Uskovnici.

Za slovesno kuliso s slikami iz NOB na platnu in z glasbo z izbranimi partizanskimi pesmimi sta poskrbela prizadeta člana ZB Aleksander Jernej (predsednik KO ZB NOB Podmežakla), ki ima največ zaslug za obnovo partizanske bolnišnice na Mežakli, in njegova žena Ivica.

V prostoru so prapori, ki so jih izobesili predstavniki KO ZB, dodali slavnostnemu razpoloženju še posebno noto.

Po uradnem delu nas je presenetila Majda Gričar, predsednica KO ZB NOB Žirovnica, ki je ob spremljavi harmonike zapela pesem Šivala je deklica zvezdo. Zasluga predsednice KO ZB NOB Žirovnica je tudi, da vsako leto pripravijo slovesnost ob spomeniku ustreljenih talcev v Mostah pri Žirovnici. Za veliko pozornost je poskrbel najstarejši borec Jeseniško-bohinjskega odreda, Radoslav - Rjavc. Pripovedoval je o partizanskih hajkah, o strahu in obupu, o lakoti in mrazu, o žalostnih in veselih trenutkih. Na koncu je zadišalo še po obari in žgancih, ki sta jih pripravila oskrbnika koč Stane in Agata. Razšli smo se z obvezo, da ohranjamo vrednote NOB in da se prihodnje leto spet srečamo na Uskovnici.

Besedilo: Stanka Kaplan Mrak

Cerklje na Gorenjskem:

Občinska organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Kranj, Cerklje na Gorenjskem, je pripravila spominsko slovesnost v počastitev padlim in umorjenim pri Dobovškovi v Sidražu.

3. oktobra 1944 so se domobranci iz cerkljanske postojanke odpravili na lov za aktivisti, simpatizerji, kurirji in partizani. Kurirji postaje G-21 so prišli v Sidraž, ena skupina je odšla k Avžekarju, druga pa k Jeranu. Belogardisti iz Cerkelj so obkolili Avžekarjevo hišo, prvi je bil zadet Franc Goričnik - Gustelj, ki je pozneje kljub zdravniški pomoči Šlandrove brigade umrl. Ustreljena sta bila komandir kurirske postaje Franc Šular - Toš in domači sin Francelj. V sobi v postelji pa so umorili gospodarja, očeta Mihaela. Z ustrelitvijo so grozili tudi mami Katarini in dekletoma Franci in Micki ter petnajstletnemu Martinu.

Streljanje sta slišala kurirja, ki sta se ustavila pri Jeranu, začela sta streljati in belogardisti so se umaknili s kraja morije.

Šlandrova brigada se je 3. oktobra 1944 ustavila na območju od Zakala do Šenturške gore. Načrtovali so napad na domobranski postojanki v Cerkljah in Lahovčah ter policijsko postojanko na Brniku za 4. oktober ob 22. uri.

Sovražne postojanke so se takrat močno okrepile, šlandrovci pa o teh okrepitevah niso bili obveščeni, niti o tem, da so zvečer 3. oktobra v Zalog prišli četniki. Štab se je naselil v Bolkovi gostilni, četniki Gorenjskega in Dolenjskega odreda pa so se prikrili v gozdu med Zalogom in Lahovčami.

Spopad s četniki v Zalogu je preprečil, da bi padle postojanke v Lahovčah, na Brniku in v Cerkljah, ker so se proti napadenim začele približevati motorizirane nemške enote. Šlandrovci so se začeli umikati proti Šenturški gori. Kljub dobro utrjeni postojanki v Cerkljah so belogardisti izgubili štiri može in napad je mednje vnesel preplah. Borci šlandrovci so bili zaradi nedokončanega napada nejevoljni, vendar ko so izvedeli, da so mimogrede in povsem po naključju uničili štab četnikov za Gorenjsko, so se jim lica zjasnila. Na spominski slovesnosti so bili navzoči praporščaki s prapori Združenja borcev za vrednote NOB. Prisotne je pozdravil vnuk umorjenega Mihaela, Ivan Dobovšek. V kulturnem programu so sodelovali recitatorji Milena Oblak, Irena Mežek in Janez Martinčič, Darko Kovač pa je udeležence slovesnosti na harmoniki spremljal ob petju partizanskih pesmi.

Delegacija OO ZB za vrednote NOB Kranj, Cerklje na Gorenjskem, je 4. oktobra v spomin na v spopadu s četniki v Zalogu padlega Franca Lebana - Juda položila venec k spominski plošči.

Besedilo: Božo Janež

Polom:

Ob 74. obletnici ustanovitve in bojev jurišnega bataljona 18. divizije, ob obletnici roške ofenzive in pobitih 75 talcev v Starem Logu so Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje, odbor 18. divizije, Krajevna organizacija Zveze borcev Stara cerkev in Krajevna skupnost Stara Cerkev pripravili spominsko slovesnost v Polomu. Na območju, ki ima v Sloveniji največ spominskih obeležij in temu primeren zgodovinski spomin na obdobje bojev proti fašističnim in nacističnim okupatorjem, je bil slavnostni govornik predse-

Jože Oberstar (tretji z leve proti desni) je podelil priznanja ZB, Alojz Šteiner (drugi z leve proti desni) pa je bil slavnostni govornik.

dnik Zveze slovenskih častnikov Alojz Šteiner. Izrekel je zahvalo in priznanje za ohranjanje zgodovinskega spomina, resnic in obeležij.

Predsednik borčevske organizacije Kočevje in član predsedstva ZZB za vrednote NOB Slovenije Jože Oberstar je ob tej priložnosti podelil pet priznanj. Prejeli so jih: KS Stara Cerkev (predsednik Anton Fabjan), Anton Vovko, predsednik OZVVS Kočevje, Peter Ješelnic, predsednik PVD Sever Kočevje - Ribnica, PGD Stara Cerkev in PGD Kočevje.

Zbrane sta pozdravila tudi major partizanske vojske Marko Vrhunec in podpredsednica Tigra Bruna Olenik. V kulturnem programu so nastopili pevke ljudskih pesmi Mavrica ter recitatorji Igor Rojc, Majda Rački in Tone Šepec. Pred slovesnostjo v Polomu so se s polaganjem vencev in prižigom sveč v spominskem parku v Starem Logu poklonili 74 civilistom, ki so jih 16. avgusta 1942 ustrelili italijanski vojaki, na pokopališču v Polomu pa še osmim borcem jurišnega bataljona 18. divizije NOV Slovenije, ki so padli 6. januarja 1945 ob napadu na nemško artilerijsko enoto.

Besedilo in foto: Olga Knez

Mali vrh, Titova vas:

Zveza borcev za vrednote NOB Žirovnica je v sodelovanju z Občino Žirovnica, TVD Partizan Žirovnica, planinskim društvom Žirovnica in barom Zavrh 19. maja pripravila že 4. pohod na Mali vrh in v Titovo vas.

Pohoda se je udeležilo približno sto ljudi, predvsem občanov naše občine. Ob letošnjem pohodu smo pri Smokuškem mostu namestili novo spominsko ploščo enajstim padlim partizanom, ki je bila na začetku februarja letos odtujena. Krajši kulturni program je izvedel harmonikar Božo Kramar,

zbrane pa sta nagovorila predsednica našega društva Majda Gričar in župan občine Žirovnica Leopold Pogačar.

Velika zahvala gre županu Pogačarju za razumevanje in pomoč, da smo namestili novo ploščo, ki je prav tako ulita v bron. Po slovesnosti in pohodu smo se na prireditvenem prostoru Zavrh okrepčali s partizanskim – Zavrhovim golažem.

Besedilo in foto: Ciril Čiro Dolar

Martinj Vrh na Puču:

Na severni strani Blegoša, v Martinj Vrh na Puču, ki je, kot je dejal slavnostni govornik Metod Dragonja, v letih od 1941 do 1945 dajal varno zavetje številnim partizanskim enotam in organom vojaške in civilne partizanske oblasti ne samo za ta del Selške doline, ampak za celotno Gorenjsko, se je 2. septembra zbralo lepo število ljudi. Počastili so spomin na Selško četo, Poljanski bataljon, II. grupo odredov, Gorenjski odred, Kokrški odred in Prešernovo brigado.

Po besedah slavnostnega govornika je bilo v tem delu Slovenije še posebno razvito partizansko šolstvo, izvajalo se je z veliko podporo, odrekanjem in žrtvami domačinov, ki so enotno podpirali partizansko narodnoosvobodilno gibanje. Danes pa z ohranjanjem vrednot in tradicij narodnoosvobodilne vojne skrbimo za krepitev narodne zavesti in dajemo zgled mlajšim generacijam, da je mogoče tudi v težkih razmerah ohraniti ponos in samozavest ter previhariti viharje. Da pa ne smemo pozabiti na tisto, kar so predniki storili v odporu proti okupatorju in pri graditvi bodoče samostojne države, je predsednik združenja Štefan Ka-

Zbrane na Martinj Vrh je nagovoril Metod Dragonja.

lamar dodal, da so nas predniki z rdečimi zvezdami na prsih, simbolom boja za svobodo, popeljali tudi do samostojne Slovenije. Na srečanju sta zaslužna člana prejela tudi plaketi, Ivan Križnar zlato plaketo za požrtvovalno prostovoljno delo in PD Škofja Loka, ki vsako leto ob počastitvi dražgoške bitke izvede Pohod po poti Cankarjevega bataljona, srebrno plaketo.

Besedilo: Marjana Jugovec, foto: Bojan Bertonecelj

Javorski pil:

Na gorskem prelazu Javorski pil ob cesti Litija-Čatež je bila 28. septembra 2018 skromna, a prisrčna slovesnost: člani ZB NOV Litija - Šmartno in člani skupnosti borcev Cankarjeve brigade smo se zbrali v spomin na ta dan leta 1944, ko je pohodna kolona Cankarjeve brigade tik pod prelazom padla v zasedo, ki so jo postavile številčno močnejše, prav za to operacijo združene domobranske enote. Nemci so pač terjali maščevanje za poraz pri Litiji. Napadalci so se krili za žičnimi ovirami, ki so jih bili Nemci postavili po razmejitveni črti z italijansko okupacijsko cono, po brigadni koloni pa so tolkli predvsem s težkimi minometi. Brigada se je vendarle prebila onkraj gorskega prelaza, toda za ceno 24 padlih (tu so všteti tudi ranjenci, ki so jih domobranci zajeli in okrutno umorili).

Kot je že v navadi, je delegacija ZB Litija - Šmartno že pred začetkom prireditve položila cvetje k grobnici v globači pod cesto. Pri obelisku so stali praporščaki z razvitimi prapori borcev Cankarjeve brigade, ZB Litija

in KO Kresnice. Zlatko Mantelj je prebral davno poročilo svojega očeta Mirka o poteku omenjenih bojev. Delegacija borcev Cankarjeve brigade je k obelisku položila venec, moderator Zavrl pa je recitiral Kajuhovo pesem. Potem je besedo dobil Boris Hren, podpredsednik skupnosti borcev Cankarjeve brigade, in med drugim navzoče spomnil na 74. rojstni dan Cankarjeve brigade (ustanovitveni zbor 28. septembra 1942 na kočevskih Lapinjah). Sklepno besedo je imel predsednik združenja Mirko Kaplja.

Stojan Pertovt

Blatnik pri Črnomlju:

Zala Kocjan s člani novomeške čete pri spominskem znamenju

Borčevska organizacija Črnomelj je 30. septembra 2018 pripravila spominsko slovesnost na Blatniku pri Črnomlju, in sicer v spomin na štiri ubite partizanke leta 1942. 30. septembra 1942 so namreč italijanski vojaki ob vračanju iz Kočevskega roga v vinogradu na Stražnjem Vrh nad Črnomljem pri pomoči domačinom na trgatvi ujeli štiri neoborožene partizanke Belokranjskega odreda, ki so bile na dopustu zaradi trgatve. Iz vinograda so sestri Francko (15 let) in Katico Fabjan (16) iz Starega trga ob Kolpi, Zinko Majzelj (18) iz Metlike in Marijo Luzar (20) iz Novega mesta odvedli na Blatnik pri Črnomlju, kjer so Marijo Luzar po hudem mučenju ustrelili še isti dan, druge tri pa naslednji dan.

Slovesnosti se je udeležila še edina živeča priča tega zločina, Zala Kocjan, rojena Kuzma, ki je bila kot 15-letna punčka prisotna ob prijemu partizank v njihovi zidnici. Tam so Italijani poleg omenjenih partizank prijeli tudi njeno sestro, partizanko Tončko, in mater, vendar so ju isti dan po čudežu izpustili. Materi je namreč uspelo Tončko preobleči v krilo in prepričati Italijane, da ni partizanka. Zala se še danes zelo dobro spominja tega dogodka. Na kraju zločina je bilo leta 1978 postavljeno spominsko znamenje. Tam bo slovesnost v spomin in opomin, da se kaj takega ne zgodi več, organizirana vsako leto.

Besedilo: Marjan Kastelic, foto: L. Zupančič

Gorica:

Na pročelju nekdanjih zgradb fašističnih zaporov v Gorici v Italiji so 23. septembra odkrili spominsko ploščo v spomin na zapornike, ki so svoje domoljubje plačali s trpinčenjem in smrtjo na Goriškem gradu. S tem pietetnim dejanjem sta goriški Zveza italijanskih partizanov (ANPI) in Zveza političnih deportirancev Italije (ANED) končno premagali vse birokratske in politične ovire in uresničili svojo pietetno dolžnost. Daljši nagovor o zgodovini zloglasnih goriških zaporov je imela prof. Anna Di Gianantonio, predsednica goriške Zveze partizanov Italije.

Komemoraciji s krajšim kulturnim programom so ob vidni odsotnosti predstavnikov goriške občine prisostvovali predstavniki raznih lokalnih ustanov in društev, uprave Goriških zaporov, orožnikov in lokalne policije. Udeležence goriške žalne slovesnosti sta s krajšima nagovoroma pozdravila Emilio Ricci, podpredsednik vsedržavnega ANPI - VZPI iz Rima in Dario Venegani, predsednik Zveze združenja političnih deportirancev. Prisotne je nagovoril tudi zdajšnji upravitelj zapora. Dejal je, da mu je žal za vse, ki so trpeli v takratnih krutih razmerah.

Slovesne komemoracije v Gorici se je v imenu novogoriškega Združenja ZB NOB udeležil Štefan Cigoj. V svojem sklepnem nagovoru je med drugim pozval prisotne h krepitvi boja proti novemu fašizmu z uveljavljanjem vrednot, za katere so trpeli in umrli tudi zaporniki goriških fašističnih zaporov.

Besedilo: Štefan Cigoj, foto: Vito Cigoj

Ajšnit pri Colu:

Na Ajšnitju pri Colu nad Vipavsko dolino, kjer so med prvo svetovno vojno zgradili taborišče za ruske vojne ujetnike, ki so gradili vodovod in usek ceste med Žagolčem in Gozdom proti Predmeji ter tako omogočili vojski hitrejši dostop iz zaledja na avstro-ogrske položaje na soški fronti, je bila 2. oktobra spominska slovesnost. Pripravili so jo v spomin na ruske vojake, ki so prebivali v skromnih barakah ter izkušali hladne meglene dni, ledeno orkansko burjo, lakoto in bolezni, mnogo prezebljih in izčrpanih ujetnikov je tedaj tudi umrlo.

Med Colom in Predmejo, kjer je bilo taborišče, in na kraju skupinskih grobov ujetnikov stojita spomenik in pravoslavni križ. V sodelovanju z Veleposlaništvom Ruske federacije v Sloveniji, Občino Ajdovščina, ZZB za vrednote

Spominska slovesnost nad Vipavsko dolino.

NOB Ajdovščina - Vipava, Društvom policijskih veteranov SEVER Severne Primorske, Krajevno organizacijo ZZB NOV Predmeja in Otlca ter Društvom Slovenija-Rusija, domoljubi in rodoljubi iz Vipavske doline poteka vsako jesen spominska slovesnost za žrtve prve svetovne vojne. Letos je navzoče najprej pozdravil predsednik Društva Sever Angel Vidmar, pevke dramsko-pevske skupine Zarja, članice Društva upokojencev Ajdovščina, so občuteno zapele tri pesmi, glasbenik Boris Gregorič pa se je z igranjem na trobento poklonil spomenu na umrle. Slovesnosti so se udeležili tudi praporščaki ZZB, ZVVS in SEVER. Slavnostni govornik Franc Černigoj je prebral pričevanja o trpljenju vojakov in ujetnikov med prvo svetovno vojno v naših krajih, drugi sekretar Veleposlaništva Ruske federacije v Sloveniji Aleksander Davidov pa se je v govoru zahvalil vsem, ki niso pozabili na ruske žrtve, in hkrati izrazil željo, da se trpljenje in vojne ne bi več ponovili. V drugi svetovni vojni so se v bojih na Gori skupaj s partizani bojevali tudi pripadniki ruske

narodnosti, ki so delovali v različnih enotah IX. korpusa, predvsem pa v tako imenovanem Ruskem bataljonu, ki je bil sestavni del Bazoviške brigade. Spomenu nanje je bilo namenjeno nadaljevanje slovesnosti pri spomeniku na Majeriji v Gozdu in nato še na pokopališču ob grobnici na Otlci. Polaganje cvetja na grobnico, ubrano zapete pesmi pevki iz skupine Zarja, zvoki trobente in častni pozdrav praporščakov so v zgodnjejesenskem večeru izrazili spoštovanje do žrtev prve in druge svetovne vojne, ki so pokopane v kamnitem svetu med Colom in Otlco na Gori.

Besedilo in foto: Alenka N. Bizjak

Koprivnik:

Združnje borcev za vrednote NOB Kočevje, Odbor skupnosti borcev XVIII. divizije in Občina Kočevje so 22. septembra 2018 pripravili spominsko slovesnost v Koprivniku pri Kočevju. Slovesnost je bila namenjena počastitvi 74. obletnici bojev XVIII. divizije NOB pri obrambi Bele krajine, obletnici roške ofenzive ter 70. obletnici ustanovitve Zveze borcev.

Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB Slovenije, Predrag Bakovič, poslanec v Državnem zboru Slovenije, in Jože Oberstar, predsednik ZB Kočevje, so se poklonili pred spominskim obeležjem na nekdanji šoli v Koprivniku.

Novembra leta 1944 je na območju Koprivnika potekala bitka, v kateri so sodelovali Ljubljanska in Levstikova brigada ter jurišni bataljon XVIII. divizije, ki so uspešno zaustavili prodor nemških in domobranskih enot na osvobojena ozemlja v Beli krajini. Ta zmaga je bila izjemnega pomena, saj je onemogočila sovražniku prodor proti temu ozemlju, ki je ostalo osvobojeno, kar je med drugim omogočilo tudi prejemanje zavezniške pomoči.

Pred slovesnostjo je delegacija položila vence in prižgala sveče pri štirih spomenikih, kjer so potekali boji in so borci darovali svoje življenje.

Kljub napovedanemu slabemu vremenu se je slovesnosti tradicionalno udeležilo veliko ljudi, ki so počastili junaška dejanja borcev. Prisotne so s priložnostnimi besedami nagovorili dr. Marko Vrhunc, udeleženec bojev, dr. Vladimir Prebilič, župan občine Kočevje, in Jože Oberstar, predsednik ZB Kočevje. Slavnostni govornik je bil Aljaž Verhovnik, generalni sekretar ZZB Slovenije.

Sledil je bogat kulturni program, ki ga je vodila Irma Grbec. V njem so sodelovali učenci Osnovne šole zbora odposlancev, recitatorji in moški pevski zbor Svoboda iz Kočevja.

Besedilo in foto: Matija Jerbič

**SVOBODNA
B E S E D A**

www.svobodnabeseda.si

Prvi napad desnice (z Logarjem na čelu) je klavrno propadel

Gre za prvi napad desnice v državnem zboru (DZ) proti komaj ustanovljeni novi vladi RS pod vodstvom Marjana Šarca, seveda na zahtevo poslancev SDS-a, NSi-ja in SNS-a. Opozarjali so, da koalicijska pogodba prinaša predvsem nerazumne dodatne nove obdavčitve za gospodarstvo, zato je med podjetniki vzbudila val začudenja in ogorčenja, ter da je škodljiva in uničujoča. Predstavniki koalicije od vrha navzdol pa že štirinajst dni razlagajo podjetnikom, da ni tako, da je vse šele na papirju itd. O davkih je v eni izmed oddaj na TV Slovenija veliko povedal tudi znani ekonomist.

No, da se povrnem k predlagateljem sklica izredne seje DZ! Dobrih osem ur govoričenja predlagateljev zgoraj omenjenih strank je bilo strel v prazno, bi zapisali v tedniku Družina. Napol za za šalo, napol zares, oni pa tega že ne bi napisali za opozicijo. Sicer pa lahko že proti koncu leta pričakujemo tudi kakšno interpelacijo. Te se bodo vrstile kot po tekočem traku.

Posamezni opozicijski poslanci so si dali predvsem duška in popljuvali vse, kar je na levici. V imenu predlagateljev se je poslanka SDS Suzana Lep Šimenko po nalogu ljubljenskega vodje na vse mogoče načine trudila odigrati vlogo zaščitnice podjetnikov. Pridno so ji pomagali poslanec Marko Pogačnik, ki je v svojem »znanstvenem ekspezeju« in stilu pokvarjene gramofonske plošče skoraj stokrat omenil »mi v socialdemokratski stranki«, kot da ne vemo, kam sodi. Desničar Branko Grims – o njem je škoda izgubljati besed. Obsojam tiste, ki so ga volili. Poslanec Žan Mahnič je nehal poduhovljeno sklepati roke. Oklepa se pisala, kar daje videz učenosti. Da, samo daje. Vedno imam v mislih tudi poslanca Pojbiča ob njegovem nastopaštvu. Gromovnik, ki se zavzema za Slovenijo, za uboge in trpeče reveže, smilijo se mu otroci itd. O kako lepo za ušesa! Kaj pa v resnici? Poslanec Anže Logar je hotel biti nekoliko bolj duhovit in je na koncu svojega govora končal, da sicerne gre za majhnega človeka, ampak za malega človeka iz Murgel. Poslanec Logar, zaradi mene si lahko svoj akademski naslov pribijete na notranjo stran stranišnih vrat. V tistem trenutku ste si ga zapravili in razvrednotili, ko ste tako podlo in cinično končali svoj govor. Sodite tja kot vsi vaši kolegi, ki blatite po dolgem in počez vse, kar ni

v duhu vaše stranke. Saj tudi poslanci NSi-ja in SNS-a ne zaostajajo veliko za vami. Vsi po vrsti iz opozicije omenjate, da gremo po poti Venezuele, Severne Koreje, Kube itd. Da vas ni sram, za božjo voljo, s svojo plačo živite kot na Havajih! Dobesedno se norčujete iz vseh nas poštenih državljanov.

Zdaj pa vas dobesedno prosim in rotim še za »drugi napad«. Imate res radi Slovenijo, borite se za naš narod, smilijo se vam revni, ubogi in otroci? Dajte, lahko pomagata enim in drugim. Stranke opozicije nujno spet skličite še drugo izredno sejo DZ. Če vam je res mar za nas državljane, zahtevajte od odgovornih, da se prekliče sklep specializiranega državnega tožilstva, ki je umaknilo devet tožb po zakonu o odvzemu premoženja nezakonitega izvora in eno pritožbo. Ustavni sodniki so namreč letos razveljavili 57. člen zakona o odvzemu premoženja nezakonitega izvora (ZOPNI). Zaradi njih so morali to storiti.

Joj, kako sem jaz naiven! To pa seveda ne bo šlo. Šele zdaj sem ugotovil, za katere osebe gre. Tu pa naenkrat ne bo več nobenega začudenja, škodljivosti, ogorčenja, skrbi za Slovenijo. V tej igri in na tem seznamuni niti enega majhnega človeka, kaj šele malega iz Murgel. Kaj menite, poslanec Anže Logar? Je pa namig za koalicijo, da tudi oni enkrat zahtevajo in skličejo izredno sejo DZ, in kljub temu da itak ne bo nič, naj vsaj osem ur razlagajo pred kamerami in se zaskrbljeno sprašujejo, kam so šli milijoni, kje je nakraden denar, kam so šle dobre tovarne, kje je denar od prodaje orožja.

Srečko Križanec, Štore

Javni protest proti povezavi med Luko Koper in zvezo NATO

Članice in člani Centra FemA – zavoda za transformativne študije in delovanje in FemA – Feministične akcije skupaj s podpornicami in podporniki po medijskih informacijah o povezavi med Luko Koper in zvezo Nato in po temeljitem premisleku zahtevamo od odhajajoče slovenske vlade in vlade v ustanavljanju odgovornost in primerno ukrepanje v zvezi s to problematiko.

Vsaka pogodbeni in druga povezava med Luko Koper in zvezo Nato bo ogrozila okolje in prebivalstvo na spodaj nanizanih območjih.

Prometna varnost: avtocestna poveza-

va med Koprom in zaledjem Primorja ter v druge slovenske regije, zlasti do Ljubljane, je že v obstoječih okoliščinah močno ogrožena. Ne mine dan, da mediji ne bi poročali o nesreči ali zastoju na tem delu cestnih povezav. Tudi promet v nasprotni smeri je zaradi sedanjih poslov Luke Koper otežen in tvegan. Avtocestna signalizacija voznikom tovornjakov kar najpogosteje sporoča, da dovoz v pristanišče zaradi zasedenosti terminala ni mogoč. Prometne varnosti in obremenitve tovornega prometa ob sedanjem stanju cest nikakor ne gre slabšati.

Okoljska primernost: hrup iz pristanišča Koper je že zdaj v istrsko zaledje v določenih razmerah slišati do 15 kilometrov daleč. Izpuhi tovornega prometa so znatni, veduta Kopra pa izjemno poslabšana zaradi količine izpostavljenega tovora. Dodatna obremenitev bi močno poslabšala stanje.

Politična zanesljivost upravne oblasti: vlada v odhajanju je skupaj z odgovornim ministrom v odhajanju Karlom Erjavcem prekršila obljubo, da bosta v obdobju pred volitvami opravljala zgolj tekoče posle. Kot je značilno za sporne politične poteze, se je odločitev za obravnavano sodelovanje z zvezo Nato spočela nelegitimno ter brez širšega konsenza in obzirnosti glede dobrobiti prebivalcev in prebivalk Slovenije in njenega ozemlja. Obenem je bila objava o odločitvi in njenih posledicah zavajajoča, povsem v skladu z nezaupanja vrednim načinom uveljavljanja političnih odločitev: problematičen odnos politike do Luke Koper kot predlagane pogodbene partnerice, neupoštevanje širših okoliščin, zavajanje, da naj bi šlo zgolj za komercialni interes zveze Nato, hitra vprega Luke Koper v vojaške aktivnosti Nata, da bo prebivalstvo postavljeno pred dokončno dejstvo. Kot da to ni dovolj, se je navsezadnje pojavila še novica, da je zunanji minister v odhajanju govoril neresnico, saj je Nato potrdil, da želi v koprskem pristanišču svojo logistično točko. Nadaljnje izvajanje odločitve je bilo preloženo na naslednjo upravno-politično oblast, ki ima že tako opraviti z veliko nerazumnih in škodljivih ovir, še preden utegne izboljšati obče mnenje o vladajoči politiki, kar je njena pravica in legitimna možnost.

Mirnodobno bivanje v Kopru in njegovi okolici: z uresničenjem odločitve bo zveza Nato utrdila svojo prisotnost na severnem Jadranu, četudi že Natovo letalsko oporišče v Avianu slabša bivanjske razmere tudi na slovenski stra-

ni (hrup vojaških reaktivcev, delovanje protiraketnega ščita). Naivno je misliti, da tovrstna širitev in utrjevanje sodelovanja z Natom večata naše mirnodobne možnosti. Prav nasprotno, Slovenija bo/ bi tako postala ena pomembnejših tarč na območju srednje Evrope in samo zelo naivno, nezgodovinsko mišljenje verjame, da se razmerja moči na svetovnem militantnem poligonu ne morejo zelo hitro spremeniti.

Namesto širitve sodelovanja Slovenije v primeru povezave z Luko Koper zahtevamo in pričakujemo naslednje vladne ukrepe in drže:

Pomoč Luki Koper pri zagotavljanju dobrega gospodarjenja v skladu z družbeno in okoljsko odgovornostjo za izboljšanje vplivov na okolje in pospešeno urejevanje navezujoče se prometne infrastrukture na transparenten, etičen in za prebivalstvo dobrohoten način.

Zavezanost političark in politikov v sferi državne uprave k preseganju kratkovidnih in netransparentnih politik z uveljavljanjem humanih in trajnostnih rešitev. V prid uveljavljanja etične politike zahtevamo sankcije za odgovorne osebe iz sfere politike za nastalo stanje, zlasti za Karla Erjavca.

Oblikovanje medresorske skupine za izdelavo in udeležanje programa zaščite južne Primorske pred nepremišljenimi odločitvami in posegi in v okviru tega izdelava in uveljavljanje projekta cone miru, sožitja in varovanja okolja.

Center FemA in FemA, Feministična akcija, Ljubljana in Koper, 12. 9. 2018

Svobodna beseda na zatožni klopi

Na seji uredniškega odbora Svobodne besede (4. oktobra 2018) smo se navzoči seznanili tudi s pismom F. Pluta z Novega mesta, s katerim je utemeljil prekinitve naročniškega razmerja, hkrati pa je še vrnil dva izvoda. V dopisu je nekdanji naročnik Svobodne besede izrazil svoje nestrinjanje s »programsko zasnovo« revije, ki da je »zgrešena in ne ustvarja možnosti povečevanja zavednega in pomlajenega članstva«.

Ko sem prebrala vseh enajst točk obdolžitve, sem sklenila, da kot članica ne bom molče sprejela tega »daru« svobodnega izražanja misli. Po premisleku sem ugotovila, da avtorja očitno moti predvsem način, kako Svobodna beseda SB obravnava prejšnja in aktualna dogajanja doma in po svetu. Če bi avtor-

jeva obtožnica temeljila na zanesljivih podatkih vsebinske analize vsaj enega letnika Svobodne besede, bi pozorno in spoštljivo sprejela njegove obdolžujoče trditve. Ker pa je svoje ocene nanizal na neki zamišljeni vzorec po lastni meri (daleč od pravil argumentiranega kritiškega presojanja) in jih ukoreninil v bolj ali manj vidnem nepreverjenem gojišču polresnic in laži, jih odločno zavračam. Ne dovolim, da bo kdo kar po mili volji žalil mene in druge člane uredniškega odbora ter tako krepil pljuvalsko kulturo, ki je v zadnjih desetletjih že skoraj popolnoma kolonizirala prostor javnega sporazumevanja v Sloveniji.

Zato priporočam nekdanjemu naročniku, da svojo bralsko pozornost in aktivistično vnemo ustrezno času prilagodi in ju usmeri k tistim »subjektom«, ki so po meri zgodovinskega novoreka nezgrešena in neizmerno »demokratična«.

Dr. Maca Jogan

Programska zasnova revije

Vračam vam dva izvoda revije in jo s tem dejanjem tudi odpovedujem. Vzrok za mojo odločitev tiči v programski zasnovi revije, ki je po mojem mnenju zgrešena in ne ustvarja možnosti za povečevanje zavednega in pomlajenega članstva. Predvsem pa se ne strinjam:

1. Revija je v rokah ljudi, ki podpirajo spravaše, ki jih vodi Borut Pahor in s tem stranka SD pod poslušnim vodjem Židanom. Enako velja za veliko vodstev občinskih in krajevnih odborov.
2. Greste tako daleč, da pod krinko funkcij, ki jih opravljajo te osebe, predstavljate na naslovni strani, jim namenjate prostor za kolumne (Križanič), jih vabite na komemoracije in proslave.
3. Objavljate stereotipne govore aktivnih in povabljenih govorcev, ki so srečni, da ne utonejo v pozabo.
4. Premalo je vzgojnega in zgodovinskega pisanja.
5. Tako rekoč ni nič o viziji razvoja ZB v smeri protifašistične in protikapitalistične prihodnosti.
6. Obrambe zgodovinskih dejstev resnice NOB, nekdanje države in jugoslovanškega partizanskega gibanja ni.
7. Vrhovni komandant NOV maršal Tito tako rekoč ne obstaja, enako ne ZB drugih nekdanjih republik.
8. O resnici, tako kritični in dejanski, o SFRJ ni niti govora.
9. O uničevanju, spreminjanju zgodovine NOB se ne komentira.
10. Revija ves čas poudarja društveni

ustroj ZB in jo izključuje iz političnega življenja. 11. Mladega rodu ne seznanja z zločini okupatorjev, izdajalcev in bele garde. Cerkevne svinjarije ne najdejo prostora v reviji. Še bi lahko našteval, pa saj se vse to ve. Ve se tudi, zakaj umira ZB za vrednote NOB, in prav je tako. Naj se rodi nova ZB, ki bo vstopila v boj za resnico, za ljudi in njihov pošten položaj v novi sistemski družbi, tudi včasni EU.

Ostajam sicer član Občinske organizacije ZB za vrednote NOB, ker izhajam iz dveh partizanskih družin, bom pa z veseljem prestopil v novo, pravo ZB, če se bo ustanovila.

Smrt fašizmu, svoboda narodu za novo Slovenijo!

Franc Plut, Novo mesto

Pismo iz urada predsednika Republike Slovenije

Spoštovani, glede na številna novinarska vprašanja in pisma v zvezi z zaznamovanjem obletnice ustanovitve TO (10. oktobra) Vam posredujemo odgovor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja.

Pred meseci me je Zveza veteranov vojne za Slovenije zaprosila za častno pokroviteljstvo 50. obletnice ustanovitve Teritorialne obrambe. Hkrati me je prosila, da sem na proslavi osrednji govornik.

Za odgovor sem si vzel par mesecev časa in v tem obdobju opravil nekaj posvetovanj o tem, ali je prav ali narobe, da praznujemo samo ustanovitev Teritorialne obrambe. Ni sporno, da je Teritorialna obramba z vsemi spremembami, ki jih je bila deležna v času po osamosvojitvi, vojaško zavarovala razglasitev samostojne slovenske države. Sporno pa bi utegnili biti, ali je prav, da se praznuje tudi njena ustanovitev leta 1968, ki ni imela opravka z vrednotami in cilji slovenske osamosvojitve. Ugotovil sem, da se mnogi pripadniki Teritorialne obrambe v času osamosvojitve čudijo vprašanju, zakaj ne bi praznovali tudi njene ustanovitve, še zlasti ker smo jo praznovali tudi po demokratičnih volitvah, in bi mojo zavrnitev sodelovanja šteli kot nečastno.

Na koncu sem se odločil, da sprejem povabilo za častno govorništvo in tam odkrito povem, da utegne to praznovanje dodatno razdeliti javnost glede nekaterih pomembnih zadev, ki so povezane z nastajanjem Slovenske vojske.

Upoštevati je namreč treba, da so bile v letih 1990 in 1991, še pred začetkom osamosvojitvene vojne, izvedene pomembne spremembe v Teritorialne obrambi. Toda res je, da te spremembe sploh ne bile mogoče, če v osnovi Teritorialne obrambe sploh ne bi bilo.

Poleg tega sem se za osrednje govorništvu odločil zato, ker želim kljub svojim drugačnim prizadevanjem opozoriti, da se pogloblja razkol v razlagi osamosvojitve in tudi nastanka Slovenske vojske, razkol, ki presega ožje razsežnosti zgodovinske stroke in postaja globoko politične narave. To svojo vznemirjenost sem večkrat omenil, nazadnje javno na sprejemu, ki sem ga priredil ob 30. obletnici praznovanja ustanovitve Odbora za varstvo človekovih pravic. Zavedam se – na to sem opozoril tudi prireditelja – da bo to praznovanje naletelo na različne odmeve. Vseeno se mi je zdelo bolje, da v tem primeru o tem sam tudi spregovorim v slavnostnem govoru.

Prav tako sem Zvezo vojnih veteranov za Slovenijo prosil, naj premisli glede simbolov, ki jih utegnejo uporabiti za obeležitev te obletnice. Zame ni dvoma, da sodijo tja edinole simboli slovenske države.

Glede sodelovanja Slovenske vojske se ne opredelujem, to je odločitev pristojnih v Slovenski vojski. Res pa je, da sem se o delikatnosti te proslave posvetoval z načelnikom Gederjem in ga prosil za njegovo osebno mnenje, ki pa sem ga dolžan ohraniti zase.

Vsaj glede vprašanja rojstnega dne Slovenske vojske ne bi smelo biti razhajanj, saj je 15. maj kot dan Slovenske vojske s svojim sklepom sprejela Vlada RS 25. maja 1995. Iz sklepa izhaja, da je to datum, ko je začela nastajati Slovenska vojska kot klasična vojaška organizacija, saj je bila 15. in 16. maja 1991 na prvo služenje rednega vojaškega roka napotena prva generacija slovenskih nabornikov v 510. in 710. učni center. Ne glede na to sem si pred leti neskončno prizadeval, da bi enotno obeležili 17. december 1990 kot prvi postroj Teritorialne obrambe, kjer je, kot je dejal takratni predsednik vlade Peterle, »prvič zadišalo po slovenski vojski«. No, kljub mojim prizadevanjem so nekatere veteranske organizacije to obeležitev bojkotirale.

Kot predsednik Republike Slovenije in vrhovni poveljnik obrambnih sil se bom trudil, da bo slovenska osamosvojitve (po)ostala vrednostno središče slovenske nacije. To velja tudi za takrat nastajajočo Slovensko vojsko, ki smo jo pred

spremembami v letu 1990 in 1991 in po njih imenovali Teritorialna obramba.

S spoštovanjem,
Borut Pahor

Skrunjenje partizanskih spomenikov

Kako dolgo še? Tako rekoč v vsaki številki revije Svobodna beseda, ki jo izdaja ZZB za vrednote NOB, redno beremo, kako pokvarjenci skrunijo partizanske grobove in spomenike. Skrunjenje grobov in spominskih obeležij ne glede na to, komu pripadajo, je najbolj podlo in umazano dejanje. Poleg laži, ki jih nenehno predvajajo na Nova24 TV o NOB in partizanstvu, si naši borci takšne priletnosti nikoli niso zaslužili. Kdo in zakaj ter po čigavem naročilu počenja to barbarsko dejanje, težko sodim. Verjetno potomci partizanov nismo med njimi. Med te hudodelce ne sodimo tudi osovraženi Grimsovi levičarji in pošteni domoljubi.

Najbolj žalostna pri vsem tem kriminalnem dejanju je neodzivnost tistih, ki bi v državi morali poskrbeti, da takšna podla dejanja preprečijo in obsodijo. Žal tega v tej državi ne bomo dočakali. Agresivnost in zloba posameznikov in skupin do vrednot NOB in rdeče zvezde, ki je bila simbol upora, se stopnjujeta iz dneva v dan. Laži in potvarjanja zgodovine spreobrnjenec se širijo kot kuga.

Iz nekdanjih gorečih članov Zveze komunistov, ki se imajo tudi za največje in edine zveličavne osamosvojitelje Slovenije iz leta 1991, tli neizmerno sovraštvo do vsega, kar je povezano s partizanskim bojem, in celo do nas, ki smo kot nekdanji pripadniki teritorialne obrambe včlanjeni v Zvezo veteranov vojne za Slovenijo. Nekateri naši najvišji politiki so se v posameznih slavnostnih govorih začeli izogibati besedama teritorialna obramba. Naj vas bo sram! Brez nas teritorialcev in veteranov policije, ki so združeni v organizacijo SEVER, nam ne bi mogli nakladati že 27 let svojih boleznih zgodb o drugi Švici, zdaj celo o »prvi« Sloveniji. Tudi vi nosite velik del odgovornosti za to potvarjanje zgodovinskih dejstev s svojo hinavsko držo in se hodite klanjat kolaborantom druge svetovne vojne. Vse to je med drugim tudi povod za skrunitve spominskih obeležij, za blatenje simbola upora rdeče zvezde, za poniževanje

praporščakov ZZB in v zadnjem času za blatenje našega predsednika veteranov vojne za Slovenijo, generala Ladislava Lipiča. Vas, politiki, ni toliko v hlačah, da bi se postavili na stran resnice in se odločno postavili v bran krivično napadenih. Krivice namreč bolijo, predvsem, če so izrečene iz ust ljudi, ki jim je poštenost tuja.

Podpisal se bom kot predsednik veteranske organizacije in s svojim podpisom vedno stojim za napisano besedo. To pišem zato, ker sem kot zagovornik NOB deležen anonimk z grozečo in do skrajnosti nizkotno vsebino. Pisci anonimk in skrunitelji partizanskih obeležij zagotovo izhajajo iz istega sračjega gnezda. Enkrat izdajalec, za vedno izdajalec in pokvarjenec največjih razsežnosti.

Srečko Križanec

predsednik veteranov občine Štore

VABILA

Po poteh AVNOJ-a 2018

Odbor AVNOJ Slovenija že 12. leto zapored organizira tridnevno spominsko ekskurzijo Po poteh AVNOJ-a, ki bo od 23 do 25. novembra v počastitev 75. obletnico II. zasedanja AVNOJ-a.

Odhod bo iz Postojne, v petek, 23. novembra ob 4. uri zjutraj. Pot nas bo vodila v Kranj, nato v Ljubljano in Novo mesto, kjer se nam bodo pridružili udeleženci potovanja. Ustavili se bomo v spominskem parku Jasenovac, kjer bomo položili venec vsem žrtvam tega taborišča, nato pa nadaljevali do nacionalnega parka Kozara, kjer bomo obiskali spomenik žrtvam Kozare in do Bihaća. V soboto 24. novembra se bomo udeležili polaganja vencev in slovesne akademije ob 75. obletnici drugega zasedanja Avnoja v Jajcu, zvečer pa imeli v Bihaću srečanje s predstavniki tamkajšnje borčevske organizacije.

V nedeljo, 25. novembra bo v Bihaću tradicionalni pohod do partizanskega obeležja Borići. Med potjo do Cazina se bomo ustavili v Ostrožcu, kjer je v zimi 1942/43 bival maršal Tito z Vrhovnim štabom, zatem pa v bližini Cazina odkrili obnovljen spomenik 147 civilnim žrtvam ustaškega nasilja leta 1941. Spomenik so pomagale obnoviti nekatere slovenske borčevske organizacije in posamezniki.

**Za informacije in prijave pokličite na:
AVNOJ Slovenija – Franko, 041-551-153
OZZB Kranj – Dora, 041-943-649**

Tone Dežman

Letos spomladi smo se na starem radovljiškem pokopališču z vsemi izkazanimi častni poslovili od domačina partizana Toneta Dežmana.

Vojni časi in njih težke preizkušnje največkrat najgloblje zarežejo v spomin posameznika. Nasilje nemškega okupatorja je v vsej krutosti doživela tudi Tonetova družina. Nekdanja Dežmanova domačija stoji pod Radovljico, na Lancovem, pri mostu čez Savo. Dežmanovi so pred vojno solidno živeli. Oče je bil priznan tesarski mojster, imeli pa so tudi kmetijo. V času vojne so po svojih najboljših močeh pomagali partizanom. Pri njih so partizani tudi oddajali in prejeli pošto. Ker je bil most zastražen, je bilo življenje družine zelo stresno. Bili pa so izdani.

Oktober leta 1943 se mati z obiska pri svoji noseči sestri ni več vrnila živa. Ona, teta, tetin mož in še en vaščan, ki so tudi sodelovali s partizani, so to plačali s svojim življenjem. Marca leta 1944 so Nemci vso Dežmanovo družino – priletnega očeta, vse tri hčere, sina in vnuka – skupaj z družino iz sosesčine odpeljali s tovornjakom v zbirno taborišče v Gorici, od tam pa čez nekaj tednov skupaj z drugimi družinami z vlakom v Burghausen

na južnem Bavarskem. Dve sestrata in Tonetu je s pomočjo prav tako izseljenega soseda uspelo že čez nekaj dni pobegniti in se z vlakom pripeljati do Jesenic, potem pa se peš vrniti na Lancovo in se takoj pridružiti partizanom na Jelovici. Tone je prišel v

partizane prav na svoj 16. rojstni dan. Postal je terenski kurir Gorenjskega partizanskega odreda. Poti so ga vodile na razne konce, tudi na Primorsko. Sodeloval je še pri različnih akcijah in na srečo preživel. In srečno sta jo s tovarišem odnesla, ko sta se zibala na brvi in oba pristala v Savi.

Po koncu vojne so se vsi člani družine z različnih koncev srečno vrnili v domačo hišo. Tone je začel kmetovati, pozneje pa se je zaposlil v tovarni na Jesenicah. Bil je bil aktiven član Zveze borcev, tudi predsednik aktiva ZB v jeseniški železarni.

In kot je povedala hči ob zadnjem slovesu: bil je dober oče, ded, praded, brat in stric. Natančen, načelen in strog. Imel je rad svoje najbližje in imel je veliko prijateljev. Zadnja leta je preživljal v Domu dr. Franceta Berglja.

Neva Ažman

(po pripovedi sestre Anice Ločniškar in hčere Nede Knific)

Emil Škrl - Bolte

Trd bodi, neizprosen, mož jeklen, kadar braniti je časti in pravde narodu in jeziku svojemu (citat iz Tugomera Frana Levstika). To Levstikovo naročilo najbolj nazorno izpričuje značaj pokojnega tovariša Emila. Od njega smo se v krogu njegove družine, sokrajanov in sotovarišev poslednjič poslovili 30. avgusta na domačem pokopališču v Vremah.

Rojen leta 1929, to je čas hudega fašističnega zaslužnjevanja primorskega življa, je že kot mlad fant okusil vsa ponižanja in krivice tega krutega režima. Zato je komaj petnajstletni fant – sprejel odločitev in se pridružil brkinskim partizanom. Zaupana so mu bila zahtevna in nevarna op-

ravila obveščevalca in kurirja. S ponosom je govoril o tem času partizanstva, še s posebnim ponosom, da je tudi sam dal svoj prispevek k vnovični priključitvi Primorske matični domovini. Po končani vojni je bil vse do upokojitve delavec ministrstva za notranje zadeve. Upokojitev ga je znova pripeljala v njegov Vremski Britof, kjer se je predano vključil v delo lokalne skupnosti. Krona Emilovega družbenega delovanja je bilo več kot dvajsetletno vodenje občinskega ZB

za vrednote NOB Sežana. V tem času je bil vseskozi tudi član Glavnega odbora ZZB za vrednote NOB Slovenije.

Bil je predsednik z dušo in srcem. Še posebno je njegova neomajna drža prišla do izraza v prvih letih osamosvojitve, ko so skrajno desne sile začele pravi pogrom na NOB, kar se žal še vedno nadaljuje. Ni se predal, še več, za dan OF 27. aprila leta 1992, ko je bila evforičnost gonje na vrhuncu, je Sežana gostila Partizanski pevski zbor iz Ljubljane in s tem je Emil pokazal, kako častno je braniti pravični boj za narodov obstoj.

Za požrtvovalno delo je tovariš Emil prejel zlato plaketo ZZB za vrednote NOB Slovenije. Po uspešno končanem dolgoletnem predsedovanju mu je članstvo dodelilo naziv častnega predsednika ZB za vrednote NOB Sežana.

Svoje bogato in nadvse pestro življenje je tovariš Emil izpovedal v knjigi, ki je v samozaložbi izšla pred časom in nosi naslov »Pot mojega življenja«.

Karlo Mahnič

Milica Verk

Milica Verk se je rodila 31. avgusta 1929 kot tretji otrok zakoncema Drevenšek na Rodnem Vrhu v Halozah. Kot vsi otroci v tistem času je s šestimi leti začela obiskovati obvezni pouk. Šola še danes stoji le nekaj metrov pod domačijo Drevenškovih. Do konca osnovne šole ji je veliko pozornosti posvečala učiteljica Rika, Ljubljankanka, ki je poučevala v tem kraju. Med počitnicami jo je velikokrat vzela s seboj v Ljubljano in jo navdušila za učiteljski poklic. Milica je s 14 leti končala obvezno šolanje, Rika se je vrnila v Ljubljano, v Haloze pa je kot v vse okoliške kraje privel veter vojne vihre. Leta 1942, ko so edinega Drevenškovega sina Albina, Miličinega brata, že odpeljali Nemci, je pomagala na domačiji ter čas preživljala z živino na paši.

Dežela je postajala vse bolj nemška. Obstajala je resna namera, da bo Milica morala za devet mesecev v Nemčijo.

Mama jo je s pomočjo poznanstev obvarovala te poti, a so jo mesec ali dva zatem vseeno odpeljali v nemški prevzgojni zavod pri Sveti Trojici. Ko se je vrnila domov, so na Rodnem Vrhu, v Žetalah in Kočicah že delovale partizanske postojanke. Pri Drevenškovih je bila močna in pomembna postojanka. Pri njih se je zbirala hrana za partizane, k njim so dostavljali pisarniški material in zdravila. Milica in njena sestra Monika sta večkrat hodili v Podlehnik ali druge

okoliške kraje in zbirali hrano. V času ustanavljanja OF pa je Milica prevzela še eno pomembno nalogo: skrbela je za pionirsko mladino, organizirano v partizansko šolo. Ker ni dobila jasnih navodil, je za nasvet prosila učiteljico Klotildo Kovač. Ta ji je svetovala, naj otroke uči pisati in brati slovenski jezik, glede drugega pa da se bo zagotovo sama znašla. Tako je storila. Konec osvobodilnega boja se je pri njej doma ali v napol porušeni šoli na Rodnem Vrhu v Halozah neprekinjeno, razen v času nemških hajk, zbiralo tudi do 60 otrok različnih starosti. Poleg branja in pisanja so peli tudi slovenske pesmi. Posebno odgovornost je Milica čutila do pisane besede. Pred nemškimi požigalci je iz šolske knjižnice rešila številne knjige. Skrila jih je v domačem skednju.

Ves čas dela z otroki je sodelovala s kurirji in obveščevalci, ki so delovali na poti med Gorišnico, Vidmom, Podlehnikom čez Rodni Vrh v Doleno, Kočice in Žetale. Silva, kot so jo imenovali ilegalno, je bila odgovorna za kurirske in oskrbovalne naloge. Vključena je bila v vse pomembne akcije, ki so se izvajale na ožjem in širšem območju srednjih Haloz, Dravskega polja in v smeri Kozjanskega, ki so jih izvajale enote kozjanskega odreda (specialni bataljon, specialna četa, KO in politične ter vojaške organizacije). Opravljala je tudi obveznosti za VDV in kurirsko postajo.

Njeno delovanje v času narodnoosvobodilnega boja je bilo ključno za vse, kar se je dogajalo v letih takoj po vojni pa tudi pozneje. Le nekaj mesecev po tistem, ko se je življenje v deželi začelo stabilizirati, jo je ptujski zavod za šolstvo povabil k poučevanju. Želela se je izobraževati, a ker so imeli doma posestvo, ni bila upravičena do šolnine. Najprej je morala delati. Začela je v ptujskem vrtcu kot varuhinja najmlajših otrok in nato ob delu končala učiteljske.

Milica Verk ni le mnogo prispevala k narodnoosvobodilnemu boju na našem območju, s konkretnimi dejanji, lastnimi napori in znanjem si je prizadevala tudi za ohranitev slovenstva. S svojimi osebnostnimi značilnostmi je ljudem v svoji okolici v ključnih trenutkih, ko so bili zaradi odročnosti že tako prikrajšani, vlivala občutek, da še ni vse izgubljeno in da se je vredno bojevati za svoj obstanek. Kljub težkim časom in zahtevnim nalogam je ves vojni čas zmogla veliko topline in energije za delo z mladino. Te izkušnje pa je v korist otrok, za izobraženost Haložanov in za ohranjanje spomina na partizanske boje in ljubezen do domovine uporabila na svoji poklicni učiteljski poti in tudi vsa povojna leta do zadnjega diha. Haložani so ji hvaležni, Območno združenje borcev za vrednote NOB Ptuj pa jo je leta 2016 imenovalo za častno članico ptujske borčevske organizacije.

Stanko Lepej

Rudi Bregar

Tiho in skromno je odšel naš dragi Rudi Bregar. Kot mlad kurirček je bil takoj po koncu vojne na delovni akciji Brčko-Banovići, kjer je ostal tri mesece. Pozneje se je udeleževal še številnih drugih delovnih brigad, med drugim tudi na Ko-

roškem. Rudi je bil iniciator za ureditev spomenika kurirčkom na Toškem čelu. Tako je ta delovna akcija postala stalni del programa našega kluba. Prav tako je bil organizator delovne akcije v Gramozni jami. Rudi ima tudi pomembne zasluge za pripravo in izid knjige »V

korak s časom«, ki obravnava brigadirstvo in njegove vrednote. V znamenje hvaležnosti mu je Klub brigadirjev MDB Ljubljana v juniju letos podelil priznanje za njegovo delo in ohranjanje vrednot brigadirstva.

Marija Stanič

Stanislav Rakar - Stanko

Bilo je 10. decembra 2017, ko smo bili na obisku pri našem članu Stanku Rakarju. Praznoval je svoj devetdeseti rojstni dan. Zgovoren, prijeten pripovedovalec, čistega spomina in vesel našega obiska. Beseda je stekla o zdravju, vsakdanjem življenju, a največ časa smo namenili spominom na čas vojne in preživetih vojnih grozot.

Stanko je spomine na svoje življenje skrbno zapisal, to bo bogata popotnica rodovom, ki jih je zapustil. Od njega smo se poslovili 12. julija letos na pokopališču v Dekanih. V svojih spominih je med drugim zapisal: »Rodil sem se 10. decembra 1927 v Movražu. Siromašna družina je štela osem otrok. Čeprav v revščini, so bila to moja brezskrbna otroška

leta, polna iger na paši živine in veliko druženja z vrstniki.«

Ta otroška brezskrbnost se je kaj hitro končala. Druga svetovna vojna je Stanku obrnila življenje. Sam je zapisal: »V juniju 1944 so vaški terenci dobili nalogo zbiranja novih fantov za odhod v partizane in mednje sem bil izbran

tudi sam. Visok sem bil približno 150 cm, drobne postave, otroškega videza in star dobrih 16 let. Na zbornem mestu v Truške me je kot otroka spremljala mama v prepričanju, da me takega otroka partizani ne bodo vzeli s seboj. A posebna komisija je soglasno ugotovila, da sem sposoben postati borec – partizan. S solzami v očeh sem zapustil jokajočo mamo in se pridružil skupini izbranih borcev.«

Tri dolge mučne tedne je Stanko pešalil s skupino novih tovarišev. Prehodili so pot mimo Kubeda, proti Zazidu in nato proti Slavniku, od tam pa naprej čez Notranjsko in potem na Dolenjsko v Črnomelj v Beli krajini, kje je bil dodeljen v 15. brigado 15. divizije 7. korpusa.

Prišla je pomlad leta 1945. Boji so počasi pojenjavali, čutiti je bilo, da se bliža konec vojne, sovražniki vseh barv so se čez Slovenijo začeli umikati proti severu. Natančno se spominja 8. maja 1945, ko je zadnji topovski strel sovražnika v Ljubljani oznanil predajo mesta. Zapisal je: »Pred tem zgodovinskim dogodkom je večja skupina domobrancev, preoblečenih v partizane, krenila iz mesta in napadla našo sosednjo četo. Bilo je veliko ranjenih in mrtvih partizanov le nekaj ur pred uradnim koncem druge svetovne vojne.« Stankova brigade je v mesto vkorakala v jutranjih urah. Prihod je bil veličasten, Ljubljancani so jih pričakali z velikim navdušenjem. Iz Ljubljane je pot peš nadaljevala do Kamnika, kjer je Stanko tudi sodeloval pri osvobajanju mesta. Partizansko obleko je slekel šele 15. oktobra 1945, ko se je vrnil domov.

Po vrnitvi domov je moral v boj za kos kruha. Delo je našel v sedanji Pivki v podjetju Javor. Ustvaril si je družino, vendar ga je življenje spet pripeljalo v rodni Movraž. Iskal je novo zaposlitev in delo dobil v podjetju Stavbenik v Kopru, kjer je opravljal delo tesarja vse do svoje upokojitve. Vseskozi je bil član KO ZB za vrednote NOB Dekani in član DU Dekani.

Magda Fonda

Koledar 2019

Koledar maršala Tita za leto 2019, barvni 6-listni, je na prodaj našim članom po ceni 5 evrov plus poština oziroma po dogovoru. Naročila sprejema Mojmir Lipovšek, 041-769 200.

Opravičilo

V 35. številki Svobodne besede smo na 36. strani objavili zapis v spomin Stanislavu Rakarju - Cenetu, pomotoma pa objavili sliko Staneta Simeonova. Zato v današnji številki ponovno objavljamo zapis Magde Fonda. Vsem prizadetim se za napako iskreno opravičujemo.

Na strani 27 v 35. številki Svobodne besede pa je pri pesmi Sporočilo v letu 1944 pomotoma izpadlo ime avtorice dr. Mace Jogan. Tudi njej se za napako opravičujemo.

Janez Alič, Svobodna beseda

Zlatih 50 TO Slovenije

*Zlatih petdeset je minilo,
ko priznanje se Slovincem je izvršilo,
kar bilo je po pravičnosti uresničljivo
in po občutljivem ozemlju združljivo.*

*Le slovenskih partizanov zmaga,
izgon sovraga prek domačega praga,
Teritorialni obrambi bil povod je za delo,
ki tedaj se je v časti začelo.*

*A danes nekateri krojači,
vseh hlapcev laži pomagači,
lastijo si s krvjo priborjeno ozemlje,
v njih mlinih plesniva pšenica se melje.*

*TO, slovenskih polj zlata Danica,
ki v jutro pozdravi jo orel s Triglava,
nje pogum in bojna postava,
bila je pot za Slovenijo prava.*

*In nje jubilej v časti vsej,
neiztrohnjeno slovensko srce bije ,
kjer sonce nad goricami sije
od Triglava do morja, ljubezen naj klije!*

*Hrepenéce srce naših prednikov davnih,
pogum njih bojevnikov slavnih,
iz tisočletnega duha se čez Slovenijo vije,
iz tisočletnih sanj svoboda nam sije.*

*Le bojujte se slovenski veterani,
da naše ozemlje ne pograbiyo zopet tirani,
naj nagej slovenski srce Vam krasi,
slovenska beseda Vam vlije moči!*

*Enkrat bo svet pravica objela,
vse narode bo zvezda Danica objela,
v zarjo svobode bo vzplamtela.*

*Tedaj bo človek človeku brat,
mir in ljubezen vrednoti edini,
na gostiji Narave vsi bomo svat,
na planetu edinem-hčere in sini.*

(Ob petdesetletnici Teritorialne obrambe in oboroženih sil Slovenije, napisala Ana Horvat, Orehek pri Postojni, septembra 2018)

Dušan Jelinčič

alpinist, novinar, *na slovesnosti ob 71. obletnici priključitve Primorske k matični domovini v Komnu 15. septembra 2018:*

»Prelepa je primorska zemlja – naše doline, ki so čisto posebne in imajo duh po svežini in mladosti, naš Kras, ki diši po kamnu in divjem brstenju, naše kristalno čiste reke – naj s

pesnikom opevamo lepoto Soče? In prelepe so naše mogočne gore, morda zato, ker jih je oškropila naša srčna kri, tista, ki je bila prelita v Doberdobo in na soški fronti.

Tako lepa je naša dežela, da so me pred časom na italijanski vsedrjavni televizijski mreži RAI zaprosili, naj pripravim vrsto prispevkov o njej. In veste, kaj so gledalci od Lombardije do Sicilije videli? Najprej Pot miru, tragično vojno traso, ki zdaj v skupni bolečini spomina združuje dve državi, potem Tolminska korita in še cerkvico na Javorci, pa Drežnico s Krnom, jamo Vilenico, vasico Rut nad Baško grapo. In prav ta grapa je bila ena od zibelk partizanskega boja, pa tudi prvega organiziranega protifašističnega upora v Evropi, tajne organizacije TIGR, katerega eden od ustanoviteljev je bil primorski rojak s Tolminskega Zorko Jelinčič.

Jaz sem njegov sin. Moj oče je bil leta 1945 poslan kot partizanski poverjenik za kulturo – danes bi rekli minister – v Trst, da bi tam organiziral slovensko narodno osveto, kot so tedaj temu pravili. Niti za trenutek ni okleval, saj je vedel, kaj je njegova dolžnost, pa čeprav se je pravkar vrnil iz dolgoletnega zapora. Po ustanovitvi TIGR-a na Nanosu je bil namreč kot voditelj organizacije aretiran ob bazoviških streljih leta 1930. Prestal je devet let ječe, od njih tri stroge samice in tri leta konfinacije, potem pa je že bolan poiskal pot v partizane. A ostal je živ, kljub ricinusovemu olju, ki ga je bil primoran piti.

Takoj se je lotil dela v Trstu, mestu, na katero je bil Ivan Cankar zelo navezan. Tam je imel Cankar svoje zadnje predavanje – Očiščenje in pomlajenje, na katerem je izrekel znameniti stavek: »Ljubljana je srce Slovenije, Trst pa so njena pljuča.« In kot nas je spomnil Matjaž Kmecl, je s Trstom mislil na vso Primorsko. Ni bilo lahko orati ledine v mestu v zalivu po fašističnem razdejanju, a sam lahko kot tržaški Slovenec ponosno zatrdim: Uspelo mu je – mi smo še vedno tu!«

Matjaž Kmecl

akademik in podpredsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije, *na slovesnosti v spomin na partizana Jožeta Gregorčiča - Gorenjca v Radovljici 7. septembra 2018:*

»Naj najprej rečem, kar bi rekel na koncu: slava in naša globoka hvaležnost velikemu partizanskemu borcu Jožetu Gregorčiču - Gorenjcu! Slava tudi njegovemu tovarišu v boju,

idealih in usodi Stanetu Žagarju in vsem drugim partizanskim domoljubom! Če bi ne bilo takih ljudi pri nas, bi nas že zdavnaj odnesel plaz zgodovine, kot je zapisal v verzih Kajuh. Dolžni smo jim tudi svojo današnjo samostojnost, naj se hvali in krasi z njo kdorkoli in kakorkoli hoče! To vemo, o tem je trdno prepričanih vseh 40.000 naših članov, ob njih pa prav tako velikanska večina slovenskega naroda. Kajti ta narod se je ob okupaciji leta 1941 spontano in vsepovsod uprl za svojo svobodo; vodili so ga ljudje, kakršen je bil prav Jože Gregorčič - Gorenjc. Mi zdaj s ponosom slavimo njihov uporni duh.

Toliko bolj nenavadno je, da nas zato zdaj kakšen spreobrnjenec razglasi za »zvezo norcev« in kdo drug, da ustanovljamo in podpiramo nekakšen ku-klux-klan, oborožen s sekirami, koli in kalašnikovimi, s črnimi žakeljčki čez glavo. Ne bom rekel, da se mi ne zdi butasto; se mi zdi. Da pa so s tem borci za demokracijo in slovensko enotnost, pa najbrž ne verjame živ krst, niti sami ne – samo njihovi politpropagandisti; pa še ti samo, preden se zbudijo. – Ampak že stari Latinci so vedeli, da ostaneš sam umazan, če se z umazancem pretepaš. Da so umazani, pa jasno priča preprosto dejstvo, da ostaja skoraj vsa njihova črkar-ska histerija brezimna, nepodpisana; bolj ko je nesramna, bolj anonimna je. Komandant štajerske 'varde' je redek ali skoraj izjemen med njimi, da pokaže svoj obraz – pač zaradi samoreklame – vsi drugi se skrivajo pod podalpskimi nikabi. Pisci pamfletov tudi. Ker so pač strahopetci in spreobrnjeneci. V naših krajih je že dolgo znano, da so bili vindišarji hujši od folksdojčerjev – naj vpraša Korošce, kdor ne verjame! Ali po bolj znanih besedah nekdanjega črnogorskega vladike Njegoša: Poturica je gori od Turčina. – Torej se vsem količkaj dostojnim ljudem zdi pod častjo, da bi se preteпали z njimi.«

Aljaž Verhovnik

generalni sekretar ZB NOB Slovenije, *na slovesnosti ob 74. obletnici zmagovitih bojev 18. divizije pri obrambi Bele krajine v Koprivniku 22. septembra 2018:*

»Koprivnik je tako kot mnogi kraji po Sloveniji prizorišče, ki nas spominja na težke čase za slovenski narod. Na obdobje, ko se je moral Slovenec upreti

krempeljem fašizma in nacizma, ki sta prišla v naše kraje z namenom, da uničita korenine slovenstva. To so bili časi, ko je slovenska beseda pomenila obsodbo na smrt, ko so bili narodi, kot je naš, razčlovečeni in ko je smrt morda predstavljala odrešenje pred zverinskim mučenjem.

xxx

Leta 1941 so sile osi napadle Kraljevino Jugoslavijo. Država je hitro kapitulirala, okupatorji pa so si zasedeno ozemlje razdelili na cone. Cone so prinesle tudi ukrepe potujčevanja Slovencev, poboje zavednih ljudi, mučenja, nasilje. Odgovor na to se je zgodil 27. aprila 1941, ko je bila v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Organizacija naprednih sil se je kot pluralistična uprla eni najmočnejših velesil tedanjega sveta. Ni delovala zgolj kot vojska, ampak kot sistem države v državi. Njeno osnovno vodilo so bile temeljne točke OF – z osrednjim namenom osvoboditi slovenski narod izpod krempeljev okupatorjev. Žal temu niso sledile vse družbene skupine Slovencev. Zlasti duhovščina je na območju Ljubljanske pokrajine odkrito sodelovala z okupatorji, in to z namenom prilastitve oblasti na tem ozemlju pod protektoratom sprva fašizma, pozneje pa nacizma. Domobranske kvizlinške enote so delovale v sestavi nemških SS-enot, torej so bile del okupacijske vojske.

xxx

Kruta usoda je hotela, da je v teh bojih s sovražnikom padel tudi komandant Levstikove brigade Jože Mirtič - Zidar. Umrl je v strašnih mukah in po mučenju domobrancev. Leta 1953 je bil razglašen za narodnega heroja.

Skupna operacija Nemcev, domobrancev in ustašev je bila načrtovana pod geslom »Snežni metež«. Namen je bil z območja Nova mesta, Kočevja in Bele krajine pritegniti pozornost partizanov, nato pa to pozornost izkoristiti za uničenje Glavnega štaba Osvobodilne fronte na osvobojenem ozemlju.«

Dr. Branko Marušič

zgodovinar, na spominski slovesnosti ob 75. obletnici požiga vasi pod Nanosom v Gorenjah 29. septembra 2018:

»Rade volje in brez zadržkov sem sprejel povabilo tovariša predsednika Jerka Čehovina, da se udeležim današnjega slavlja v Gorenjah, da se prav na dan petinsedemdesete obletnice

skupaj spomnimo požiga te in drugih vasi pivškega rajona Podgora ter da se spomnimo na okupatorjevo nasilje na postojnsko-pivški strani Nanosa. Ti zločini konec septembra in prav na začetku oktobra leta 1943 so bili odgovor na ljudsko vstajo na Primorskem ob kapitulaciji Italije, ko je ta s partizanskim obrambnim bojem in nato s partizansko taktiko ter z nemško protiofenzivo prešla v zaključno fazo. Vstaja in boj Primorcev pa se s tem nista takrat končala, ampak sta se z novopridobljenimi izkušnjami nadaljevala, da dosežeta cilje, ki si jih je zastavil narodnoosvobodilni upor Slovencev v letih 1941–1945. To pa je bil program Osvobodilne fronte, izpovedan v devetih temeljnih točkah. Izmed teh je bila na prvem mestu izpostavljena neizprosna oborožena akcija zoper okupatorje Slovenije. V drugi točki je bil posebej poudarjen boj proti okupatorju kot izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev, se pravi za uresničitev političnega programa Zedinjene Slovenije, ki je zajel tudi primorske kraje. Pri tem pa ni mogoče obiti četrte točke program, ki je osvobodilno akcijo povezovala s preoblikovanjem slovenskega narodnega značaja in z ustvarjanjem novega lika aktivnega slovenstva.

xxx

Splošna ljudska vstaja na Primorskem je nastala spontano, samoiniciativno in nepričakovano tudi za vodstvo NOB na Primorskem. Njeni vidni predstavniki so bili zbrani v spodnji Vipavski dolini in tam so sprejemali ukrepe tako politične kot tudi vojaške vsebine v razmerah, ko se je krepila partizanska moč in ko je v Gorico 12. septembra vdrla nemška vojska. Ta vdor je sprožil obrambno delovanje, ki se je razvilo v obrambno črto na dolžini 25 km, imenovano goriška fronta. Branila je svobodno ozemlje Vipavske doline in Krasa.«

Vsi govori so v celoti objavljeni na spletni strani www.svobodanabeseda.si

Milan Kučan

prvi predsednik Republike Slovenije, na prireditvi ob 75. obletnici Kobariške republike v Kobaridu 29. septembra 2018:

»Kobariška republika je eno od številnih svetlih dejanj iz časa, ko smo bili Slovenci velik narod. Narod, ki je znal razbrati pomen časa in se je v svojih usodnih dilemah zmozel

odločiti, da bo na strani tistih, ki so branili človeško civilizacijo pred barbarstvom. Veličine te odločitve, ki je terjala visok krvni davok, ne zmanjšuje neljuba resnica, da se je del naših rojakov zaradi zmotnih ocen dela takratnih političnih voditeljev odločil drugače in se je postavil na napačno stran zgodovine. Na nas, na dedičih vseh, ki so bili takrat postavljeni pred odločitve, je, da vso to preteklost vzamemo kot del naše skupne zgodovine, ki je takšna, kot je. Ni je mogoče spremeniti za nazaj.

Pri tem pa ne spreglejmo nauka, ki nam ga ponuja. Ta je preprost in prastar: za obstoj, za svobodo, za čast se je treba bojevati. S temi temeljnimi vrednotami ni mogoče trgovati. Ni jih mogoče polagati v tuje roke. Ni jih mogoče ubraniti, če se kratkovidno udinjaš tujcu, ki tvojemu narodu odreka celo pravico do obstoja. Takratne zmotne odločitve je ne glede na motive mogoče razumeti. A tega, da od okupatorja sprejmeš orožje, uniformo in plačilo in se na njegovi strani bojuješ proti lastnim ljudem, tega ni mogoče opravičiti. Gre za zelo pomembno vprašanje, kaj bomo Slovenci o tistem času in odločitvah zapisali kot vrednoto v svoj zgodovinski spomin.

xxx

Kobariška republika je bila poslednje dejanje vseprimorske vstaje po kapitulaciji fašistične Italije. Takrat je v vrste partizanske vojske vstopala množica primorskih ljudi, mož, fantov in deklet, ki so okrepili bojne enote narodnoosvobodilne vojske po vsej Sloveniji. Iz njihovih vrst so vzniknili številni vojaški in politični voditelji narodnoosvobodilnega boja, ki so ga uspešno pripeljali do njegovega zmagovitega konca. Ti otroci Soče, Brd, Krasa, Vipavske doline so se bojevali, krvaveli in umirali v bojih po vsej slovenski domovini, vse do njenih vzhodnih meja v Porabju.«

Tit Turnšek

predsednik ZZB NOB Slovenije, na spominski slovesnosti na Pangrščici 29. septembra 2018:

»Zveza borcev za vrednote NOB je tako veteranska kot tudi družbena organizacija. Negujemo spoštljiv odnos do svoje preteklosti. Spominjamo se slavnih dni odpora proti fašistom in

nacistom, ki je bil v mnogo pogledih edinstven v vsej Evropi. Ne smemo dopustiti potvarjanja svoje preteklosti. To ni samo naloga predsedstva ZZB, ampak vsakogar od nas.

Nedolgo tega je Ivan Janez Janša izrazil tole misel: »Najprej moramo počistiti s preteklostjo, da naredimo prostor za prihodnost.« Naj dodam: kar naprej se ukvarjajo s ponarejanjem preteklosti, ker se s prihodnostjo niso sposobni. Narod, ki ne spoštuje svoje preteklosti, tudi nima prihodnosti. Ne želimo se ukvarjati samo s preteklostjo, na katero smo ponosni, toda bolj nas morata skrbeti sedanjost, prihodnost. Nenehno se moramo spraševati, kaj so danes vrednote, ki so bile že dolgo v našem narodu in so se dokončno izoblikovale v NOB.

Nove oblike fašizma se širijo od baltskih držav, Ukrajine, do obal Sredozemlja. Klerofašizem znova vstaja tudi pri nas in postaja vsak dan agresivnejši. Ob postroju Janševe manevrske strukture v Kočevski Reki je pokojni dr. France Bučar ugotavljal: »Spodnaša se avtoriteta države, avtoriteta sodišča, ustanavlja se strankarska vojska. Žalibog, ampak natančno tako se je začelo v nacistični Nemčiji.«

Kadar se pravosodje znajde pod pritiskom neke politične stranke, potem veste, na kako nizko raven je padla demokracija. Širijo strah pred imigranti, nestrpnost do drugače mislečih, širi se verska nestrpnost. Širijo strah, zato da bi Slovenci poiskali svojega firerja. Strah in revščina sta dobro pognojena njiva, na kateri se razrašča fašizem.

Zadnjih deset let vse pogosteje srečujemo organizirane fašistoidne skupine, ki postajajo vedno nasilnejše. Rušijo in razbijajo se spomeniki (Baza 20, Jelenov žleb). Skoraj vsak teden poškoduje kakšen spomenik. Sovražni govor že prehaja v nasilje.«

Knjižnica partizanske in borčevske literature

Konec prejšnjega leta je krajevna organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Savsko naselje v tem ljubljanskem naselju odprla knjižnico, v kateri so do zdaj predvsem po zaslugi številnih donatorjev zbrali več kot tisoč knjig s partizansko in borčevsko tematiko. Izposodite si lahko širok spekter literature, od enciklopedij in vojnih romanov do otroških slikanic.

Knjižnica je odprta vsako sredo med 15. in 16. uro, najdete pa jo v prvem nadstropju Doma skupnosti na Belokranjski 6. Vabljeni. ●

Janez Stariha,
tajnik KO ZB za vrednote
NOB Savsko naselje

V knjižnici imajo več kot tisoč knjig s partizansko tematiko.

Knjižnica je odprta vsako sredo.

Poimenovanje parka po dr. Mihi Potočniku

Vodja prvih slovenskih alpinističnih odprav

Mestna občina Ljubljana je sprejela in potrdila poimenovanje parka na severni strani ob vhodu na pokopališče Žale, od koder se vidi tudi vrh Triglava, po dr. Mihi Potočniku (1907–1995), gorniku, alpinistu, gorskem reševalcu, pisatelju, taboriščniku in partizanu.

// BESEDILO IN FOTO: **Franci Ekar**

Ob 100. obletnici Potočnikovega rojstva leta 2007 je takratni predsednik PZS prvič javno podal pobudo, da se tudi v Ljubljani ustvari spominsko obeležje častnemu predsedniku Planinske zveze Slovenije, dr. Mihi Potočniku.

Miha Potočnik se je rodil 29. septembra na Belci pri Dovjem. Leta 1927 je opravil maturo na kranjski gimnaziji. Študij prava je dokončal na Pravni fakulteti v Ljubljani, na kateri je leta 1933 tudi doktoriral. Sodno prakso je opravil v Kranjski Gori, od leta 1939 do leta 1941 pa je bil odvetnik na Jesenicah.

Vojni čas mu ni prizanesel, saj je bil do poletja 1944 v nemških okupatorskih ječah v Begunjah, Šentvidu in Dachau. Nato je bil izgnanec na Koroško, od koder je prebegnil v partizane. Bil je član Pokrajinskega odbora za Gorenjsko, od maja 1945 pa delegat ministrstva za industrijo in gospodarstvo LRS in direktor Železarne Jesenice. Pozneje je bil premeščen v Ljubljano na položaj pomočnika za komunalne zadeve. Izvoljen je bil tudi za poslanca skupščine LRS, bil je zaposlen še v vladi LRS kot tajnik in nadaljeval delo ustavnega sodnika na ustavnem sodišču, kjer se je tudi upokojil.

Dr. Miha Potočnik se je že v gimnazijskem obdobju zapisal goram. Leta 1925 je začel pisati v Planinski vestnik. Postal je alpinist »skalaš« jeseniške podružnice in je s tovariši plezalci preplezal nekaj odličnih plezalnih smeri v Severni triglavski steni, Špiku in Jalovcu. Od leta 1927 pa je bil tudi član gorske reševalne službe Slovenskega planinskega društva.

Na prvi skupščini Planinske zveze Slovenije ja bil izvoljen za prvega nadzornika. Od leta 1952 do 1965 je bil načelnik GRS PZS in od leta 1965 do 1979 predsednik Planinske zveze

Dr. Miha Potočnik – alpinist in partizan

Slovenije. V tem obdobju njegovega predsednikovanja se je končno uresničila osvojitve »slovenskega« Everesta, zgradila se je nova Kredarica, »Triglavski dom«, slovenski alpinizem se je vrhunsko razvijal in razcvetal. Potočnik je bil vodja uspešnih prvih slovenskih alpinističnih odprav v osrednji Kavkaz in Pamir. Izjemno sta napredovala uveljavljanje in populariziranje slovenskega alpinizma, gorskega reševalstva in planinstva v svetu. Tudi na področju gorsko-planinskega naravovarstva je bil Miha vsestransko dejaven in je bil med zaslužnimi snovalci Triglavskega narodnega parka. Planinska zveza je v času njegovega predsedovanja postala najmnogičnejša slovenska telesnošportna organizacija v prizadevanjih za kar najboljšo, zdravo in vsakomur dostopno kakovostno izrabo prostega časa. ●

95 let
**Bernarde
Bezeljak**

// PIŠE: **Stanko Lepej**

Klena in vedno dobro razpoložena zaprisežena Primorka Bernarda Bezeljak, naturalizirana Ptujčanka, je v krogu najdražjih praznovala 95 let. Rodila se je 3. septembra 1923 v Brestovici pri Povirju, vasi na Krasu, v družini Skok kot tretja od dvanajstih otrok.

Vsa družina že od pradeda naprej je bila zavedna v boju za slovenski jezik, še posebno po prvi svetovni vojni, ko se je del njenih sorodnikov odselil v Kraljevino SHS. Velik del družine (Bernardin stari oče, oče, strici in oba starejša brata) se je po izbruhu fašističnega nasilja nad Slovenci v Italiji uprl in kmalu so sodelovali v različnih oblikah protifašističnega boja. Že pri sedemnajstih letih so njihove ideje in uporništvu pritegnili tudi Bernardo. Takrat se je že zaposlila v gostilni Rebec v Divači, kjer jo je domača hči Ida takoj po izbruhu druge svetovne vojne vključila v ilegalno pomoč odporiškem gibanju vse do razpada italijanske vojske.

Po kapitulaciji Italije se je Bernarda vrnila v domačo vas, kjer so organizirali mladinski aktiv. Brali so literaturo OF, izdelovali letake, italijanskim vojakom so pobirali orožje in obleko. Bernarda je postala kurirka in obveščevalka. Sodelovala je v številnih akcijah: nemškim postojankam v Divači in Povirju so ob železniški progi porezali telefonske žice in jih predali partizanom; trosili so letake OF. V novembru leta 1943 je bila Bernarda sprejeta v SKOJ. Kot kurirka in obveščevalka je do konca vojne sodelovala z intendantom XXX. divizije IX. korpusa NOV Ivanom Jančarjem in pomočnikom Cvetkom Pipanom. Kljub močni nemški postojanki v Divači jim je s pomočjo domačinov uspelo zbirati hrano in drugo opremo ter organizirati skrivne prevoze. Ob osvoboditvi Trsta je Bernarda kot bolničarka z bojišča pomagala odnašati ranjene borce. Takrat je na bojišču zvedela, da je ob prihodu osvoboditeljev v Trst padel njen najstarejši brat, spomeničar Svetko Skok. Drugi brat je na srečo preživel.

Po vojni se je Bernarda zaposlila v gostilni Rijavec v Divači. Primorci so takrat preživljali težke čase v obeh mednarodno razglašeni conah A in B, še posebej z izgubo svojega središča, Trsta.

Bernarda se je takoj vključila v obnovo. Sodelovala je v številnih delovnih akcijah v domačem kraju ter pomagala mami pri vzgoji svojih mlajših bratov. Leta 1948 se je zaposlila v krajevni gostilni Divača vse do leta 1951. Tam je spoznala svojega bodočega moža, nekdanjega prekomorca partizana, takrat miličnika, Janka Bezeljaka iz Idrije. Rodila sta se jima dve hčeri, Branka in Sonja. Zaradi narave moževega dela so se veliko selili, najprej v Ljubljano, nato v Polhov Gradec in leta 1963 na Ptuj.

Povsod sta bila zakonca zelo dejavna v udarniških akcijah (graditev kulturnega in turističnega doma, telovadnice v Polhovem Gradcu), v SZDL in Zvezi komunistov. V Ljubljani je bila Bernarda delavka v Dekorativni tekstilni tovarni. Tam je spoznala številne stiske sodelavk; ob težkem delu v tovarni je pomagala še na bližnjih kmetijah za hrano, da sta

z možem lahko preživljala družino. Po prihodu na Ptuj se je zaposlila v podjetju Sigma. Vse življenje je bila prostovoljka krvodajalka, za kar je dobila številna priznanja. Leta 1985 jo je predsedstvo SFRJ odlikovalo z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Še danes, pri 95 letih, je odločna borka za pravičnost.

90 let
Jožeta Slovenca

// PIŠE: **Stane Preskar**

10. avgusta 2018 je v krogu svojcev, lovcev, borcev in izgnancev ter številnih prijateljev proslavil svojo 90-letnico Jože Slovenec iz Curnovca pri Sromljah. Rodil se je v številni kmečki družini in bil že v rani mladosti navajen trdo delati. Njegova družina je že zgodaj sodelovala s prvimi partizani na Sromeljskem, zato je bila vseskozi pod pritiskom okupatorja, še posebno ko je eden od sinov – Karel – odšel v partizane na Boč, kjer je na žalost padel. Tako Jože kot njegovi sestri in drugi člani družine so izdatno pomagali partizanom. Izvajali so kurirsko in obveščevalno delo za kozjanske borce. Na srečo so se vedno znali izmuzniti iz številnih zank, v katere so jih hoteli ujeti Nemci, ki so imeli v bližnji vasi eno od svojih številnih postojank. Pa so le srečno dočakali konec vojne in partizansko zmago.

Po vojni se je Jože posvetil delu na kmetiji, pokojnino pa si je prislužil kot knap v globoškem rudniku. Poleg članstva v borčevski organizaciji je kot podporni član deloval v izgnanski organizaciji ter se veliko posvečal tudi lovstvu v LD Globoko. Zadnje čase mu sicer nekoliko nagaja zdravje, a nas je kljub temu prisrčno sprejel v krogu svoje družine in se z nami zadržal v prijetnem pogovoru. Na koncu je nastala tudi skupna fotografija v spomin na klenega 90-letnika, ki je svojo zgodnjo mladost posvetil boju za zmago slovenskega naroda.

Na sliki od leve proti desni: zadnja vrsta: sin Jože, Stane Preskar –predsednik brežiških borcev za vrednote NOB, Anton Preskar, član globoške borčevske organizacije. Prednja vrsta: snaha Milena, svakinja Nada Kostevc, tudi članica globoške borčevske organizacije, slavljenec Jože Slovenec ter Ivanka Gerjevič in Ana Bračun iz globoške izgnanske organizacije.

Sromlje, Brežice

Proslava v spomin na ustanovitev Brežiške čete bo **v soboto, 27. oktobra 2018, ob 9. uri.**

Pohod po poteh Brežiške čete: Sromlje–Lastine–Kunejev hram–Sromlje

Organizator: ZB NOB Brežice

Globoko, Brežice

Proslava v spomin na izgon prebivalcev iz KS Globoko bo **v nedeljo, 28. oktobra 2018, ob 9. uri.**

Organizator: ZB NOB Brežice

Ravne na Koroškem

Prireditev v spomin na osvoboditev Kotelj – 75. obletnica Hotuljskega tabora, ko so bile Kotlje en dan osvobodjene, bo **v nedeljo, 28. oktobra 2018, ob 10. uri.**

Organizator: ZB NOB Ravne na Koroškem

Metlika

Žalna slovesnost pri spomeniku padlih v Metliki bo **v nedeljo, 28. oktobra 2018, ob 11. uri.**

Organizator: ZB NOB Metlika

Frata, Novo mesto

Prireditev z nočnim pohodom na Frato ob dnevu ustanovitve 1. novomeške čete leta 1941 bo **v ponedeljek, 29. oktobra 2018.**

Organizator: ZB NOB Novo mesto

Dravograd

Osrednja občinska komemoracija ob dnevu mrtvih bo **v ponedeljek, 29. oktobra 2018, ob 16. uri** pri spominskem parku pred občino.

Organizator: ZB NOB Dravograd

Cerkvenjak

Spominska slovesnost pri spomeniku padlim in talcem med NOB bo **v torek, 30. oktobra 2018, ob 17. uri** v Cerkvenjaku.

Organizator: ZB NOB Cerkvenjak

Domžale

Komemoracija ob grobiščih padlih med NOB iz Domžal in okolice bo **v sredo, 31. oktobra 2018.**

Organizator: ZB NOB Domžale

Črnomelj

Komemoracija v spomin 1250 med NOB umrlim Belokranjcem bo **v sredo, 31. oktobra 2018, ob 10. uri** na Gričku v Črnomlju.

Organizator: ZB NOB Črnomelj

Gornje Laze, Semič

Spominska prireditev ob obletnici ustanovitve 1. belokranjske čete in njenega tragičnega konca na Gornjih Lazah bo **v sredo, 31. oktobra 2018.**

Pohod bo Semič–Smuk–Gornje Laze–Semič.

Organizator: ZB NOB Semič

Dovje - Mojstrana

Komemoracija pri spomeniku padlim borcem v

drugi svetovni vojni bo **v sredo, 31. oktobra 2018.**

Organizator: ZB NOB Dovje - Mojstrana

Gonjače, Nova Gorica

Žalna slovesnost pri osrednjem spomeniku v Goriških brdih v spomin na padle partizane in žrtve bo **v sredo, 31. oktobra 2018, ob 11. uri** v Gonjačah.

Organizator: ZB NOB Nova Gorica

Trnovo, Novo Gorica

Žalna slovesnost ob grobnici 2345 padlih in pobitih žrtev fašizma na Primorskem bo v četrtek, **1. novembra 2018, ob 11. uri** na Trnovem.

Organizator: ZB NOB Nova Gorica

Brežice

Žalna slovesnost v spomin padlim borcem in žrtvam bo v **četrtek, 1. novembra 2018, ob 9. uri** na brežiškem pokopališču.

Organizator: ZB NOB Brežice

Rečica, Zgornja Savinjska dolina

Spominska prireditev ob 74. obletnici reševanja zavezniških letalcev bo **v torek, 6. novembra 2018,** na Pobrežjih, Rečica ob Savinji.

Organizator: ZB NOB Zgornja Savinjska dolina

Lokve pri Črnomlju

Slovesnost ob 74. obletnici smrti Franca Rozmana - Staneta bo **v sredo, 7. novembra 2018, ob 11. uri** v Lokvah pri Črnomlju.

Organizator: ZB NOB Črnomelj

Bizeljsko, Brežice

Proslava ob dnevu KS Bizeljsko v spomin na izgon prebivalcev bo **v nedeljo, 11. novembra 2018, ob 17. uri.**

Organizator: ZB NOB Brežice, KS in DI Bizeljsko

Ločnica, Medvode

Spominska prireditev ob 74. obletnici velike »hajke« nad partizani bo **v nedeljo, 11. novembra 2018,** v Ločnici pri Medvodah.

Organizator: ZB NOB Medvode

Ribnica

Slovesnost ob 75. obletnici smrti Antona Majnika bo **v soboto, 17. novembra 2018,** v Ribnici.

Organizator: ZB NOB Ribnica

Kračice, Nova Gorica

Prireditev ob 77. obletnici ustanovitve odbora OF za Kambreško ter krajevnega praznika Kanala bo **v soboto, 24. novembra 2018,** v Kračicah.

Organizator: ZB NOB Nova Gorica, KO ZB Kanal

Golišče, Litija

Srečanje mladih ob obletnici požiga domačij in domačinov v novembru 1944 bo **v petek, 30. novembra 2018.**

Pohod: Jevnica–Golišče, Kresnice – Golišče.

Organizator: ZB NOB Litija

Komemoracije na območju Zdrženja borcev za vrednote NOB Radovljica

Begunje na Gorenjskem:

1. novembra 2018 ob 10. uri na grobišču talcev v Dragi, ob 11. uri na grobišču Grajski park v Begunjah

Bled:

1. novembra 2018 ob 10. uri na pokopališču Bohinjska Bela, ob 9.30 pri osrednjem spomeniku

Bohinjska Bistrica:

30. oktobra 2018 ob 17. uri pred osrednjim spomenikom

Gorje:

1. novembra 2018 ob 9. uri na pokopališču Kropa, **1. novembra 2018 ob 15. uri** pri spomeniku Lancovo, 19. oktobra 2018 ob 16. uri pri spomeniku na Spodnjem Lancovem

Lesce:

29. oktobra 2018 ob 16. uri na Žagi pri spomeniku Radovljica, **30. oktobra 2018 ob 16. uri** pri spomeniku v Grajskem parku

Ribno:

1. novembra 2018 ob 9.15 pri spomeniku na pokopališču Srednja Dobrava pri Kamni Gorici, **25. oktobra 2018 ob 16. uri** na pokopališču Zasip, **1. novembra 2018 ob 9. uri** na pokopališču

Žalne slovesnosti na območju ZB za vrednote NOB Škofja Loka

28. oktober 2018: v Dražgošah komemoracija ob 10.30 pri spomeniku NOB

30. oktober 2018: v Škofji Loki komemoracija ob 16. uri pred Domom ZB v Škofji Loki, v Železnih komemoracija ob 16. uri pri spomeniku NOB na Plac.

1. november 2018: na Trebiji komemoracija ob 9. uri pri spomeniku NOB, v Poljanah (polaganje venca), ob 9. uri pri spomeniku NOB, v Žireh komemoracija ob 10. uri na pokopališču na Dobračevi, na Godešiču komemoracija ob 10.30 pri spomeniku NOB.

Štefan Kalamar, predsednik združenja

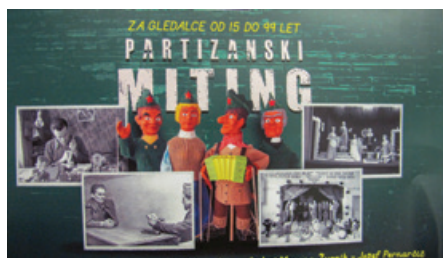
70 let Zveze koroških partizanov

V **soboto, 10. novembra 2018, bo ob 14.30 na Sejmišču**, hala 2, v Celovcu osrednja slovesnost ob 70-letnici Zveze koroških partizanov. Nastopili bodo Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič, Primož P. RAM Siter, Marjetka Popovski, Darko Nikolovski, Združeni moški zbori SPZ in recitatorji.

Lutkovna predstava za odrasle

Med najhujšimi boji med drugo svetovno vojno smo Slovenci na osvobojenem ozemlju imeli izredno razgibano kulturno dejavnost. Najbolj nenavadna pa je bila v vojnem času ustanovitev marionetnega lutkovnega gledališča, ki je s svojimi predstavami navdušilo številne borce. Zato smo se odločili, da s partizanskimi lutkami predstavimo ta izjemni čas in ga iztrgamo pozabi.

Med vso lutkovno predstavo se na velikem platnu izmenjujejo prizori iz lutkovne predstave, dokumentarni posnetki kulturnih dogodkov in kratki filmi, posneti med drugo svetovno vojno, zato je predstava primerna tudi za ve-

Predstava je primerna za odrasle in velike dvorane. (Foto: Janez Alič)

like dvorane. Med gledanjem partizanskega mitinga vas bo nasmejal harmonikar Jože in ganila Tinina ljubezenska zgodba. S Partizanskim pevskim zborom boste lahko zapeli, med duhovitimi dialogi pa boste izvedeli veliko novega

o teh prelomnih trenutkih za slovenski narod. Predstava je izjemen dokument o kulturi, ki se je razcvetela med boji za osvoboditev Slovenije. Kulturna dejavnost na osvobojenem ozemlju je bila nekaj posebnega v Evropi, zato je predstava poklon številnim kulturnim delavcem, ki so s svojim delom prinesli žarek upanja, da bo svoboda kmalu prišla. Najboljši odgovor vsem tistim, ki izkrivljajo resnico o NOB, je resnica. Zato želimo, da si predstav oglela čim več ljudi. Informacije so na voljo: Gledališče EU – Enigma ustvarjanja, Kulturno društvo, Ljubljana, 040 391 091. ●

Jožef Pernarčič
(jozef.pernarcic@telemach.net)

Leto preloma. Leto 1948.

Fotografska razstava, ki je slikovna pripoved o letu 1948, je bila na ogled od 21. avgusta do 14. oktobra letos. Nastala je z izborom fotografij več avtorjev iz fotografske zbirke Foto Slovenija in fonda fotografa Vladimirja Simončiča - Vlastje, katerih negative hranimo v fototeki Muzeja novejšje zgodovine Slovenije.

Tematsko razdeljene fotografije prikazujejo pomembnejša dogajanja v letu 1948, ki so že nakazano pot povojnega razvoja Slovenije v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji obrnila v drugo smer. Vsakdanje življenje je bilo v luči nove povojne ideologije prežeto z gesli upanja na boljši jutri. Optimizem so krepile obljube o uvedbi socialno pravičnejše ureditve, v mestih so se odpirala številna »gradilišča«, obnova domovine je na vso moč potekala tudi na podeželju. Tam je vladal živahen vrvež pri graditvi združnih domov, obnovljenih in novih prometnih povezavah ter urejanju vodotokov.

Mladina je obiskovala pouk v drugem povojnem šolskem letu, poleti pa so nekateri že odhajali v obmorske in gorske počitniške kolonije. Na političnem polju je po enajstih letih od ustanovnega kongresa potekal drugi kongres Komunistične partije Slovenije. Javnost je po zvočnikih spremljala tako imenovane dahavske procese, ki so najbolj od vseh spominjali na stalinistične procese v

Sovjetski zvezi. Leto 1948 je bilo prelomno tudi za tiste Slovence in njihove družine, ki so zunaj jugoslovanskih meja dočakali odhod v novo domovino. Dvaintrideset izbranih fotografij zaključuje podoba doprsnega kipa Josipa Visarijonoviča Džugašvilija - Stalina na »smeteh« rusko obarvane literature in arhiva Slovenskega poročevalca. Jugoslavija je po letu 1948 ubrala novo pot ideoloških sprememb. Samoupravljanje je postalo temelj novega sistema socialistične demokracije. ●

Besedilo:
Muzej novejšje zgodovine Slovenije

Naročam revijo SVOBODNA BESEDA

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov:
ZZB za vrednote NOB Slovenije
Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana

Ime in priimek:

.....

Kraj, ulica, poštna številka:

.....

Telefonska številka: .....

Naročnino bom plačeval(a): (odgovor označite)

četrtno 9 €,

letno
36 €.

Podpis: .....

NAROČILNICA

DOLOČITEV, KAJ NAJ KDO OPRAVI V DOLOČENEM ČASU							ZAČETEK GESLA	VIR, ZALOGA, SREDSTVO	OBER	KONEC GESLA	ČEŠKI SKLADATELJ KREJČI	LAVO ČERMELJ	OBKOLITEV, ZAJETJE	OBSTOJ, OBSTANEK
MAJHNO OPRAVILO														
DREVESCE														
SLAŠČICA IZ SLADOLEDA IN KANDIR. SADJA												ROMAN SAVNIK KITOVA DIŠEČA SNOV		
PRITOK ORINOKA (IZ: PUERA) VERA ČA-SLAVSKA											JUŽNO-AMERIŠKA KUKAVICA ANTON OCVRK			
IZDELAVA SLAŠČIC V MANJŠIH KOLIČINAH SLAŠČIČARSTVO	STVARI, KI SESTAVLJAJO FUNKCION. ENOTO	GIBČNOST, PROŽNOST	ANTON VADNAL	PREBIVALKA ŠIKOL	SLOVENSKI SLIKAR (IVAN; NI: KARGO)	VZGLED RIMSKA BOGINJA JEZE			NEKD. AM. IGRALEC (HAROLD; IZ: ISMAR) ŠTRCELJ					
JED IZ NASOLJENIH IKER JESETRA								RAFAEL NADAL ALKOHOLNA PIJACA			BRITANSKI FIZIK (JOHN)			
LUDVIK HORVAT			PREBIVALCI KRANJA ZARDEVANJE								AMERIŠKA IGRALKA SHERIDAN			
OKROŽJE					ŠP. SPORTNI KLUB HODNIK NA ALPSKI HIŠI				SVOBODNA BESEDA	OSREDNJA ŠVICARSKA REKA, KI TEČE SKOZI BERN IN SE IZLIVA V REN	JURE CEDILNIK VRSTA VODNE RASTLINE			
PRIPRAVA ZA PODLAGANJE						KARATE KLUB PRIPRAVA ZA DLETENJE			ZVIŠANI TON G	POVRŠINA, OBMOČJE GOVORNIK				
NEMŠKO MESTO V SEVERNEM PORENJU-VESTFALJI (IZ ČRK: NUNA)	TEČAJ PRI KOLESU IMPORT, UVAŽANJE			GRAFIČNI PRIKAZ AVDIOMETRIJE	NAJDALJŠA REKA NA SVETU PISATELJ FLEMING			CERKVENI DOSTOJANSTVENIK NIČES, NIŠTRA				MLINSKI ZLEB	VELIK HRVAŠKI OTOK	
KRAJ SEVERNO OD CELJA						EDINOST, ENOTNOST STANE MANCINI					BIVALIŠČE UMRLIH PETJE ANTON			
NASPROTJE PLIME					SLOG				ZIDAK					
ZGONC TANJA		ALFRED NOBEL			JAKOST, SILA			TIP AVTA JUŽNO-KOREJSKE TOVARNE DAEWOO						

Rešitve križanke pošljite do 15. novembra 2018

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

**SVOBODNA
BESEDA**

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov:
ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana, s pripisom
»nagrada križanka«, do 15. novembra 2018.

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Geslo 36. številke SB:

Izžrebanim reševalcem križanke iz

35. številke revije Svobodna beseda

1. Milan Rus, Stranska vas 20, 8000 Novo mesto
2. Franc Baš, Podvin pri Polzeli 34, 3313 Polzela
3. Ana Trofenik, Pekrska 52, 2000 Maribor

Rešitve križanke:

OTROŠTVO, NAJDENEC, ABAK, ALE, NOVO, LET, TIRISTOR,
OBVOZ, GAJIČ, EVE, MUSTAFA PAŠA, RIKO, ARKO, IME, ČN,
ANAN, ŠOK, NAT, EKIPA, DEKRET, ALKANI, SV, VV, ALAH, AA,
KJOTO, OSEBA, REVMA, ARIJ, RTA, NEVROPAT, ALS, EVKROKAT,
OREŠČEK, DOLCE, TL, REKLAMA

Geslo: TABORIŠČE KAMPOR, OTOK RAB